

PAIKALLISET RATKAISUT GLOBAALEIHINKIN ONGELMIIN

**Suuntaviivoja Turun seudun koulutuspoliittisen
ohjelman rakentamiseksi**

turku®

PAIKALLISET RATKAISUT GLOBAALEIHINKIN ONGELMIIN

**Suuntaviivoja Turun seudun koulutuspoliittisen ohjelman
rakentamiseksi**

**Osmo Kivinen, Sakari Ahola,
Juha Hedman, Päivi Kaipainen ja Heikki Silvennoinen**

**Koulutussosiologian tutkimuskeskus
Turun yliopisto**

Sisällys

ALKUSANAT.....	5
1. UUTTA SUUNTAJA SUJUVUUTTA OPPILASVIRTOJEN KULKUUN	7
Peruskoulusta jatkoon.....	7
Lukiosta korkeakoulutuksen eri väylille.....	14
Opiskelijavalinnat.....	21
Ikäluokkien pieneneminen?.....	22
Johtopäätökset.....	24
2. KOULUTETUN TYÖVOIMAN KYSYNNÄN JA TARJONNAN RAKENNE JA YHTEENSOVITTAMINEN TURUSSA JA TURUN SEUTUKUNNASSA	27
Koulutus ja muuttoliike, aivovuoto ja paikallinen koulutustarjonta	27
Tuotekehitystä vai tuotantoa?.....	35
Yhteenveto.....	43
3. MALLI PERUSKOULUTUKSEN JÄLKEISEN KOULUTUKSEN JA ELINKEINOELÄMÄN LÄHENTÄMISEKSI	46
Ammatillisen koulutuksen työelämäyhteydet Suomessa.....	46
Koulutus- ja yritystoimikunnilla joustavuutta paikallishallintoon...	47
Koulutuksen merkitys työelämässä: tutkinnot moduuleiksi.....	50
Kiertoajeluanalogia - uudenlainen näkökulma työssä oppimiseen ja eriarvoisuuden tasaamiseen.....	52
Koulutussuunnittelusta elävään koulutuspolitiikkaan.....	55
4. KOULUTUS SYRJÄYTYMISEN EHKÄISIJÄNÄ.....	61
Koulutus ja syrjäytyminen.....	63
Syrjäytymisen ehkäisy poikkihallinnollisena tehtävänä.....	68
Tekemällä oppiminen syrjäytymisen ehkäisijänä.....	78
Koulutus aktivoijana: kohti osallistuvaa Turku.....	90

5. TURUN KORKEAKOULUJEN KILPAILUKYKY JA VAIKUTTAVUUS – TURUSTA JOHTAVA KORKEAKOULUKAUPUNKI	94
Korkeakoulutettujen työllistyminen ja yhtenäinen eurooppalainen koulutusmalli: Turun Akatemia-konsortion perustaminen.....	99
Yliopistojen, elinkeinoelämän ja valtion kolmiyhteys.....	101
 LOPUKSI.....	 108
 TOIMINTAEHDOTUKSET.....	 112

ALKUSANAT

Olemme laatineet koulutuspoliittisen selvityksen Turun kaupungin lähitulevaisuuden tarpeisiin. Koulutuspolitiikka on tässä ymmärretty määrällistä koulutussuunnittelua, siis yksittäisten oppilaspaikkojen laskentaa, laajemmaksi ongelmakeskeisesti tulevaisuutta jäsentävien koulutuskysymysten pohdinnaksi. Koulutuspolitiikan olemme mieltäneet perinteistä tapaa läheisempään yhteyteen elinkeinopolitiikan kanssa, jolloin esimerkiksi koulutuksen ja työelämän keskinäisyhteydet ovat keskeisellä sijalla. Samoista syistä myös työssä ja tekemällä oppiminen on nostettu ansaitsemaansa asemaan. Yksi käsillä olevan selvityksen ristiriidoista jännittyy paikallisen ja sitä laajemman koulutuspolitiikan välille. Paikallisella tasolla tarkoitamme Turkuja ja Turun seutua ja laajemmat ulottuvuudet ovat tietysti kansallisvaltio, Euroopan unioni ja soveltuvin osin myös globaalit ilmiöt. Lähitulevaisuuden haasteita ovat globaaliuden ja paikallisuuden yhteensovittaminen.

Koulutuspoliittisia toimenpiteitä pohdittaessa ollaan tietysti tekemisissä niin sanoaksemme visionääristen seikkojen kanssa. Visionäärisyyden ymmärrämme myös mahdollisuudeksi vaikuttaa tulevaisuuteen. Kunnat ja oppilaitokset kuten yritykset ja viime kädessä myös yksilöt, voivat omilla toimillaan ja valinnoillaan ratkaisevastikin määrittää tulevaisuuttaan ja ikään kuin aineellistaa esille pantujen visioiden parhaat puolet tekemillään päätöksillä. On tietysti totta, että viime kädessä kukaan ei varmasti tiedä, miten asiat kymmenen tai kahdenkymmenen vuoden päästä ovat, mutta sen me tiedämme, että joka päivä jokainen toimija voi omilla teoillaan ja toimillaan hieman vaikuttaa siihen, mitä huomenna tapahtuu ja mitä seurauksia mistäkin operaatiosta on; ja tällä tavoin voi itse kukin askel askeleelta vähän kerrallaan sekä tietoisesti rakentaa tulevaisuuttaan että varustautua arvaamatonta tulevaisuutta varten. Seuraavassa tarjoamme siis omaan asiantuntemukseemme ja tutkimuksiimme perustuen ideoita, ehdotuksia ja suosituksiakin Turun seudulla tehtävien koulutuspoliittisten päätösten tueksi.

Raportin aluksi käsittelemme oppilasvirtojen kulkua ja koordinoitua peruskoulusta lukioon, ammattioppilaitoksiin ja korkeakouluihin. Etsimme entistä tarkoituksenmukaisempia tapoja oppilasvirtojen ohjauksen järjestämiseksi.

Tarkastelemme eri hakujärjestelmien roolia ja kysymme muun muassa: Millaista informaatiota tulevista koulutusratkaisuista koulu kotiin välittää ja miten informaatio menee perille. Pohdimme myös oppilasvirtojen entistä tarkoituksenmukaisemman ohjauksen roolia paitsi lasten ja nuorten, myös alueen elinkeinojen ja työllisyyden kannalta.

Seuraavaksi tarkastelemme koulutuksen aluetaloudellista merkitystä, työvoiman kysynnän ja tarjonnan yhteensovittamista. Käsittelemme esimerkiksi sitä, mihin alueella koulutetut sijoittuvat ja mistä alueen yritykset saavat koulutetun työvoimansa. Tässä yhteydessä puhumme paikallisesta ”päiväkodista työelämään –mallista”. Käsittelemme myös paikallishallinnon ja elinkeinoelämän välisiä uudenlaisia kumppanuuden muotoja virtuaalisia ratkaisumallejakaan kokonaan unohtamatta.

Luvussa kolme kehittelemme uudenlaisen elinkeinoelämävetoisen ratkaisun koulutuksen ja työelämän välisen paikallisen yhteistoiminnan joustavoittamiseksi ja edistämiseksi. Tavoitteena on paikallisen osaamisen kaikinpuolinen edistäminen, niin uusien elinkeinojen ja yritysten synnyttäminen kuin jo olemassa olevien tukeminen. Käsittelemme tulevat työssä ja tekemällä oppiminen sekä niihin liittyvät uudet koulutusratkaisut (moduulit, avaintaidot).

Luvun neljä teemana on koulutus ja syrjäytymisen ehkäisemisen eri tavat. Viimeisessä luvussa kaavailemme sitä, miten Turusta voitaisiin tehdä entistä kukoistavampi korkeakoulukaupunki 1640-luvulta juontavan Turun Akatemian perinne elvyttämällä.

1. UUTTA SUUNTAA JA SUJUVUUTTA OPPILASVIRTOJEN KULKUUN

Tässä luvussa pohdimme oppilasvirtojen kulkua koulutusjärjestelmän strategisissa nivelkohdissa löytääksemme uusia keinoja jakaa koulutuspaikkoja tavalla, joka vastaa entistä paremmin sekä oppilaiden, oppilaitosten että työelämän tarpeita. Tällä hetkellä nuorten koulutuskysyntä ohjautuu voimakkaasti lukioden kautta korkeakoulutukseen, ja tästä on ollut seurauksena mm. se, että ylioppilasikäluokan sijoittuminen jatkokoulutukseen kestää pahimmillaan useita vuosia.

Erityisesti kaupungin ja koko seutukunnan näkökulmasta tärkeä strateginen kysymys on toisen asteen ammatillisen peruskoulutuksen asema ja vetovoima laajenevan korkeakoulutuksen ”alapuolella”. Ministeriön tavoite on, että vähintään 70 prosenttia ikäluokasta kouluttautuisi tulevaisuudessa ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa, mitä esimerkiksi TT:n edustajat pitävät aivan liian korkeana tavoitteena. Ammattikoulutus joutuu tulevaisuudessa kamppailemaan entistä pahemman opettaja- ja oppilaspulan kanssa, ellei sen imagoa ja vetovoimaa saada kohennettua. Tästäkin syystä sekä lukion että yo-tutkinnon asema tulisi arvioida uudelleen.

Etsimme nykyistä tarkoituksenmukaisempia tapoja siihen, miten oppilasvirtojen ohjaus tulisi järjestää. Mikä on eri hakujärjestelmien (yhteishaku, ammatillinen/ammattikorkea ja korkeakoulujen opiskelijavalinnat) rooli? Millaista on koulun koteihin välittämä informaatio, miten oppilaanohjaus toimii ja miten informaatio menee perille? Entä mikä kaiken kaikkiaan voisi oppilasvirtojen entistä tarkoituksenmukaisemman ohjauksen rooli olla alueen elinkeinojen ja työllisyyden kannalta?

Peruskoulusta jatkoon

Peruskoulun jälkeinen koulutus on meillä rakennettu siten, että lähes kaikki lukioon haluavat sinne myös pääsevät. Historiallisessa katsannossa kyse on ollut siitä, että lukion on annettu vapaasti paisua, mikä on pitkälti tapahtunut ammattikoulutuksen

kustannuksella. Tähän seikkaan on myös kiinnitetty huomiota kaikissa koulunuudistuksissa. Tavoitteet ovat kuitenkin olleet siinä mielessä ristiriitaisia, että yhtäältä on pyritty määrätietoisesti lisäämään korkeakoulutusta, ja toisaalta on yritetty erilaisin keinoin saada suurempi osa paisuvasta ylioppilastulvasta suuntaamaan kulkunsa kohti ammatillista koulutusväylää. Tähän asti suurisuuntaisin yritys ratkaista ongelma sisältyi 1980-luvun lopun ns. nuorisokouluvisioon. Myös uusien koululakien säätämisen yhteydessä vuonna 1997 valtioneuvosto teki erityisen periaatepäätöksen ammatillisen koulutuksen aseman ja arvostuksen parantamiseksi. Siinä todetaan muun muassa, että

- koulutuksen laatua ja vaikuttavuutta tulisi parantaa,
- oppilaitosten yhteistyötä tulisi kohentaa siten, että nuori voi entistä paremmin hyödyntää alueensa koulutustarjontaa ja että
- ammatillisten tutkintojen määrää tulisi vähentää.

Se, miten nuoret peruskoulun jälkeen yleissivistävälle ja ammatilliselle koulutusreitille ohjautuvat, on yksi koulutuspolitiikan kesto-ongelma. Niin keskiasteen uudistuksella kuin nuorisokoulullakin piti kaventaa perinteistä kuilua lukion ammattikoulutuksen välillä. Lukion suosio ja asema kuitenkin säilyivät. Yksi syy oli se, että käytännössä vain lukio avasi tien korkeakouluihin. Toisaalta lukioon meno on monelle nuorelle tapa ”ostaa aikaa” ja siirtää vaikeaa ammatin ja uran valintaa myöhemmäksi.

Onko meillä vieläkin rinnakkaiskoulujärjestelmä?

Keskikoulu sulautettiin aikoinaan peruskouluun, kun siitä oli asiallisesti ottaen tullut kaikille tarpeellisenä pidettyä yleissivistystä ja kun noin 60 prosenttia ikäluokasta sitä jatkoi. 1980-luvun lopulla suunniteltu nuorisokoulu olisi tässä katsannossa ollut loogista jatkoa aiemmille uudistuksille, mutta nuorisokoulun tiellä oli vahva lukio vahvoine intressitahoineen.

Koulutussosiologian tutkimuskeskus totesi nuorisokoulumuistiosta vuonna 1989 antamassaan lausunnossa, että 1980-luvun lopun tilanne muistutti edelleen vanhaa rinnakkaiskoulujärjestelmää: puolet ikäluokasta suoritti ylioppilastutkinnon saaden 12-vuotisen peruskoulutuksen ja hyvät jatko-opintoedellytykset. Toinen puoli joutui tyytymään peruskouluun ja pitkälti niihin

Miltä tuntuisi saada palkkaa parin vuoden päästä? Älä vietä välivuotta – tai kahta! Ylioppilastutkinnon ja lukion suorittamisesta hyvitetään 120 opintoviikon tutkinnoissa yleensä 40 ov, säästät yhden vuoden.

jatkokoulutuspaikkoihin, jotka ylioppilaille eivät kelvanneet. Kasvavaa ylioppilastulvaa pyrittiin tuolloin sijoittamaan mm. rakentamalla ammatilliseen koulutukseen mittava ylioppilasohjauksen linjojen järjestelmä, joka on vieläkin osittain jäljellä. Esimerkiksi Varsinais-Suomessa noin kuudennes kevään 2000 toisen asteen yhteishaun aloituspaikoista oli ylioppilasohjauksella linjoilla.

Nykytilanteessa ammatilliset oppilaitokset joutuvat kilpailemaan siis myös ylioppilaiden sieluista. Ohessa on näyte Turun ammatti-instituutin opinto-oppaan tekstistä. Jos siihen sisältyvä viesti menisi oikeassa vaiheessa ja oikealla tavalla perille, säästäisi oppilas toisenkin vuoden ja säästyisi lisäksi mahdollisilta huonoilta lukiokokemuksilta.

Varsinais-Suomessa tytöt keskimääräistä useammin ammatilliseenkin koulutukseen

Taulukosta 1 nähdään, miten Varsinais-Suomessa vuonna 1999 peruskoulun päättäneiden välitön koulutusura urkeni. Koko alueella 58 % haki ensisijaisesti lukioon ja 40 % ammattikouluihin. Vain parisen prosenttia, Turussa hieman alueen keskiarvoa enemmän, ei hakenut välittömästi koulutukseen. Hakeneista 54 % aloitti lukiossa ja 39 % ammattikouluissa. Turussa lukioon sekä hakee että siellä aloittaa hieman useampi kuin seutukunnassa keskimäärin. Noin 6-7 prosenttia alueen peruskoulun päättäneistä ei jatkanut toisen asteen yhteishaun piirissä olevassa koulutuksessa.

Taulukko 1. Peruskoulun päättöluokkalaisten koulutukseen hakeutuminen ja pääsy vuonna 1999 Varsinais-Suomessa ja Turussa.

	Varsinais-Suomi		Turku	
	Yhteensä	%	Yhteensä	%
Peruskoulun 9. luokkalaista	5 434	100,0	1 655	100,0
Hakeneita				
Lukiokoulutus	3 159	58,1	1 027	62,1
Toisen asteen ammatillinen koulutus	2 177	40,1	581	35,1
Hakematta jättäneitä	98	1,8	47	2,8
Aloittaneita				
Lukiokoulutus	2 906	53,5	926	56,0
Toisen asteen ammatillinen koulutus	1 999	36,8	517	31,2
Siirtyi 10. luokalle ¹	180	3,3	98	5,9
Ei jatkanut välittömästi	349	6,4	114	6,9

¹ Tieto kymppiluokkalaisista perustuu edellisen vuoden oppilasmäärään

Lähde: Tilastokeskus

Yhtenä peruskoulun jälkeisten jatkoväylien avautumiseen liittyvänä ongelmana on pidetty tyttöjen ja poikien erilaista koulutuskäyttäytymistä. Tämä ongelma palautuu pitkälti peruskoulun omaan sisäiseen toimintalogiikkaan ja peruskoulussa tapahtuvaan valikoitumiseen, missä erityinen ”koulupärjääminen” on yksi keskeinen ohjausmekanismi. Peruskoulun toimintaympäristöön hyvin sopeutuvat ja siellä menestyvät tytöt valikoituvat lukioväylälle, kun taas kouluongelmaiset pojat ajautuvat ammattikoulutukseen.

Tässä suhteessa Varsinais-Suomi näyttyy kuitenkin yllättävän ”tasa-arvoiselta”. Kun valtakunnan tasolla sukupuolten välinen ero yleissivistävälle ja ammatilliselle koulutusväylälle hakeutumisessa ja pääsyyssä on lähes 20 prosenttiyksikköä, ei Varsinais-Suomessa eroa ole lainkaan. Turussakin ero on vain neljä prosenttiyksikköä. Se, johtuuko erojen pienuus pelkästään alueen koulutustarjonnan rakenteesta vaiko myös nuorten koulutuspreferensseistä, on lähinnä haaste tulevalle tutkimukselle.

Erityisesti teollisuuden edustajat ovat jo pitkään olleet huolissaan lukion ja ammatillisen väylän suhteesta, jota ammattikorkeakoulujen myötä entisestään laajentunut korkeakoulutus on edelleen vaarassa kärjistä. Tavoite kouluttaa 70 % ikäluokasta on esimerkiksi TT:n lukuisten kannanottojen mukaan selvästi ylimitoitettu. Toisen asteen koulutuksen heikko arvostus on lisäksi kärjistämässä muutenkin pahenevaa opettajapulaa. Kyse ei ole kuitenkaan pelkästään koulutuksesta ja sen imagosta. Vähintään yhtä tärkeää on se, että koulutuksen jälkeen on tarjolla mielekkäitä työpaikkoja. Ainakin määrällisesti työpaikkoja pitäisi tulevaisuudessa riittää, sillä ns. suorittavista töistä lähtee vuoteen 2010 mennessä eläkkeelle lähes puoli miljoonaa ihmistä, kun uusia valmistuu näillä näkymin vain pari sataa tuhatta.

Tästäkin syystä on strategisesti erittäin tärkeää, että peruskoulun toimintaan löydetään sellaisia uusia ohjausmekanismeja, jotka kohentavat toisen asteen ammatillisen koulutuksen kysyntää. Oppilaitten tietoisuutta nykyisten koulutusväylien antamista jatkokoulutusmahdollisuuksista tulisi parantaa, ja samalla heidät tulisi saada nykyistä paremmin omaksumaan työssä oppimisen ja elinikäisen koulutuksen toimintamallit. Nykyinen koulutusputkiajattelu vastaa huonosti elinkeinoelämän tarpeisiin. Vaikka koulutus olisi kouluviranomaisten mielestä kuinka tärkeää hyvänsä, ei nuoria pidä yrittää pakottaa hallinnollisin päätöksin vastentahtoisesti koulutukseen. Jos peruskoulun jälkeen olisi tarjolla mielekkäitä työllistymismahdollisuuksia, voidaan koulukielteiset nuoret integroida takaisin järjestelmään parhaiten juuri työssä oppimisen ja siihen liittyvän pätevöittävän koulutuksen keinoin.

Ammatillisten hakuväylien ja nimikkeiden viidakkoa karsittava

Entä sitten ne nuoret, jotka suuntaavat toisen asteen ammatilliseen koulutukseen joko tietoisesti valiten tai peruskoulun valikointimekanismien ohjaamana?

Meille rakennettiin keskiasteen uudistuksen yhteydessä hienosyinen koulutusammattien järjestelmä, jossa jokaista koulutusammattia piti vastata yksi tai useampi työelämän konkreettinen tehtävä, työammatti. Näiden yhteensovittamisesta vastasi massiivinen määrällisen koulutussuunnittelun koneisto. Järjestelmä oli jo syntyessään monin osin vanhentunut, mutta se toimi 1980-luvun vakaisissa kasvuoloissa päällisin puolin tyydyttävästi. Sittemmin koulutusta ja tutkintoja on uudistettu, ja nykyään ammatillisia

perustutkintoja on yhteensä 51. Vanhassa systeemissä yleisjakson varsinaisia sisääntuloväyliä oli selvästi vähemmän ja tutkintojen määrää on jälleen kerran tarkoitus vähentää. Tutkintojen alla olevia opintolinjanimikkeitä on kuitenkin vielä yli sata.

Koulutukseen hakevan näkökulmasta tilanne on edelleenkin varsin problemaattinen. Varsinais-Suomen yhteishakualueella oli kevään 2000 haussa yhteensä noin 130 ammatilliseen perustutkintoon johtavaa väylää. Näiden keskimääräinen koko aloituspaikoilla mitattuna oli noin 27 paikkaa. Suurimmillaan aloituspaikkoja on 280¹, kun pienimmät ovat neljän aloituspaikan koulutusväyliä. Seutukunnan yhteensä noin 3500 aloituspaikkaa haki reilut 4000 ensisijaista hakijaa. Valittuja saatiin kasaan ensimmäisessä vaiheessa vain vajaat kolme tuhatta. Tämän jälkeen haku- ja valintapelit tietysti jatkuvat, ja ne, jotka syksyllä opintonsa missäkin tosiasiallisesti aloittavat, ovatkin usein varsin eri joukkoa kuin alkuperäiset hakijat.

Vaikka kokonaisuudessaan ensisijaisia hakijoita onkin aloituspaikkoihin nähden riittävästi, ja muilta preferenssisijoilta saadaan tarvittaessa lisää oppilaita aloituspaikkoja täyttämään, kuvaa koulutukseen hakeutumisen ja pääsyn ongelmia se, että mainitusta noin 130 hakukohteesta yli puolessa ensisijaisia hakijoita oli vähemmän kuin aloituspaikkoja. Suhteellisen kysynnän ääripäinä voidaan esimerkkinä mainita hiusalan perustutkinto Turussa ja metsätalouden perustutkinto Paimiossa. Edellisen 28 aloituspaikkaa haki 138 ensisijaista hakijaa, ja paikat saatiin luonnollisesti täyteen. Jälkimmäisen kymmentä aloituspaikkaa ei hakenut ensisijaisesti kukaan – eikä ilmeisesti toissijaisestikaan, kun valittuja ei ollut yhtään.

Kunta ja oppilaitosrajat ylittävää yhteistyötä tulisikin koulutuksen suunnittelussa voida nykyisestä lisätä. Koulutuspaikkoja tulisi myös suunnata enemmän sinne missä on kysyntää. Tällöin työelämän tarpeet voidaan turvata sellaisilla moduulirakenteilla, jotka takaavat riittävän laaja-alaiset ammatilliset perustaidot ja joissa lähtökohtana on työssä oppimisen periaatteet. Tällaisia koulutusratkaisuja tulisi suunnitella yhdessä työelämän edustajien kanssa, jotka puolestaan kantavat oma vastuunsa työssä oppimisen

¹ Kyseessä on Salon erikoisuus, jossa hakukohde ei ole yksittäinen perustutkinto vaan laajempi tekniikan koulutuskokonaisuus. Suunta on periaatteessa oikeanlainen, vaikka Salon kokeilu onkin osoittanut, että tällaiseen järjestelyyn liittyy omat ongelmansa.

järjestelyistä. Tosiasiaan kuitenkin on se, että valtaosassa töistä keskeiset ammattitaidot opitaan itse työelämässä ja siellä tapahtuvien muutosten myötä.

Nuorisoasteen yhteistyövelvoite – kuollut kirjain?

Yksi keino ammatillisen väylän vetovoiman lisäämiseksi sisältyy nuorisokoulukokeilujen tarjoamaan mahdollisuuteen suorittaa ylioppilastutkinto ammatillisten opintojen yhteydessä. Ylioppilastutkinnon suorittaneiden määrä onkin kokeilun edetessä kasvanut, mutta osuus on kuitenkin edelleen varsin alhainen, lukuvuonna 1997-98 noin kuusi prosenttia. Salon kokeilussa on erityisesti kehitetty malleja ammattiopiskelijoiden lukio-opinnoille. Salossa lukiokursseja valinneiden osuus olikin lukuvuonna 1997-98 selvästi keskimääräistä korkeampi, 15 prosenttia.

Hiljattain raporttinsa antanut nuorisoasteen kokeilujen arviointiryhmä oli pääasiassa tyytyväinen kokeiluissa toteutuneeseen valinnaisuuteen. Asiat ovatkin muodollisessa katsannossa kunnossa, kun koululakien yhteistyöpykälä tekee työryhmän mukaan erilliset kokeilut jatkossa tarpeettomiksi ja kun nykyinen kolmevuotinen ammatillinen tutkinto antaa yleisen korkeakoulukelpoisuuden. On kuitenkin mielenkiintoista, että kokeilutoiminnan pitkäaikainen projektipäällikkö Ulla Numminen jätti mietintöön eriävän mielipiteensä. Nummisen mukaan laajempi valinnaisuus on käytännössä mahdollista vain osalle opiskelijoista. Turussakin lähinnä iltalukio on ollut se instituutio, joka on kyennyt tarjoamaan todellisia vaihtoehtoja myös ammattiopintojen parissa puurtaville nuorille.

Nykyinen järjestelmä on siinäkin mielessä takaperoinen, että kirjallisen näyttökokeen suorittavat saavat ylioppilastodistuksen ja -statuksen lisäksi vain jatkokoulutuskelpoisuuden, kun taas kolmivuotisen ammattitutkinnon näyttökokein suorittavat saavat pätevyuden sekä jatkokoulutukseen että työelämään, mutteivät valkolakkia. Julkisuudessa onkin väläytelty, että jälkimmäinen joukko tulisi suoraan julistaa ylioppilaiksi. Olemme tässä asiassa sillä kannalla, että kaikissa tapauksissa tutkinnon tulee palvella ensisijaisesti itse oppimista ja oppilaita eikä koulun tai opettajien intressejä.

Lukiosta korkeakoulutuksen eri väylille

Siitä huolimatta, että korkeakoulutusta on jatkuvasti lisätty ja laennettu, on kilpa erityisesti yliopistoon pääsyssä entisestään kiristynyt. Kova kilpailu halutuista koulutuspaikoista lisää erilaista taktikointia. On tiedettävä, minne on erityisen helppo tai vaikea päästä, kuinka sisälle päästään ja millaiset omat mahdollisuudet ovat. Vaikka koulutuksen valinta ei olisikaan seurausta täysin rationaalisesta päätöksentekoprosessista, ottavat nuoret pohdinnoissaan yleensä jollakin tavalla huomioon sekä odotettavissa olevan hyödyn että valintoihin sisältyvät riskit. Kaikki eivät pyri ensisijaisesti toivomaansa koulutukseen, mikäli pitävät ”kustannuksia” liian kovina, hakemista liian työläänä, sisäänpääsyä liian vaikeana, opiskelua liian raskaana tai tulevaa työtilannetta liian epävarmana. Koulutuspolitiikan kesto-ongelmia ovatkin kasautuneen koulutuskysynnän tuottama ylioppilassuma, koulutuskilvan aiheuttama runsas päällekkäishaku sekä osin toiveiden ja todellisuuden ristiriidoista johtuvat keskeyttämiset ja koulutuspaikan vaihdot.

Koulutusjärjestelmän toimintamekanismeja kuvaa hyvin se, että vaikka jo ennen uutta yliopistolakia ja koululainsäädäntöä ei-ylioppilailta oli periaatteessa mahdollisuus hakeutua korkeakoulutukseen, on heidän osuutensa ollut marginaalinen. Vasta 1990-luvulla on ollut havaittavissa ei-ylioppilaiden määrän kasvua korkeakoulutuksessa, vaikka mistään suuresta rynnistyksestä ei vielä voikaan puhua. Tähän on vaikuttanut korkeakoulukelpoisuuden laajentamisen ohella yleinen ns. peräkkäiskoulutuksen lisääntyminen. Korkeakoulutuksesta on niin ikään tullut yhä enenevässä määrin aikuiskoulutusta. Esimerkiksi vuonna 1999 uusista korkeakouluopiskelijoista vasta kuutisen prosenttia oli ammatillista koulutusväylää edenneitä. Tästä joukosta suurimmat ryhmät – reilu kolmannes kumpikin – muodostivat opistoasteisen tutkinnon suorittaneet sekä pelkän peruskoulutuksen saaneet. Vajaa kymmenes oli toisen asteen ammatillisen tutkinnon suorittaneita ja saman verran oli ammattikorkeakoulun käyneitä. Kuudella prosentilla oli jo yliopistotutkinto.

Oppilasvirtojen ongelmien rakenteelliset syyt ovat kohtalaisen hyvin tiedossa: lukio virittää nuorten koulutusodotukset turhan korkealle, tietyt suositut korkeakoulutuksen alat ovat jatkuvasti ylikysytyjä, nuorten sosiaalinen tausta vaikuttaa niin

koulutusvalintoihin kuin koulutukseen valikoitumiseenkin ja sukupuoli niin ikään vaikuttaa erityisesti nuorten koulutusvalintoihin. Vähemmän tutkittua tietoa on siitä, millä perusteella nykynuoret tekevät koulutusvalintojaan.

Koulutussosiologian tutkimuskeskuksessa alkoikin keväällä 2000 tutkimushanke, jossa seurataan varsinaissuomalaisten abiturienttien koulutusuria. Tutkimuksessa on lähdetty liikkeelle siitä, miten nuoret hahmottavat omaa tulevaisuuttaan ja siihen oleellisesti vaikuttavia koulutusvalintoja. Mitä nuoret tietävät eri koulutusvaihtoehdoista ja mitä he ylipäätään voivat tietää? Mistä he hankkivat informaatiota ja mikä on esimerkiksi oppilaanohjauksen rooli? Miten nuorten koulutuspreferenssit jäsentyvät ja miten he perustelevat koulutusvalintojaan? Entä miten hakuprosessi ja opiskelijavalinnat etenevät ja miten kaikki nämä tekijät lopultakin vaikuttavat siihen, millaiseksi nuorten koulutusura muodostuu, varsinkin kun tiedämme edellä kuvatut oppilasvirtojen ongelmat.

Tutkimuksesta on saatavissa joitain ennakkotietoja, jotka koskevat noin tuhannelle abiturientille viime syksynä tehtyä kyselyä¹. Ne osoittavat missä kohdin potentiaalista kohennettavaa löytyy.

Abiturienttien vaihtelevat koulutussuunnitelmat

Alueen abien koulutussuunnitelmat ovat kohtalaisen selkeät. Niiden osuus, jotka haluavat jatkaa koulutusta mutteivät vielä ole miettineet vaihtoehtoja kovin tarkasti, on vajaa viidennes tutkituista. Niitä, jotka vielä miettivät useamman vaihtoehdon välillä on puolestaan vajaa kolmannes. Näille ryhmille oppilaanohjauksella ja sen toimivuudella on erityisen suuri merkitys.

Vain reilu kolmannes kyselyyn vastanneista abeista oli varmoja siitä, mihin tulevat kirjoitusten jälkeen hakeutumaan. Oman mielenkiintoisen ryhmänsä muodostaa se kymmenes, joka on lähinnä sulkenut pois epämieluisia koulutusväyliä niin, että jäljelle on jäänyt jotenkin siedettäviä tulevaisuuden vaihtoehtoja. Myös näiden nuorten

valinnanvarmuutta tulisi voida oppilaan- ja ammatinvalinnanohjauksen keinoin parantaa. Niitä, joita opiskelun jatkaminen ei sillä hetkellä kiinnostanut, oli tutkituista vain muutama prosentti.

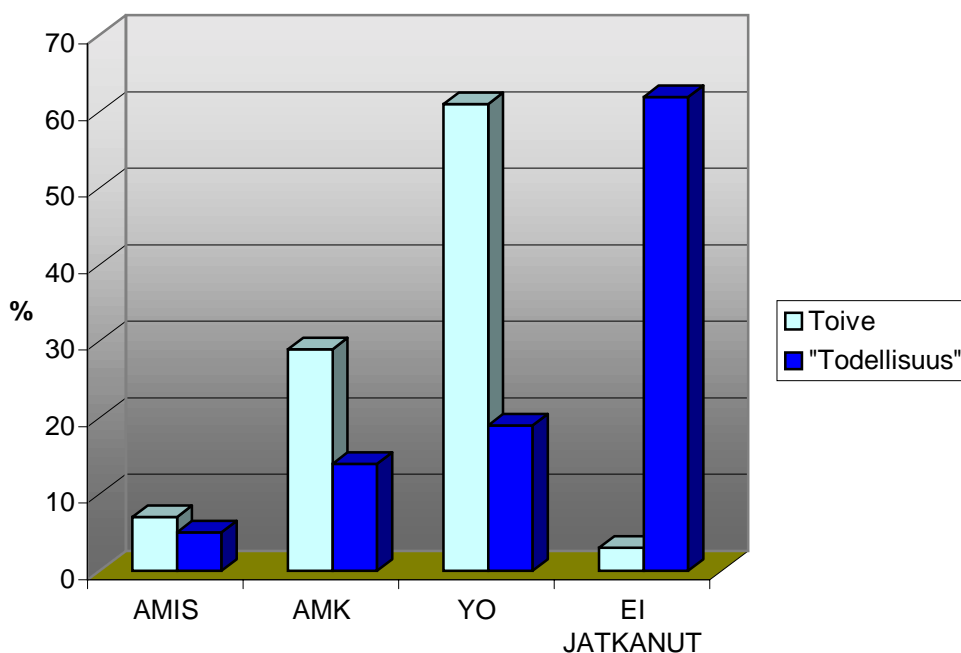
Enemmän tai vähemmän kiteytyneitten suunnitelmien taustalta löytyy monia tekijöitä. Yksi on se, että lukioon on alunperinkin menty, jotta saataisiin kolme lisävuotta aikaa pohtia omia suunnitelmia. Näitä tapauksia oli tutkimuksen aineista viidennes. Heistä oli sitten kuitenkin selvästi keskimääräistä pienempi osa päätenyt lukioaikanaan varmaan jatkokoulutusratkaisuun. Toinen ryhmä, jossa valinnastaan varmoja oli muita vähemmän, oli se suhteellisen pieni joukko, joka ei ollut peruskoulunkaan jälkeen tiennyt, minne muualle mennä. He ajalehtivat edelleen, eli eivät olleet miettineet jatkokoulutusvaihtoehtojaan. Parhaiten olivat pullat uunissa sillä noin neljänneksellä, joka oli valinnut lukion alunperin jo siksi, että tähtäsi jollekin lukiota edellyttävälle uralle. Kahdelle viidestä lukio oli ollut muutoin vain itsestään selvä vaihtoehto, esimerkiksi hyvän koulumenestyksen takia. He olivat valinnastaan suhteellisen varmoja, mutta aika usein vielä miettivät useamman kilpailevan vaihtoehdon välillä. Epävarmuutta muutoin suhteellisen varmojenkin valintoihin tuo tietysti sekin, että kirjoituksissa menestyminen on ratkaisevaa monien alojen pääsykokeissa.

Niistä, jotka olivat osanneet nimetä itselleen mieluisimman koulutusvaihtoehdon, kuutisenkymmentä prosenttia preferoi yliopistoja ja vajaa kolmannes ammattikorkeakouluja. Alle kymmenes olisi mieluiten jatkanut toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa. Tarkempi koulutusvalinnan tarkastelu osoittaa, että nuorilla on kohtalaisen hyvin selvillä se, miten eri koulutustutkinnot sijoittuvat millekin koulutustasolle. Ongelma on lähinnä se, että koulutustoiveet kiinnittyvät varsin ylimalkaisesti aloihin tyyliin ”jotain sosiaalialaa”, ”tekniikkaa” tai ”kaupallinen ala”.

¹ Tutkimuksessa olivat mukana seuraavat lukiot: Halikko, Karinainen, Laitila, Mynämäki, Naantali, Nousiainen, Paimio, Somero, Hermannin lukio Salosta sekä Turun lukiot Kastu, Kupittaa, Norssi, Lyseo, Perno ja TSYK.

Murto-osa yliopistoon haluavista pääsee sisään ensi yrittämällä

Edellä mainittiin, että kyselyn abeista vain kolmisen prosenttia ei ollut kiinnostunut jatkokoulutuksesta. Todellisuudessa se joukko, joka ei hae ainakaan mihinkään Tilastokeskuksen rekisteröimään koulutukseen ylioppilaaksitulovuonna, on huomattavasti suurempi. Turussa heitä oli vuonna 1999 viidennes ja koko Varsinais-Suomessa 18 prosenttia.

Kuvio 1. Varsinaissuomalaisten abiturienttien ensisijainen hakutoive syksyllä 2000 sekä vuonna 1999 ylioppilastutkinnon suorittaneiden koulutukseen sijoittuminen.

Entä miten sitten varsinaissuomalaisten toiveet ja ”todellisuus” näyttäytyvät? Asiaa on havainnollistettu oheisessa kuviossa. Kuten edellä jo todettiin, tähyää valtaosa abiturienteista yliopistoihin. Kuitenkin vain vajaa viidennes yliopistoihin kirjoitusvuonna hakeneista onnistuu saamaan paikan. Ammattikorkeakouluihin sijoittuu 14 % ja toisen asteen ammatillisiin oppilaitoksiin viisi prosenttia ylioppilasikäluokasta. Kaiken kaikkiaan peräti 62 % ei jatka välittömästi koulutuksessa.

Niiden osuudet, jotka eivät hae tai jatka välittömästi koulutuksessa, eivät poikkea lainkaan maan keskiarvosta, joka saattaa erityisesti yliopistokaupunki Turun

näkökulmasta kuulostaa yllättävältä. Tämä tarkoittanee sitä, että se paljon puhuttu ylioppilassuma patoaa edelleen seutukunnan oppilasvirtoja ollen ehkä tällä hetkellä suurin yksittäinen ongelma. Asiaa käsitelleiden tutkimusten mukaan ylioppilaiden viivästynyt koulutukseen sijoittuminen kestää useita vuosia. Kun tähän vielä lisätään eri syistä tapahtuvat keskeyttämiset ja koulutuksen vaihdot, on järjestelmässä tällä hetkellä aivan liikaa tyhjäkäyntiä. Ei siis myöskään ole ihme, että valtaosa tutkimuksen aineista piti todennäköisenä sitä, että hakee uudestaan, mikäli mieluisin koulutuspaikka ei ensi yrittämällä irtoa.

Ammattiopinnoista realismia koulutuspreferensseihin

Kyselyn aineista seitsemisen prosenttia oli sisällyttänyt lukio-opintoihinsa myös ammatillisten oppilaitosten kurssitarjontaa. Luku on jonkin verran pienempi kuin nuorisosta kokeiluissa mukana olleissa oppilaitoksissa keskimäärin. Sen lisäksi, että ammatillisia kursseja valitsevat jo lähtökohtaisesti ne, jotka todennäköisesti päätyvät jonnekin muualle kuin yliopistoon, voi tämän tyyppisillä kokemuksilla olla kuitenkin myös oma merkittävä vaikutuksensa nuorten koulutuspreferensseihin. Ammatillisia kursseja valinneista reilu puolet suuntautui ammattikorkeakouluihin tai toisen asteen oppilaitoksiin, pelkkiä lukiokursseja suorittaneista vain noin kolmannes. Myös tämä havainto tukee tarvetta laajentaa lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten yhteistyötä.

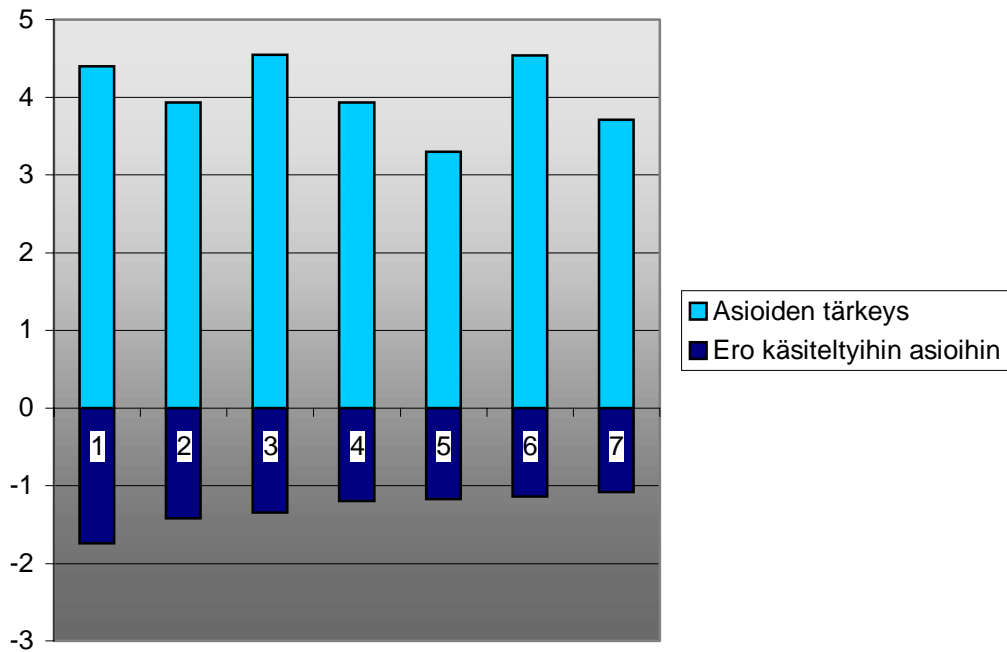
Käsitykset, joita tutkimuksen nuorilla on koulutuksesta ja niistä tekijöistä, jotka ovat tärkeitä heidän koulutukseen hakeutumisessaan, jäsenyvät hyvin perinteisellä tavalla koulutusjärjestelmän hierarkkisia rakenteita myötäillen, mikä vastaa aikaisemmissa tutkimuksissa saatuja tuloksia. Kaikkein vahvin koulutukseen hakeutumista kuvaava ulottuvuus liittyy statuksen tavoitteluun, jolloin tärkeää ovat mm. alan yleinen arvostus sekä hyvät työllistymisnäkymät ja palkka. Tässä suhteessa eri koulutustasoille suuntautuvat abiturientit eivät juurikaan eroa toisistaan. Nimenomaan yliopistokoulutuksen tavoittelu on kuitenkin vielä aivan oma ulottuvuutensa. Siihen liittyvät odotukset tai mielikuvat teoreettisuudesta, opiskelun haasteellisuudesta sekä esimerkiksi mahdollisuuksista opiskella ulkomailla. Ammatillisiin oppilaitoksiin ja ammattikorkeakouluihin tähtäävät puolestaan pitävät tärkeänä sitä, että koulutus valmistaa tiettyyn ammattiin, sillä on hyvät yhteydet työelämään, ja että opiskelu on käytännönläheistä.

Edellisten lisäksi koulutuksen tuttuus on yksi hakeutumista jäsentävä ulottuvuus. Siihen liittyvät esimerkiksi nuorten aikaisempi työkokemus ja hänen harrastuksensa. Vajaalla viidenneksellä koulutukseen hakeutuminen on kuvattavissa lähinnä ajautumisena tai tarpeena ylipäättään päästä opiskelemaan jonnekin. Tähän liittyvät vielä mm. odotukset sisäänpääsyn helppoudesta ja lyhyestä opiskeluajasta.

Vaikka koulutukseen hakeutumisen maasto on kovin ryteikköinen, on tutkituilla abiturienteilla on kuitenkin suhteellisen realistinen käsitys sekä koulutukseen pääsymahdollisuuksista yleensä että omista pääsymahdollisuuksistaan. Vajaa puolet piti koulutukseen pääsyä yleensä kohtalaisen vaikeana ja neljännes erittäin vaikeana. Vajaa kolmannes piti omia mahdollisuuksiaan hyvinä tai erittäin hyvinä. Yliopistoon arveltiin olevan selvästi vaikeampi päästä kuin ammattikorkeakouluun. Yliopistoon ensisijaisesti tähänneet pitivät kuitenkin omia mahdollisuuksiaan suhteessa muita parempina. Ammattikorkeakouluihin tähänneissä puolestaan oli enemmän niitä, jotka eivät osanneet arvioida omia mahdollisuuksiaan. Tässäkin saattaa olla yksi lisäsy siihen miksi juuri yliopistokoulutus on niin ylikysyttyä.

Erityisesti koulutusvaihtoehtojen sisällöistä kaivattiin lisäinformaatiota

Kysyimme abeilta myös sitä, miten tärkeänä he pitivät jatkokoulutukseen liittyvien erilaisten asioiden käsittelyä lukioaikana ja miten paljon mainittuja asioita oli heidän lukiossaan käsitelty. Kuten oheisesta kuviosta nähdään, koetaan lukion jälkeisten koulutusvaihtoehtojen ja koulutussisältöjen käsittely sekä yleisen hakutiedon saanti kaikkein tärkeimmiksi asioiksi. Myös työelämää koskevan tiedon saantia pidetään tärkeänä. Kaikkien asioiden käsittelyssä koettiin jonkin verran puutteita. Eniten olisi kaivattu eri koulutusvaihtoehtojen sisältöihin liittyvää tietoa.

- 1= koulutuksen sisällöt eri vaihtoehdoissa
- 2= itsetuntemus ja oman uran suunnittelu
- 3= lukion jälkeiset koulutusvaihtoehdot
- 4= päätöksenteko ja omien mahdollisuuksien arviointi
- 5= oman alueen työllistymismahdollisuudet
- 6= kuinka lukion jälkeiseen koulutukseen haetaan
- 7= yleinen työelämä tietous

Kuvio 2. *Eri asioiden käsittely ja niiden tärkeys varsinaissuomalaisten abiturienttien mielestä.*

Lukion oppilaanohjauksen kehittämisen ja parantamisen ohella yksi varteenotettava vaihtoehto on lukioden sekä yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen yhteistyön lisääminen. Voitaisiin jopa ajatella, että työelämään tutustumisen ohella opiskelijoilla tulisi olla mahdollisuus tutustua jatkokoulutuksen todellisuuteen. Tällaisia hankkeita onkin jo olemassa esimerkiksi Oulun seudulla sekä Kuopion ja Joensuun yliopistoissa.

Turussa yliopistoyhteistyötä on virinnyt fysiikan oppiaineen ja Aurajoen lukion sekä tietojenkäsittelyopin ja erityisesti Kupittaa lukion välillä. Esimerkiksi jälkimmäisessä lukio-opiskelijat voivat ottaa ohjelmaansa yliopistollisia kursseja, harjoittelua yrityksissä ja näin myös varmistaa sisäänpääsyä yliopistoon. Turun tulisikin määrätietoisesti panostaa lukioyhteistyöhön kehittämiseen ja laajentumiseen.

Opiskelijavalinnat

Yksi jo pitkään opetusministeriötäkin vaivannut ongelma on korkeakoulujen poikkeuksellisen raskas ja monimutkainen opiskelijavalintajärjestelmä, joka hyvinkin saattaa sysätä mieluiten Turkuun kauppatiedettä opiskelemaan aikoneen aluksi vaikkapa Lappeenrantaan tekniikan opintojen pariin. Länsi-Suomen lääninhallituksessa on puolestaan oltu huolestuneita siitä, että valintakokeet valtaavat alaa myös yhteishaun piiriin kuuluvissa ammattikorkeakouluissa. Kirjelmässään opetusministeriölle lääninhallitus epäilee, että pääasiassa sama opiskelijajoukko tulisi valituksi ilman erityisiä valintakokeitakin.

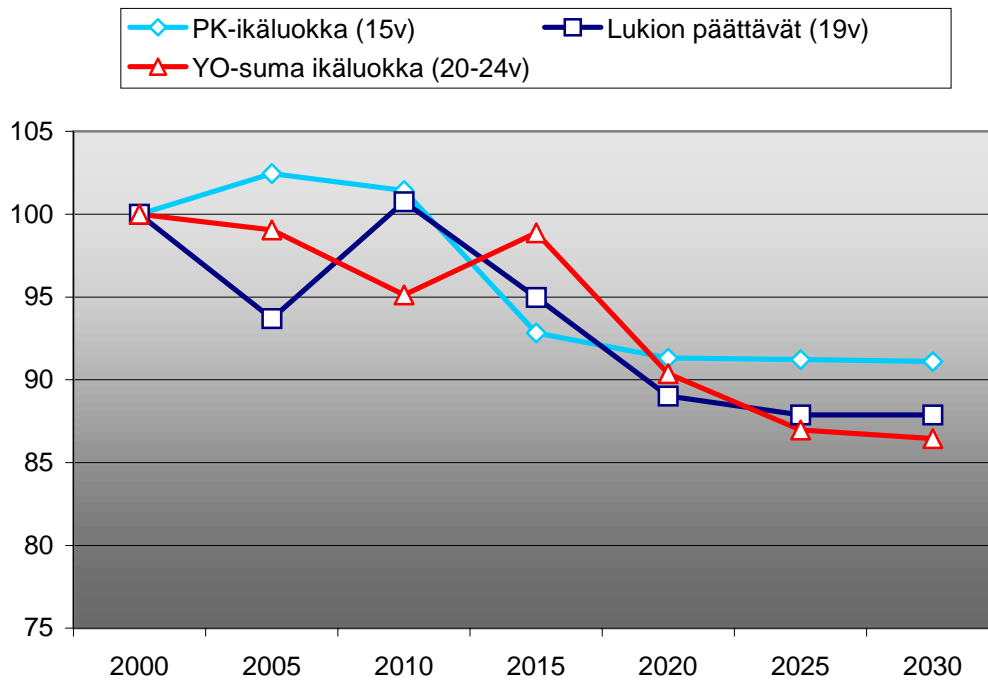
Suosituilla yliopistoaloilla vuosittainen valintakoeruljanssi nielee rahaa ja henkilökunnan aikaa. Samalla on kuitenkin epäilty, etteivät kokeet valikoi parasta mahdollista opiskelija-ainesta. Vähemmän suosittu yksiköt taas käyvät aliteholla opiskelijoiden ”odotellessa” pääsyä mieluisampaan opiskelupaikkaan. Varsinkin ammattikorkeakoulut näyttävät tarjoavan monelle yliopistoon pyrkivälle hyvän välietapin. Samalla odottelijat vievät paikkoja niitä ensisijaisesti halunneilta. Koulutusta

hakevat nuoret puolestaan kohtaavat kovenevan kilpailun. Haluttuun opiskelupaikkaan pääseminen saattaa vaatia useita yrityksiä, valmennuskursseja ja taktikointia. Tästä huolimatta osa joutuu lopulta luopumaan ensisijaisista toiveistaan.

Myös toisen asteen valinnoissa on monia ongelmia. Yksi liittyy lukion ja ammatillisen koulutuksen valintojen koordinointiin, silloin kun kunnan lukiot muodostavat yhden oppilasvalinta-alueen. Asiasta on kiistelty erityisesti Turussa, mutta ongelmia on muissakin suurissa kaupungeissa. Voi nimittäin käydä niin, että ensisijaisesti lukioon mutta toissijaisesti ammatti-instituuttiin hakenut on sijoitetaan "väkisin" johonkin muuhun kuin haluamaansa lukioon. Tämä sotii vastaan nykyistä yhteistyöajattelua ja esimerkiksi sitä, että lukiotkin ovat yhä enenevässä määrin erikoistumassa. Tällöin on erityisesti matemaattis-luonnontieteellisellä alalla sellaisia mielekkäitä hakukohteita, jossa lukio ja ammattikoulu ovat hyvinkin vaihtoehtoisia väyliä, eivät perinteisiä joko tai -vaihtoehtoja. Sen lisäksi, että toisen asteen yhteishakua tulee selkiyttää, tulisi valintajärjestelmän olla sellainen, että se kunnioittaa nuorten hakutoiveita mahdollisimman pitkälle. Sekä nuorten itsensä kannalta että alueen koulutus- ja tietotaitotarpeiden kannalta on täysin turhaa ylläpitää pelkästään hallinnollisin toimin muutoinkin liiaksi paisunutta lukiota.

Ikäluokkien pieneneminen?

Koulutukseen hakeutuvien ikäluokkien pieneneminen on mainittu yhtenä tulevaisuuden uhkakuvana. Toisaalta kehityksen on osaltaan väitetty helpottavan ylioppilassummaa.

Lähde: Tilastokeskus 1998

Kuvio 3. *Varsinais-Suomen väestöennuste eri koulutusikäluokissa.*

Kuten oheisesta kuvioista nähdään, alkavat seutukunnan eri koulutusikäluokat ennusteiden mukaan huvia hieman eritahtisesti vuosikymmenen alussa ja selvemmin sitten vuosina 2010-2020. Lukioille on odotettavissa ongelmia jo vuoden 2005 tienoilla. Tässä on yksi hyvä syy lisää alkaa todella miettiä lukioiden toimintaa, mitoitusta ja asemaa koulutusjärjestelmässä.

Ikäluokkien pienenemisen on arveltu sulattavan myös ylioppilassuman. Tässä suhteessa toiveet ovat kuitenkin ylimitoitettuja. Kun valtakunnan tasolla ylioppilasikäluokasta poistuu mainitun ennusteen mukaan kolmessakymmenessä vuodessa yhteensä vain noin 4500-5000 henkilöä, on vuotuisen ylioppilassuman koko tällä hetkellä noin 95 000 henkilöä. Näistä noin puolet eivät vuositason tasolla saa koulutuspaikkaa eli jäävät sumaan pyörimään. Vaikka koulutuspaikat jonkin verran lisääntyisivätkin, pitää korkeakoulutuksen aikuistuminen vastaavasti sumaa yllä, kun yhä useampi yrittää koulutuksen yhä useammin ja yhä myöhemmällä iällä. Kilpailu korkeakoulutuksesta tulee kiristymään niin paikallisesti kuin kansainvälisestikin. Palaamme tähän luvussa 5.

Johtopäätökset

Suomessa on pitkä koulutuksen määrällisen arvioinnin ja sääntelyn perinne, joka vaikuttaa edelleen koulutuksen mitoitukseen. Vanhassa mallissa ei ollut kovinkaan paljon sijaa sen enempää elinkeinopoliittisille näkökulmille kuin koulutuslähtöisellekään ajattelulle. Koulutuksen määrällinen tarve johdettiin kovin mekaanisesti erilaisista työvoimaennusteista. Toiminta oli lisäksi pääasiallisesti valtakunnallista, vaikka tilastot toki mahdollistivat myös aluetarkastelun.

Varmin päätelmä, joka menneiden vuosikymmenten toiminnasta voidaan tehdä on, että väestön koulutustaso on noussut kiihtyvää tahtia. Huolta on siis kannettu a) väestön koulutustasosta yleensä, jonka on katsottu olevan kilpailijamaihimme verrattuna keskimäärin matalampi ja b) Suomen missioksi asettuneen korkeateknologisen informaatioyhteiskunnan toteutumisen turvaamisesta riittävän hyvin ja korkeasti koulutetulla työvoimalla. Tämän ajattelutavan taustalla on ollut vahva usko inhimilliseen pääomaan ja sen taloudellisiin vaikutuksiin.

Yhtälö koulutuksella tuotetun työvoiman ja elinkeinoelämän tarpeiden välillä ei kuitenkaan ole aivan näin yksioikoinen. Ongelma kärjistyy sitä enemmän mitä pidemmäksi koulutusputki venyy, sillä korkeakoulutuksessa puhumme aina vähintään 5-10 vuoden viiveestä. Tästä syystä asiaa on mietittävä nimenomaan ”alhaalta ylös”. On esimerkiksi turha pohtia valmistuneiden iäkkyyttä, jos ei ensin kysytä, miksi meillä korkeakouluopinnot aloitetaan kilpailijamaitamme myöhemmällä iällä.

Sekä koulutusjärjestelmän oman toiminnan näkökulmasta että sen elinkeinoelämävaikutusten kannalta olisi suotuisin vaihtoehto se, että järjestelmästä tullaan riittävän useasta kohdasta työmarkkinoille ja että tietyn mittaisen työelämäkokemuksen jälkeen koulutukseen voitaisiin riittävän joustavasti palata. Jälkimmäiseen seikkaan on kiinnitetty paljonkin huomiota. Edelliseen on sen sijaan jatkossa odotettavissa ongelmia. Vaikka vuositasolla suoritettujen tutkintojen bruttomäärä painottuisikin edelleen ammattikoulutukseen – Varsinais-Suomessa vuonna 1999 suoritetuista tutkinnoista 64 % oli ammatillisia ja 36 % korkeakoulututkintoja – on pelättävissä, että työmarkkinoille jäävien painotus on siirtymässä putken loppupäähän.

Oheiseen asetelmaan on koottu joitain edellä esitettyjä keskeisiä paikallisia toimintalinjoja. Moneen asiaan vaikuttaminen voi tietysti tapahtua pääasiassa valtakunnallisen koulutuspolitiikan tasolla vaikka päätösvaltaa onkin viime vuosina siirretty aina yksittäisiin kouluihin saakka. Siksi luonnostelemme asetelmassa myös joitain keskeisiä valtakunnan koulutuspolitiikan tason toimintalinjoja, joissa seutukunnan edustajat voisivat olla aktiivisia aloitteentekijöitä.

Asetelma 1. Oppilasvirtojen ohjaukseen liittyvät toimintalinjat

PAIKALLISET TOIMINTALINJAT	VALTAKUNNANTASON TOIMINTALINJAT
<p><i>Peruskoulun oppilaanohjaus:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> parannetaan oppilaitten tietoisuutta toisen asteen ammatillisen koulutuksen tuottamasta jatkokoulutuskelpoisuudesta pyritään saamaan oppilaat omaksumaan työssä oppimisen ja siihen liittyvän elinikäisen koulutuksen toimintamallin pyritään pääsemään irti siitä näkemyksestä, jonka mukaan hyvän koulumenestyksen on automaattisesti johdettava lukioon 	<p><i>Peruskoulu:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> peruskoulutuksen kysymyksenasetteluun liittyvät vahvasti laajempaan syrjäytymisproblematiikkaan, jota käsittelemme tuonnempana luvussa 4.
<p><i>Ammatillisen koulutuksen suunnittelu:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> aloituspaikkojen suuntaaminen sinne missä on kysyntää työelämän tarpeet turvataan sellaisella moduulirakenteella, joka tuottaa laaja-alaisia ammatillisia perusvalmiuksia ja joka nojautuu työssä oppimisen periaatteelle 	<p><i>Ammatilliset oppilaitokset:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> oppilaitoksilla tulisi olla nykyistä vapaammat kädet perustaa alueen tarpeita palvelevia omaleimaisia koulutusohjelmia <p><i>Ammattikorkeakoulut:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Ammattikorkeakoulut tulisi pysyttää alkuperäisessä duaali-mallin mukaisessa roolissaan ja niillä tulisi olla vahva paikallista työelämää kehittävä rooli
<p><i>Lukiot:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> pyritään antamaan oppilaille realistisempi käsitys eri jatkokoulutusvaihtoehdoista kannustetaan poikkeaviin ja luoviin koulutusvalintoihin laajennetaan yhteistyötä 	<p><i>Lukiot:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> jatketaan ylioppilastutkinnon aseman selvittämistä
<p><i>Nuorisoasteen yhteistyö:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> valintojen tekemistä käytännössä tulee helpottaa oppilaitoskohtaisia valintojen tarjoamismahdollisuuksia tulee parantaa erityisesti lukioille tulee tehdä kannattavaksi kurssiensa tarjoaminen myös ammattioppilaille 	<p><i>Nuorisoaste:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> oppilaitosten yhteistyövelvoite tulisi säätää tarkemmin koskemaan nimenomaan koulutuksen tarjoamista ulospäin nykyinen opetussuunnitelma- ja rahoitusohjaus tulisi muuttaa yhteistyöhön kannustavaksi
<p><i>Oppilasvalintajärjestelmät:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> toisen asteen yhteisvalintaa selkeytetään lähdetään siitä, että vain oppilaitos voi olla hakuyksikkönä sekä jaetaan koulutuspaikat oppilaiden hakutoiveiden mukaisesti 	<p><i>Korkeakoulutuksen yhteishaku:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> yliopistojen koulutus tulisi mahdollisimman suuressa määrin saada sekä yliopistot että ammattikorkeakoulut kattavan yhteishaun piiriin
<p><i>Alueen elinkeinopolitiikka:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> elinkeinoelämän ja oppilaitosten yhteistyön lisääminen ammatillisen koulutuksen suorittaneiden työllisyydestä huolehtiminen 	<p><i>Valtakunnan tason elinkeinopolitiikka:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Turusta KYT-mallin kokeilualue (ks. luku 3)

Lähteet

- Ahola, S. 1989.** Onko nuorisokoulu ratkaisu lukion ja ammattikoulutuksen ongelmiin? *Kasvatus* 20 (3): 242-247.
- Ahola, S. & Nurmi, J. 1995.** *Kilpahaku korkeakoulutukseen*. Turun yliopisto. Koulutus-sosiologian tutkimuskeskus. Raportti 31.
- Ahola, S. & Nurmi, J. 1998.** *Koulutusväylät, työmarkkinat ja valikoituminen*. Opetusministeriö. Koulutus- ja tiedepolitiikan osaston julkaisusarja 54. Helsinki.
- Helsingin Sanomat 4.2.2001.** Nuorisoastetta vielä kehitettävä.
- Lanakorpi, J. 2000.** Yleisönosastokirjoitus Turun Sanomissa 21.7.2000.
- LSH 1998.** *Länsi-Suomen lääninhallituksen kirje opetusministerille 26.6.1998*. Nro 733 SIV/B.
- Kivinen, O. 1988.** *Koulutuksen järjestelmäkehitys. Peruskoulutus ja valtiollinen kouludoktriini Suomessa 1800- ja 1900-luvuilla*. Turun yliopiston julkaisusarja C 67. Turku.
- Kivinen, O., Rinne, R. & Ahola, S. 1989.** *Koulutuksen rajat ja rakenteet*. Hanki ja jää. Juva.
- OPM 1999.** *Nuorisoasteen koulutuskokeilut ja ammattikorkeakoulut*. Raportti 9. Lukuvuodet 1992-98. Opetusministeriö. Korkeakoulu- ja tiedepolitiikan osasto. Helsinki.
- Raitanen, A. & Kokko A. 2000.** *Miten tulevaisuuden ekonomit valikoidaan? Kauppateieteellisen koulutuksen hakijat, pääsijät ja opiskelijavalintojen kehittäminen*. Opetusministeriö. **Korkeakoulu- ja tiedepolitiikan osaston julkaisusarja 76. Helsinki.**
- Tilastokeskus 1998.** *Väestöennuste kunnittain 1998-2030*. Väestö 1998:6 Helsinki.
- Turun Sanomat 29.10.2000.** Teollisuus pelkää työntekijöiden jäävän ilman koulutusta.
- VNP 22.5.1997.** *Valtioneuvoston periaatepäätös ammatillisen koulutuksen aseman ja arvostuksen parantamiseksi*.

2. KOULUTETUN TYÖVOIMAN KYSYNNÄN JA TARJONNAN RAKENNE JA YHTEENSOVITTAMINEN TURUSSA JA TURUN SEUTUKUNNASSA

Monialainen koulutustarjonta ja monipuolinen elinkeinoelämä ovat Turun aluetalouden vahvuuksia. Lähihistoriallisessa katsannossa turkulaiset ovat varsin hyvin löytäneet itselleen koulutuksen ja työpaikan Turusta tai sen läheisyydestä. Toisaalta myös turkulaiset yritykset ovat saaneet tarvitsemansa koulutetun työvoiman pääasiassa Turun seudulta. Itse asiassa koulutuksen ja elinkeinoelämän muodostamaa alueellista klusteria Turun seutukunnassa voidaan perustellusti kutsua maamme vahvimmaksi, kun silmämääränä pidetään koulutetun työvoiman kysynnän ja tarjonnan yhteensovittamista.

Turun seutukunta on ollut yllättävänkin houkutteleva yritysten (netto)investointien, niin aineettomien kuin aineellistenkin, suhteen. Tämä on myös selvä kilpailuvaltti. Useissa muissa seutukunnissa joko tuotannolliset (netto)investoinnit ovat väistyneet yksityisen T&K-toiminnan tieltä tai päinvastoin. Tässä suhteessa on siis tärkeätä kantaa huolta sekä elinkeino- että koulutuspolitiikan tasapainoisesta harjoittamisesta. Samoin perinteisiä (elintarvike ja metalli) sekä nousevia (matkailu, logistiikka, bioteknologia) aloja tarkasteltaessa on pohdittava minkälaisilla edellytyksillä molempien ryhmien kilpailukyky pystytään säilyttämään.

Koulutus ja muuttoliike, aivovuoto ja paikallinen koulutustarjonta

Suomessa on jo pitkään tarkkailtu osin huolestuneinakin koulutetun työvoiman muuttoa ja liikkuvuutta. Kunnissa kautta maan tutkaillaan herkeämättä erilaisia koulutustaso-indikaattoreita, jotka kertovat niin lähtijöiden kuin tulijoidenkin koulutustasosta. Erityiseksi huolenaiheeksi on monin paikoin noussut ns. aivovuoto, eli koulutetun työvoiman kunnasta pako. Koulutuksella kun on Suomessakin selvä yhteys muuttoaktiiviteettiin. Mitä koulutetumpi henkilö on, sitä todennäköisemmin hän aikuisiässä työskentelee tai asuu muualla kuin synnyinseudullaan. Toisin sanoen kuntien välinen kilpailu, niin omassa kunnassa kuin muuallakin koulutetuista henkilöistä, on koko ajan kiristynyt. Koulutettuja vanhempia lapsineen houkuttelee laadukkaalla

peruskoulutuksella ja miksei myös jatkokouluttautumismahdollisuuksillakin. Turun kanssa samassa sarjassa kilpailevat lähinnä Oulu ja Tampere. Oulu on ollut vetovoimainen nimenomaan koulutettujen sisäänmuuton osalta. Tampere sen sijaan on sijaintinsa puolesta samassa asemassa Turun kanssa, eli pääkaupunkiseudun vaikutuspiirissä. Yritysten ja niiden henkilöstön pitäminen, saati houkuttelevuus, on viime aikoina Turussa ja Tampereella ollut työläämpää kuin Oulussa.

Koulutuspoliittisen strategian kannalta koulutettujen henkilöiden kunnassa pitäminen poikkeaa heidän kuntaan houkuttelemisestaan. Koulutustarjontaa lisäämällä tehdään kyllä kunnasta houkuttelevampi asuinpaikka, mutta samalla myös lisätään paikallisesti koulutettujen muuttovalmiutta. Esimerkiksi moni turkulainen ylioppilas jättää Turun heti maisterin paperit saatuaan, mutta samaan aikaan Turkuun myös muuttaa ylioppilaita korkeakouluopintojen vuoksi. Jotta korkeakouluihin aikovat nuoret pysyisivät paikkakunnalla, on tarjolla olevan koulutuksen oltava ainakin kansallisessa vertailussa houkuttelevaa (vrt. luku 5). On kuitenkin huomattava, että erityisesti yliopistokoulutus valmistaa monet paikallisetkin nuoret etupäässä kunnalliseen tai valtion virkaan, jotka (esim. opettajat, lääkärit, papit, jne.) taas ovat jakautuneet ympäri Suomen tai toisaalta kasautuneet osin myös pääkaupunkiseudulle. Näin ollen nuorten kunnassa pitämisen strategiaksi ei riitä pelkästään päiväkodista yliopistoon -malli, vaan soveltuvin osin lisäksi tarvitaan vielä ulottuvampi päiväkodista työelämään -malli.

Mahdollisimman monen paikallisen nuoren kunnassa pitämiseksi voitaisiin siis soveltaa vaatisi päiväkodista työelämään -mallia lisäämään vielä elinkeinopoliittistakin sitoutumista (ks. KYT-malli, luku 3). Turun Akatemia -konstellaatiomme (ks. luku 5) yhteen sovittuu hyvin päiväkodista korkeakouluun -malliin. Vaikka vetovoimainen yliopisto ei erottele opiskelijoita sen suhteen mistä he tulevat, Turussa sijaitseva kansainvälisesti ja kansallisesti kilpailukykyinen koulutusyksikkö on ilman muuta paras tapa varmistaa, että mahdollisimman monet lapset Turusta ja Turun seudulta tulevat kouluttautumaan nimenomaan Turussa, jos vain hakukilvassa pärjäävät. Muutto-problematiikan kannalta tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, että koulutus itsessään estäisi aivovuotoa, tai että Turussa järjestettävä korkein koulutus olisi ilman muuta 'räätälöity' turkulaisille. Paikallisesta päiväkodista paikalliseen korkeakouluun -malli olisi kiitettävästi toimiessaankin vasta osaratkaisu.

Kunnallistaloudellisesti ajatellen kuntalaisten kouluttaminen on myös investointi, joka syö kunnallisveromarkkoja erityisesti ketjun alkuvaiheessa. Mitä pidemmälle ketjussa edetään, sitä suurempi osa kustannuksista lankeaa valtiolle niin, että yliopistokoulutuksesta kunnalle koituu jo mielumminkin tuloja kuin menoja. Turun seudulla yliopistojen budjettirahoituksen osuus alueellisesta BKT:stä liikkuu 2-3 prosentin välillä. Perus- ja keskiasteella tehtyjen koulutusinvestointien kunnallistaloudellinen tuotto on kuitenkin riippuvainen siitä, mistä valmistuneet lopulta työpaikkansa löytävät. Jos koulutuksessa kasautuvaksi inhimilliseksi pääomaksi lasketaan kaikki ne paikalliset toimintamallit ja sosiaaliset suhteet, jotka koulutettava omaksuu kouluttautumisen aikana, niin näiden 'taitojen' hyödyntäminen riippuu pääosin tulevan työpaikan sijainnista. Näin ollen, hyvin järjestetyn peruskoulutuksenkin kunnallistaloudellinen tuotto pitkällä aikavälillä riippuu viime kädessä koulutuksen paikallisista työelämäyhteyksistä, eli päiväkodista työelämään -mallista.

Turun seudun omavaraisuus akateemisen työvoiman suhteen on viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana pysytellyt 60-70 prosentissa. Vain Oulussa omavaraisuus on ollut vieläkin korkeampi. Paitsi että Oulun sijainti suhteellisen kaukana muista keskuksista on tässä suhteessa edullinen, valmistuu Oulun yliopistosta myös runsaasti diplomi-insinöörejä. IT-teknologian vaikutuksesta Oulussa on toki ollut korkea omavaraisuus jo ennen varsinaista ”buumiakin”. Tosin vielä 1980- ja 1990-lukujen taitteessa Oulun yliopistosta valmistuneista huomattavan monet suuntasivat Etelä-Suomeen, pääasiassa pääkaupunkiseudulle. Joka tapauksessa Oulun tapaus käy tyypiesimerkistä siitä, kuinka koulutuspoliittiset painotukset ovat pysyneet jokseenkin ennallaan, mutta elinkeinopoliittisesti tilanne on muuttunut nopeasti suotuisaksi. Oululaiset itse arvioivat menestyksensä salaisuudeksi ”tekemisen meiningin”. Omavaraisuuden perusteella arvioituna yliopistokoulutuksen paikalliset työelämäyhteydet toimivat Oulussa verraten hyvin. Toisaalta voidaan todeta, että jos tekniikan alan koulutus jätetään vertailusta pois, ovat vastaavat yhteydet toimineet Turussa itse asiassa paremmin. Turun erikoisuutena on luonnontieteilijöiden ja ns. pehmeiltä aloilta valmistuneiden verraten hyvä työllistyminen teollisuuteen. Voidaan tietysti sanoa, että tässä vaikuttaa pakon edessä syntynyt mekanismi. Joka tapauksessa nykyiset hyvät työelämäyhteydet ovat monialaisen turkulaisen yliopistokoulutuksen meriitti, josta voisi, niin kaupungin kuin yliopistojenkin, imagon rakentamisessa hyötyä enemmänkin.

Päiväkodista työelämään -malli

Paikallisesta päiväkodista paikalliseen korkeakouluun -malli toimii tällä hetkellä Turun seudulla jokseenkin hyvin. Esimerkiksi Turun yliopiston rekrytointialue on maamme suppeimpia. Itsearvioinnissaan Turun yliopistokin kuitenkin katsoi suppean rekrytointialueen myös keskeiseksi ongelma-alueeksi. Silloin ajatellaan, että yliopiston maine on yhtä kuin vetovoima, jota taas voitaisiin mitata rekrytointialueen laajuudella. Tässä mielessä Turun yliopistojen houkuttelevuutta olisi siis kyettävä lisäämään. Kaupungin kannalta tärkeää olisi samalla varmistaa, että houkutteleva(t) yliopisto(t) edelleen palvelisivat paikallista väestöä, eikä Turusta tulisi pelkkä välilaskupaikka matkalla Helsinkiin. Nimenomaan tähän tarvitaan koulutus- ja elinkeinopoliittista yhteistyötä, päiväkodista työelämään -malli.

Päiväkodista työelämään -malli liikkuu samoilla linjoilla KYT-mallin kanssa. Tarkastelun painopiste kuitenkin kohdistuu liiallisen muuttovalmiuden kontrollointiin. Toisin sanoen mallin pääasiallisena kohdealueena olisi lähentää paikallisten nuorten siteitä kotiseutuunsa. Lisäksi malli myös painottaa korostuneesti yliopistoasteista koulutusta. Tämä siitä syystä, että alemmilta asteilta valmistuneet hakevat vielä huomattavissa määrin jatkokoulutukseen Turun ulkopuolelle. Näin ollen eri asteinen koulutus on kiinteästi yhteydessä toisiinsa.

Päiväkodista työelämään -mallissa keskeistä on, että paikallisten työnantajien tarvitsemaa osaamista on tarjolla nimenomaan paikallisissa oppilaitoksissa ja että turkulaisnuoret ovat kiinnostuneet hankkimaan kyseistä osaamista. Tässä tehtävässä sekä koulutuksen että elinkeinoelämän monipuolisuudesta on kiistatta apua, mikä näkyy myös tarkasteltaessa 90-luvun alkupuoliskolla yliopistoista valmistuneiden sijoittumista.

Päiväkodista työelämään -mallia voidaan arvioida tarkastelemalla, mistä opiskelijat tulevat ja mihin he valmistumisensa jälkeen menevät. Kotiseutunsa sekä nykyisen asuinpaikkansa perusteella valmistuneet voidaan ryhmitellä viiteen eri ryhmään:

1) <i>paikallaan pysyjät</i>	kotiseutu = kouluttautumisseutu = työskentelyseutu
2) <i>tulijat</i>	kotiseutu ≠ kouluttautumisseutu = työskentelyseutu
3) <i>lähtijät</i>	kotiseutu = kouluttautumisseutu ≠ työskentelyseutu
4) <i>paluumuuttajat</i>	kotiseutu = työskentelyseutu ≠ kouluttautumisseutu
5) <i>vaeltajat</i>	kotiseutu ≠ kouluttautumisseutu ≠ työskentelyseutu.

Osoitus päiväkodista työelämään –mallin toimivuudesta on *paikallaan pysyjien* korkea osuus (esimerkiksi viiden vuoden aikana) valmistuneista. Selvin osoitus koulutuksen heikosta paikallisesta sitouttamisesta on *vaeltajien* korkea osuus valmistuneista. Yleisesti *vaeltajien* korkeaan osuuteen liittyy myös *paluumuuttajien* korkea osuus. Toisin sanoen koulutus on tällöin ei-paikallista eli irrallista, eli se tuottaa tutkintoja, joita tarvitaan lähinnä kansallisilla työmarkkinoilla. Korkea *tulijoiden* osuus heijastaa koulutuksen, jos kohta myös paikallisen elinkeinoelämänkin, houkuttelevuutta. Korkea *lähtijöiden* osuus kielii paikallisista elinkeinopoliittisista ongelmista. Vahvin osoitus koulutetun työvoiman tarjonnan ja kysynnän paikallisesta yhteensovittamisesta on *paikallaan pysyjien* ja *tulijoiden* korkea osuus.

Turussa 1990-luvun alkupuoliskolla valmistuneista maistereista noin kolmannes oli kotoisin Turun seudulta ja työskenteli valmistumisensa jälkeen Turun seudulla. Edes pääkaupunkiseudulla ei ylletty samoihin lukuihin. Helsingin seudulla valmistuneista maistereista joka kolmas oli muualta Suomesta kotoisin, mutta asettunut valmistumisen jälkeen seudulle työtä tekemään. Mutta esimerkiksi Oulussa tilanne oli hyvin samankaltainen kuin Turussa. Tampereella ja Jyväskylässä päiväkodista työelämään –malli toimi selvästi heikommin kuin Turussa, Helsingissä ja Oulussa. Tampereella ja Jyväskylässä selvästi yleisintä oli se, että opiskelijat tulivat seudun ulkopuolelta ja myös valmistuttuaan muuttivat seudulta pois. Turun erityispiirteenä on kuitenkin matala *tulijoiden* osuus, noin kymmenen prosenttia valmistuneista. Tämä johtunee enemmänkin alueen kuin koulutuksen houkuttelemattomuudesta. Tosin on syytä korostaa tässäkin yhteydessä, että palloa on turha heittää pelkästään elinkeinopoliittikan puolelle, vaan rakentavia ratkaisuja on parasta etsiä elinkeino- ja koulutuspoliittisen yhteistyön varassa.

Edellä kuvatussa katsannossa yliopistotasaisen koulutuksen osalta Turussa on siis vahva alueellinen klusteri. Haasteena onkin se, miten vahva alueellinen klusteri pystytään säilyttämään samalla kun korkeakoulutuksen houkuttelevuutta lisätään. Helsingissä tässä on onnistuttu, mutta sikäläiset ratkaisut eivät oikein sovellu malliksi Turulle. Tosin pääkaupunkiseudun *paikallaan pysyjien* osuutta (kolmannes) voidaan tiettyssä mielessä pitää maksimaalisena. Haasteena onkin se, miten *tulijoiden* osuutta pystytään kasvattamaan ilman, että *paikallaan pysyjien* osuus merkittävästi laskee. Käytännön ratkaisuna KYT-malli yhdistettynä Turun Akatemia –konstellaation lisäksi koulutuksen ja alueen houkuttelevuutta ja takaisi samalla monipuolisia kouluttautumisreittejä myös paikalliselle nuorisolle, eli toimivan päiväkodista työelämään –mallin.

Aikaisemmissa tutkimuksissamme on käynyt ilmi myös se, että aluetaloudellisesti keskiasteen koulutus on erityisesti Turun seudulla tuottanut jopa korkea-astetta paremmin. Opistot olivat enemmän paikallissidonnaisia kuin korkeakoulut. On toistaiseksi hieman varhaista arvioida, miten ammattikorkeakoulut mahdollisesti muuttavat tilannetta. Toki voidaan ajatella, että tutkinnon ”statuksen” noustua keskiasteelta korkea-asteelle, myös AMK:sta valmistuneiden muuttovalmius kohoaisi. Toisaalta vaikutukset ansiotasoon ja työttömyysriskiin ovat mitä ilmeisemmin päinvastaisia. Joka tapauksessa KYT-mallin mukaisesti AMK-sektorillakin työelämäyhteyksien parantaminen lisäksi järkevää paikallissidonnaisuutta. Sukkulointi työelämän ja koulutuksen välillä olisi omiaan pitämään myös AMK:sta valmistuneet paikkakunnalla ja hakemaan jatkokoulutusta nimenomaan Turusta ja Turun seutukunnan elinkeinoelämän tarpeita silmällä pitäen.

Koulutuksen ”vetovoima”

Karkeasti ottaen ihmiset hakeutuvat ja pysyvät paikkakunnilla, joissa on tarjolla monipuolista ja laaja-alaista koulutusta; Tässä mielessä koulutuksella on erityistä vetovoimaa. Muuttovoittokunnat 90-luvulla olivat pääsääntöisesti korkean koulutustason alueellisia keskuksia. Erityisesti Oulussa myönteinen, eräänlaiseksi aluepoliittiseksi keulakuvaksi, katsottu kehitys on monissa yhteyksissä arvioitu nimenomaan paikallisen yliopiston generoimaksi ilmiöksi. Tällaiseen johtopäätökseen varmasti päästäänkin, jos koulutuksen paikalliseen vaikuttavuuteen lasketaan mukaan

kaikki välillisetkin vaikutukset. Paikallisella tasolla kyse on kuitenkin ennen kaikkea koulutus- ja elinkeinopolitiikan yhteensovittamisesta.

Koulutuksen paikallista vaikuttavuutta arvioitaessa vaikutukset jaetaan yleensä välittömiin (lyhytkestoisiin) ja välillisiin (pitkäkestoisiin) vaikutuksiin. Välittömiksi vaikutuksiksi lasketaan koulutuksen lisäyksen myötä tulevat tulonsiirrot ja suorat työllistävät vaikutukset paikallisessa taloudessa. Välittömiä vaikutuksia analysoidaan tyypillisesti panos-tuotos-malleihin perustuen, jossa välittömät vaikutukset ovat edelleen jaettavissa suoriin ja epäsuoriin vaikutuksiin. Esimerkiksi tuoreessa satamasidonnaisten toimintojen työllisyysvaikutuksia Varsinais-Suomessa kartoittavassa raportissa on käytetty tätä lähestymistapaa. Lähestymistapa on ongelmallinen, koska lähtökohtaisena kysymyksenä on se, mitkä paikalliset toiminnot häviäisivät ilman satamaa tai vastaavasti koulutusta. Voimme kuitenkin kysyä samaa asiaa toisinpäin: kuinka riippuvainen sataman menestyminen on paikallisesta toimijoiden verkostosta. Toisin sanoen koulutukselle, kuten tässä tapauksessa myös satamalle, arvioidaan usein liian mittavat välittömät vaikutukset, koska niihin lasketaan mukaan paikallisen verkoston aikaansaamat 'ulkoisvaikutukset'. Koulutuksen vaikuttavuus realisoituu vasta koulutuksen tuotosten (koulutettu työvoima, tutkimus ja muut palvelut) kautta, ja näidenkin osalta mukaan tulee laskea vain niiden suorat vaikutukset. Koulutuksen vaikuttavuus tarvitsee siis tuekseen toimivan elinkeinoelämän verkoston, jota se voi omalta osaltaan tukea.

Koulutuksen ”vetovoima” toimii vasta kun koulutus on kiinteä osa paikallista elinkeinoelämää, jolloin koulutettujen ihmisten sisäänmuutto on paikallisen elinkeinoelämän toimivuuden aikaansaama ilmiö, eikä pelkästään koulutustarjontaan liittyvä ilmiö. Asetelmassa 1 on esitetty paikallisen koulutus- ja elinkeinopolitiikan painopistealueet silmämääränä pitkäkestoinen vaikuttavuus. Asetelmassa on eriteltyä tutkimus ja koulutus. Tällä haluamme painottaa, että vaikuttavuusproblematiikka on tutkimuksen ja koulutuksen näkökulmista hyvin samankaltainen. Erityisesti paikallisella tasolla pitkäkestoisen vaikuttavuuden kannalta ensimmäinen kysymys on aina, mitä tutkitaan tai koulutetaan, ja vasta sen jälkeen voidaan kysyä, missä tutkitaan tai koulutetaan. Paikallisesti irrelevantin koulutuksen ja tutkimuksen suhteen on yhdentekevää, missä sitä harjoitetaan, mutta paikallisesti relevantti tutkimus ja koulutus saadaan kyllä käyttöön, keinolla jos toisella, sijainnista huolimatta.

Kustannustehokkuuden kannalta ihanteellista tietysti on, että paikallisia tarpeita vastaavaa tutkimusta ja koulutusta harjoitetaan nimenomaan paikallisesti.

Asetelma 1 *Lyhyt- ja pitkäkestoinen paikallinen vaikuttavuus sekä pitkäkestoisen vaikuttavuuden havaitseminen*

	Lyhytkestoinen vaikuttavuus (kysyntäpuoli)	Pitkä kestoinen vaikuttavuus (tarjontapuoli)	Miten pitkäkestoinen vaikuttavuus voidaan havaita
Tutkimus	1. -Tutkimushenkilökunnan palkat (kulutuskysyntä) -Koneiden, laitteiden ja rakennusten lisääntynyt kysyntä	4. -Yhteistyöprojektit/-verkot -Maksullinen palvelutoiminta -luennot, seminaarit, julkaisut jne. -uusia tuotantotapoja/ innovaatioita lisääntyneen kysynnän tyydyttämiseksi -Tutkimustiedon luominen, keruu, muokkaaminen ja levitys	7. -investoinnit (julkiset ja yksityiset) -T&K-toimintamenot (julkiset ja yksityiset) -patentit, innovaatiot, keksinnöt, aloitteet -yritysten määrä ja koko -työpaikkojen määrä -ulkoisen rahoitus -vuokrat, maan ja kiinteistöjen arvo
Koulutus	2. -Opetushenkilökunnan palkat (kulutuskysyntä) -Opintotuki (kulutuskysyntä)	5. -Koulutettu työvoima -Koulutuspalveluiden tarjonta -Yleinen koulutustason nousu ⇒ inhimillisen pääoman kasautuminen	8. -Työvoiman koulutustaso -Työvoiman ansiotaso/ tuottavuus -työpaikkojen määrä -”learning by doing” (innovaatiot, keksinnöt, tuotantotavat) -vuokrat, maan ja kiinteistöjen arvo
Kulttuuri- ja muu yhteis-kunnallinen toiminta	3. -Kunnallisverot	6. -kirjastopalvelut -kulttuuripalvelut -asiantuntijalausunnot, julkaisut, seminaarit jne.	9. -luottamustehtävät -kirjastolainojen määrä -ulkoisen rahoitus

Paikallisen koulutus- ja elinkeinopolitiikan painopistealueet

Alueellisia hankkeita arvioitaessa, silmämääränä tulisi pitää nimenomaan asetelmassa 1 esitettyjä painopistealueita. Näillä alueilla luodaan pitkäkestoista alueellista kehitystä, jonka tietysti tulisi olla myös kansallisen aluepolitiikan kulmakivi. Paikallisviranomaisten vaativa tehtävä onkin vakuuttaa kansallinen taho hankkeista, jotka kohdistuvat nimenomaan kyseisille painopistealueille. Esimerkiksi kansallisista intresseistä johdettu ja IT-tekniikan tarpeisiin räätälöity muuntokoulutus voisi itse asiassa olla tehokaskin ase nimenomaan paikallisella tasolla. Muuntokoulutusta voisi käyttää joustavasti muuttuvien paikallisten tarpeiden enemmän kuin muuttuvien

kansallisten tarpeiden mukaan. Kansallisella tasolla on vielä pitkä tie kuljettavana ennen kuin bioteknologia ja (funktionaaliset) elintarvikkeet saadaan muuntokoulutuksen piiriin. Turulle tarve on konkreettinen. Muuntokoulutusta voitaisiin paikallisesti käyttää myös kansallista koulutusastehierarkiaa joustavammin, kuten alalta toiselle siirryttäessä tai vaikka ylioppilassuman purkamiseen. Muuntokoulutushan tavallaan vastaa KYT-mallin koulutusmoduuleja.

Tuotekehitystä vai tuotantoa?

Turun seutukunta houkuttelee niin yksityisiä T&K- kuin tuotannollisiakin investointeja. Tätä voidaan pitää Turun seudun elinkeinoelämän erityisvahvuutena, jota tulisi vaalia. T&K-investoinnit, tai laajassa mielessä osaamisintensiiviset liike-elämä palvelut (OLP), ovat kiistatta kunnallistaloudellisesti houkuttelevampia kuin varsinaiset tuotannolliset investoinnit. Nämä palvelut ovat työvoimaintensiivisiä. On siis selvää, että T&K-investoinnit sijoitetaan yleensä sinne missä on ihmisiä, erityisesti korkean koulutustason keskuksiin, kun taas tuotannolliset investoinnit sijoitetaan sinne, missä raaka-aineiden ja työvoiman hankintakustannukset ovat alhaisemmat, eli maaseutumaisille matalamman koulutustason alueille tai sitten matalapalkkamaihin. Yhdysvalloissa suuryritysten toiminnallista hajauttamista pohjoinen-etelä ulottuvuudessa on jo pitkään seurattu huolestuneenakin. Suuryritysten sisäisellä hajauttamisella on katsottu olevan vaikutusta nimenomaan alueiden välisiin riippuvuussuhteisiin. Taloudelliset häiriöt siirtyvät nopeasti alueelta toiselle jopa voimistuen.

Myös Suomessa on nähtävissä alueiden erilaistumisen yhtäällä perustuotantoon ja toisaalta T&K-painotteiseen toimintaan. Tulevaisuudessa alueiden välisessä kilpailussa yhä merkittävämmäksi valttikortiksi nousee taloudellisen kehityksen vankka nojautuminen sekä T&K-toimintaan että muuhun tuotantoon. Erityisesti pienet spin-off yritykset tarvitsevat ympärilleen vahvat yhteydet muuhun (paikalliseen) tuotantoon selviytyäkseen talouden heilahteluista.

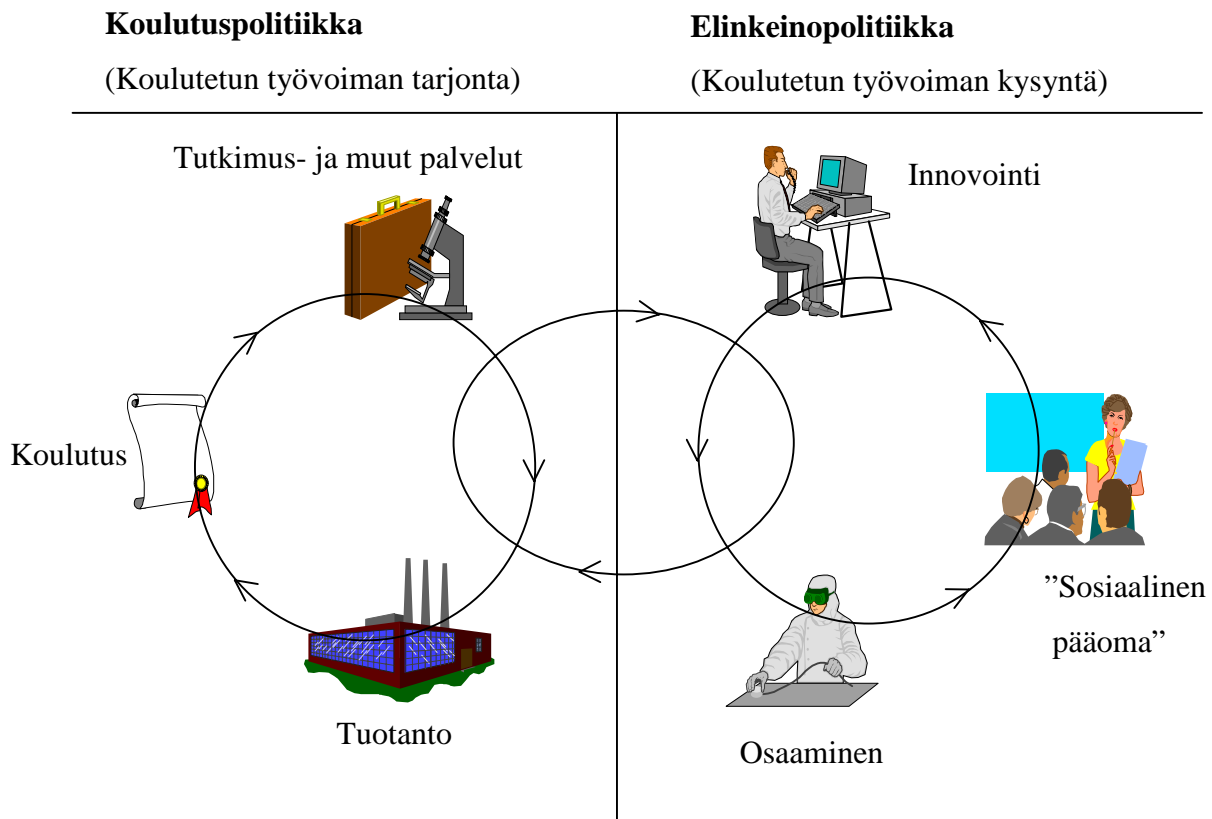
T&K-investoinnit koostuvat pääasiassa tutkimushenkilökunnan palkkamenoista, eli koulutetun työvoiman palkoista. Tuotannolliset investoinnit ovat puolestaan rakennus- ja laiteinvestointeja. Kunnallistaloudellisesti T&K-investointien lisääntyminen on

sikälikin positiivista, että T&K-toiminta on hyvin työvoimaintensiivistä. Toisin sanoen se tarjoaa työtä koulutetuille sekä lisää ja monipuolistaa niin yritys- kuin henkilöpalvelujakin. Toisaalta T&K-toiminnalle on leimallista suhteellisen heikko paikallinen sitoutuminen. T&K-yritykset ovat yleensä vuokratiloissa toimivia muutaman henkilön yrityksiä tai suuryritysten ulkoistamia 'tiimejä'. Kuntien kilpailu näistä yrityksistä ja alan henkilöistä, erityisesti Helsingin läheisyydessä, on riskialtista. Lisäksi T&K-toiminnan toivottavat paikalliset vaikutukset näkyvät varsinaisesti vasta pidemmällä aikavälillä jos ja kun kehitysprojekti on johtanut paikallisesti, ehkä mittaviinkin tuotannollisiin investointeihin. Tuotannollisiksi investoinneiksi tulee laskea niin pienten palveluyrittäjien kuin suurempienkin teollisuuslaitosten investoinnit. Koulutuspoliittisen strategian silmämääränä tulisi olla nimenomaan T&K-toiminnan paikallisen vaikuttavuuden kehittäminen. Sen lisäksi, että T&K-projektit voitaisiin sitouttaa paikallisiin tuotannollisiin investointeihin T&K-yrityksiä tulisi rohkaista myös laajempiin investointeihin.

Turun ja Salon yhteistyön tiivistämistä voidaan pitää tervetulleena. Pendelöinti näiden kaupunkien välillä on parhaillaankin mittavaa, minkä tuhatkunta turkulaista ja salolaista saa päivittäin kokea ahtaaksi käyvällä ykköstiellä. Turku–Salon alueen menestyminen tuntuu suoraan molempien kaupunkien asukkaiden hyvinvoinnissa. Aluetaloudellisesti katsottuna Turun ja Salon välinen yhteistyö luo maaperää, jossa on edellytyksiä kilpailla sekä T&K- että tuotannollisista investoinneista pääkaupunkiseudun vaikutuspiirissä. Erityisesti tuotannollisten investointien kannalta liikenneyhteyksien parantaminen on erityisen kiireellistä. Yhteistyön tiivistäminen vaatii myös kautta linjan laajempaa katsantokantaa. Turussa aloitettavat T&K-hankkeet on voitava ajatella Salon elinkeinoelämän tarpeisiin mitoitettavaksi, kun taas Salon tuotannollisten investointien kehittämisen tulee uskaltaa/voida nojata turkulaiseen osaamiseen. Tietä näiden kaupunkien entistä parempaan tulevaisuuteen voidaan raivata esimerkiksi uutta luovilla pilottihankkeilla, jossa alueen sisäinen erikoistuminen on korostetusti esillä.

Tekemällä oppiva talous

Koulutuspolitiikan ja elinkeinopolitiikan rajapintoja ja yhteensovittamista voidaan Chattertonia ja Goddardia mukaillen havainnollistaa kuvion 1 tapaan.

Kuvio 1 Koulutetun työvoiman kysynnän (elinkeinopolitiikan) ja tarjonnan (koulutuspolitiikan) yhteensovittaminen. Tekemällä oppiva talous.

Menestyksellä koulutuspolitiikka pitää sisällään sellaisia toimintaprosesseja, joilla paikalliset yhteistyöverkostot luovat koulutukselle, T&K-toiminnalle ja tuotannolle yhteistä hyvää, johon toiminnan kaikki osapuolet voivat sitoutua. Erityisen tärkeää on T&K-toiminnan ja tuotannon paikallinen sitouttaminen olennaiseksi osaksi koulutuspolitiikkaa. Toisin sanoen, koulutuspolitiikan tehtäväkenttään voidaan ajatella koulutuksen, tutkimus- ja muiden palveluiden sekä tuotannon institutionaalinen yhteensovittaminen. Yhtä tärkeää tässä tehtävässä on niin oppilaitosten ja tuotantolaitosten, oppilaitosten ja T&K-yritysten kuin myös tuotantolaitosten ja T&K-

yritysten välisten paikallisten yhteistyömallien yhteensovittaminen. Näiden kolmen osan on muodostettava kokonaisuus, joka kykenee vastaamaan paikallisiin elinkeinoelämän tarpeisiin.

Paikallisesti menestyksellä elinkeinopolitiikka puolestaan tukee käytännön osaamisen, innovaatioiden ja "sosiaalisen pääoman" sovittamista yhteen. Paikalliset innovaatiot ovat sidoksissa niin osaamiseen kuin "sosiaaliseen pääomaankin" (paikalliset normit, säännöt, luottamus). Jos elinkeinopoliittisesta hankkeesta otetaan esimerkiksi sähköiset markkinapaikat (e-commerce, virtuaaliyritykset, virtuaalinen logistiikkakeskus jne.), niin koulutuspolitiikan puolella vastaavanlaisena hankkeena voidaan pitää virtuaalisia oppimisympäristöjä. Jos yhtäältä koulutustarjonnassa pystytään virtuaaliympäristössä räätälöimään paikallisia usean oppilaitoksen yhdistäviä opintokokonaisuuksia (moduuleja) ja toisaalta elinkeinoelämän puolella tarjotaan osaamisen ja materiaalin logistiikan paikallisia kokonaisratkaisuja, niin edelleen vastattavaksi jää koulutetun työvoiman kysynnän ja tarjonnan yhteensovittamisen paikalliset ratkaisut, joiden kohdalla tulevaisuuden haasteena tässä yhteydessä on hankkeiden virtuaalinen yhdistäminen. Oppiva talous ("learning economy") on yhtä kuin toimiva talous ("doing economy"). Osaaminen ja innovointi syntyvät viime kädessä konkreettisessa tekemisessä. Elinkeino- ja koulutuspolitiikan yhteensovittamisesta voidaankin käyttää ilmaisua tekemällä oppiva talous ("learning by doing economy"). Virtuaalisen oppimisympäristön ja virtuaaliyritysten rajapintaan voidaan siis sijoittaa virtuaalinen "tekemällä oppimisen" ympäristö. Virtuaalisten oppimisympäristöjen oppimateriaaliksi tarvitaan virtuaaliyritysten toiminnasta nousevia aitoja elinkeinoelämän ongelmia. Virtuaaliyritykset puolestaan tarvitsevat informaatiota opiskelijoiden konkreettisista innovointikyvyistä (osaamisesta) edesauttamaan yritysten rekrytointia ja sen jälkeisiä jatkotoimia. Verkkoteknologia tarjoaa itse asiassa vahvan mahdollisuuden nimenomaan paikallisen verkoston kiinteyttämiseksi. Verkko sisältöineen olennoituu näet aina tekemisessä ja toimijoissa, ei teknologiassa. Virtuaalisen tekemällä oppimisympäristön pääasialliset panostajat ("stakeholders") olisivat paikallishallinnon lisäksi niin oppilaitokset kuin yrityksetkin. Viime kädessä tässäkin kuitenkin vaaditaan koulutus- ja elinkeinopoliittisesti saumatonta yhteistyötä.

Esimerkkinä alueelliset hankkeet

Turun alue logistisena keskuksena -hankkeessa on käsitelty logistiikkakeskuskonseptin vaihtoehtoja virtuaalinen-konkreettinen sekä paikallinen-globaali ulottuvuuksilla. Edellä esitetty virtuaalinen tekemällä oppimisympäristö täyttää aukon, joka em. hankkeessa jää yhdistelmään virtuaalinen ja paikallinen. Samaan tapaan konseptin kehitystä voidaan visioida kohti konkreettista ja kansainvälistä. Selkeänä erona on kuitenkin se, että konkreettinen ja kansainvälinen ei niinkään viittaa ”evoluution myötä kehittyneeseen logistiikkakeskukseen”, vaan vahvan osaamisen synnyttämään keskukseseen, tai ehkä mieluumminkin useaan keskukseseen. Osaamisen ei siis tarvitse olla konkreettisesti keskuksessa, mutta sen koordinointi, logistiikka, hoidetaan konkreettisessa keskuksessa, joka on paikallinen ja virtuaalinen. Esimerkiksi, jos jaetaan logistinen osaaminen karkeasti kolmeen osa-alueeseen: 1) materiaaliliikenne (ml. pääomavirta), 2) henkilöliikenne ja 3) rahoitusliikenne (ml. tietovirta), niin paikallisen logistiikkakeskuksen tavoitteena olisi koordinoida kaikkiin kolmeen osa-alueeseen liittyvä osaaminen konkreettiseen käyttöön. Virtuaalinen ja paikallinen logistiikkakeskus synnyttäisi näin useitakin logistiikkayrityksiä, joiden toiminta perustuisi virtuaaliseen tekemällä oppimisen ympäristöön.

Konkreettisen logistiikkakeskuksen ei siis välttämättä tarvitse olla pinta-alaltaan suuri rakennuskompleksi, joskaan siitä tuskin on haittaakaan. Sen ei myöskään välttämättä tarvitse olla yritys. Itse asiassa niin materiaali- kuin henkilöliikenteeseenkin liittyvä osaaminen on suurelta osin julkisen vallan ’omistuksessa’. Mittavat hankkeet, kuten E-18 -hanke, laajoine taloudellisine mahdollisuuksineen ja haasteineen, vaativat tietynlaista julkisen vallan ’omistuksessa’ olevaa osaamista, joka ilman muuta on merkittävä osa logistisen osaamisen koordinoitua. Näin ollen julkisen vallan rooli virtuaalisessa ja paikallisessa logistiikkakeskuksessa olisi etupäässä ylläpitävä, ei niinkään uutta *kilpailua* luova. Paikallishallinnon tarkoituksena ei siis olisi synnyttää konkreettista markkinapaikkaa logistiselle liiketoiminnalle, vaan ylläpitää ja kehittää logistista osaamista. Osaamisen pohjalta syntyy uusia tapoja koordinoida osaamista ja sitä kautta myös kansallisesti kilpailukykyisiä logistiikkayrityksiä, ja edelleen myös konkreettisia markkinapaikkoja logistiselle liiketoiminnalle.

Virtuaalisen logistiikkakeskuksen kehitys nojaa Turun alueen monipuoliseen elinkeinoelämään ja koulutustarjontaan. Logistiikan eri osa-alueiden hallintaan ja koordinointiin tarvitaan mm. liikenteen, rahoituksen, informaatioteknologian ja muiden

palvelualojen yritysten osaamista. Myös tietoliikenne on oleellinen osa logistiikkaa. Varsinaisesti logistiikka alan koulutusta on Turussa vielä niukalti, mutta logistiseen koordinointiin tarvittavaa eri alojen koulutusta on vähintäänkin riittävästi. Keskeinen haaste on saada institutionaalisesti hajanainen koulutus palvelemaan joustavasti logistisia kokonaisratkaisuja. Esimerkiksi E-18 -hankkeesta hyötyvät eniten ne alueet, joissa uusien mahdollisuuksien hyödyntämiseen tarvittavan osaamisen koordinointi on toimivien. Tie sekä vie, että tuo. Kysymys, ”E-18 tulee, oletko valmis?”, ei siis ole osoitettu pelkästään yrityksille vaan myös paikallisille viranomaisille. Alueellisen kilpailun kiristyminen on yhtä akuutti kuin paikallisten yritysten välisen kilpailun kiristyminen. Yrityshän voi sitä paitsi uudelleensijoittua, paikallishallinto ei.

Äskettäin julkistetussa – lisäarvon tuottamista korostavan – logistisen keihäänkärjen kehittämishankkeessa Turun seutua visioidaan Pohjois-Euroopan logistiikan keskuksena. Projektissa perustettu julkis-yksityinen kehitysyhtiö liikkuu toiminta-ajatukseltaan samoilla periaatteilla kuin edellä visioitu virtuaalinen logistiikkakeskus. Tosin vielä on mahdotonta arvioida, miten vastualueet tulevat jakautumaan kehitysyhtiön toiminnallisissa prosesseissa, eli onko julkistahojen rooli aito kumppanuus vai pelkkä toimintaedellytysten luoja. Yhtiön toiminta-ajatuksessa korostetaan monipuolisten palvelujen tuottamista, joiden kehittämisessä olisi varmasti apua siitä, että myös kuljetusalan paikallisille yrityksille kaavailtaisiin selkeä rooli kehitysyhtiössä. Tällä haettaisiin myös paikallisten yritysten sitouttamista laajempiin, alueen tarpeita, palveleviin kehitysprojekteihin, mikä on keskeistä paikallisen logistisen osaamisen kehittämisen kannalta.

Myös kärkihankkeet (kuten Turun Tiedepuisto) tukeutuvat paikalliseen toimintaan (osaamiseen). Vaikka kärkihanke olisikin osa kansallista tai globaalista verkostoa, on sen nojattava toiminnoissaan paikalliseen verkostoon. Kärkihankkeet on voitava sitouttaa paikalliseen osaamiseen, innovointiin ja sosiaaliseen pääomaan, kuten myös paikalliseen koulutukseen, tutkimukseen ja kehittämiseen sekä tuotantoon. Sitouttaminen vaatii hankkeeseen panostavilta osapuolilta selkeitä näkemyksiä siitä, miten hankkeeseen liittyvä T&K-toiminta saatetaan paikallisiksi tuotannollisiksi investoinneiksi ja siitä, kuinka hyvin T&K-osaaminen yhteensovittuu paikalliseen tuotannolliseen osaamiseen. Muussa tapauksessa kärkihankkeet ovat vaarassa jäädä

ympäristöstään irrallisiksi. Elinkeinoelämän monipuolisuus mahdollistaa uusien kärkihankkeiden synnyn, kestävyuden ja tuloksellisuuden.

Vaikka koulutus- ja elinkeinopolitiikan yhteensovittamista voidaan pitää tärkeimpänä lähitulevaisuuden haasteena, löytyy työsarkaa vielä niin koulutus- kuin elinkeinopolitiikankin sisäisessä koordinoinnissa. Koulutuspolitiikan puolella T&K-toiminnan ja tuotannon yhteensovittaminen vaatii vielä paljon kehittämistä. Sen sijaan koulutuksen institutionaalinen yhteensovittaminen T&K-toiminnan kanssa, laajassa mielessä siis yritys- ja henkilöstöpalveluiden sekä tutkimustoiminnan kanssa, on toki hyvässä vauhdissa. Tutkimus- ja koulutusosaamisen paikallinen vaikuttavuus nojaa väistämättä paikalliseen tuotantoon, minkä edistämiseksi koulutuksen ja tuotannon sekä T&K-toiminnan ja tuotannon välisiä institutionaalisia ratkaisuja nimenomaan tarvitaan. Työssä oppimiselle on toki jo olemassa institutionaalisia ratkaisumalleja, mutta työssä innovoinnille/tutkimiselle ratkaisumallit löytyvät sikäli kuin löytyvät lähinnä yksittäisten yritysten sisältä.

Virtuaalinen tekemällä oppimisen ympäristö

Kuluvan vuoden alussa käynnistyi RUSE:ssa TEKESin ja paikallisen elintarviketeollisuuden rahoittama funktionaalisten elintarvikkeiden kansainväliseen markkinointiin keskittyvä tutkimushanke. Hankkeessa kehitetään virtuaalista tekemällä oppimisympäristöä (vto), silmämääränä osaamisen koordinointi funktionaalisten elintarvikkeiden 'arvoketjussa'. Tässä yhteydessä vto on lähinnä työväline samanaikaisten päätösten (toimintojen) koordinointiin ja hallintaan.

Hanke saattaisi toimia pilottina kehitettäessä virtuaalista tekemällä oppimisympäristöä myös paikallishallinnon näkökulmasta koulutus- ja elinkeinopolitiikan yhteensovittamiselle. TEKES ja KTM ovat aloittaneet tutkimusohjelman "Teknologian, elinkeinoelämän ja yhteiskunnan vuorovaikutus", jonka laajuus on noin 50 miljoonaa markkaa. Virtuaalinen tekemällä oppimisympäristö sekä paikallishallinnon ja elinkeinoelämän kumppanuus olisi RUSE:n ja Turun kaupungin yhteistyön kannalta luonteva tutkimus-/kehittämishanke.

Esimerkinomaisesti virtuaalisen logistiikkakeskuksen - yhtenä virtuaalisen tekemällä oppimisympäristön sovellutuksena - käytännön hyötyjä voidaan kuvailla seuraavaan tapaan. Hankkeen tavoitteeksi voidaan yksinkertaistaa, että jokaisessa logistisessa kokonaisratkaisussa (esimerkiksi henkilöiden tai konttien siirtäminen vaikkapa Singaporesta Turkuun tai edelleen esim. Tukholmaan) turkulaisen osaamisen osuus on maksimoitu/optimoitu. On selvää, että yhdenkään yksittäisen yrityksen intresseissä ei niinkään ole pohtia asiaa paikallisesti kokonaisvaltaisesta näkökulmasta, eikä yrityskohtainen liiketaloudellinen optimointi välttämättä tue laajemmin paikallista optimointia. Käyttämättömäksi paikallisen voimavaran lähteeksi voidaan sitouttaa paikallisten oppilaitosten opiskelijat, joilla määritelmällisestikin on sekä syytä että aikaa kehitellä uusia ratkaisuja, joissa kuitenkin painottuu myös paikallinen näkökulma. Näin kuvattuna, virtuaalista logistiikkakeskusta voi ajatella palvelukeskuksena, jolla on tarjolla liiketaloudellisesti kilpailukykyisiä ja paikallisesta näkökulmasta optimoituja "ovelta ovelle" -ratkaisuja. Oleellista on myös se, että paikallishallinto on palvelukeskuksessa osallisena vastuullisena kumppanina.

Lisäksi yritykset saisivat rekrytointinsa tueksi tietoa opiskelijoiden konkreettisista, tai yrityksen kannalta relevanteista, taidoista. Parhaimmillaan myös logistisia kokonaisratkaisuja suunnitteleva logistiikkainsinööri saisi verkon kautta käyttöönsä paitsi oman yrityksensä logistisen tietämyksen, myös oppilaitoksissa kokeilemalla, paikallisesta näkökulmasta, saatua ja saatavaa tietämystä reaaliaikaisesti. Työssäkäyvä opiskelija on jo nykyään arkipäivää, ja 'kaksoiselämän' sijaan tulevaisuudessa olisi kyettävä integroimaan työn ja opiskelun käytännöt palvelemaan opiskelevaa työntekijää. Toisin sanoen, esimerkkinä logistiikkainsinööri ja opiskelija voisi olla myös yksi ja sama henkilö, joka joustavasti hyödyntää työtään opiskelussa ja opiskeluaan työssä.

Yhteenveto

Turun seudulla korkeasti koulutetun työvoiman tarjontaa voidaan yleisesti ottaen pitää riittävänä. Ammatillisen ja keskiasteen koulutuksen saaneen työvoiman suhteen alueellinen 'omavaraisuus' on jonkin verran pienempi. Koulutetun työvoiman kunnasta pakoa eli aivovuotoa ei voida Turussa pitää kunnallistaloudellisena ongelmana, koska paikalliset työnantajat saavat varsin hyvin koulutetun työvoiman kysyntänsä tyydytettyä paikallisella koulutustarjonnalla. Toisaalta se, että Turussa koulutetut kelpaavat myös muualle Suomeen voidaan lukea paikalliselle oppilaitoksille meriitiksi, eräänlaiseksi laadun mittariksi.

Paikallisesta päiväkodista paikalliseen korkeakouluun -malli toimii Turun seudulla hyvin. Noin joka kolmas Turussa valmistunut maisteri on kotoisin Varsinais-Suomesta tai Satakunnasta ja on löytänyt myös työpaikan näiltä alueilta. Tämä ei tietenkään ole pelkästään positiivinen asia, koska, kuten edellä jo todettiin, koulutuksen kansallista laatua mitataan myös sillä, miten kaukaa opiskelijat ovat halukkaita tulemaan Turkuun ja toisaalta myös sillä miten haluttuja valmistuneet ovat muualle Suomeen töihin. Korkeakoulujen suppeahkoa rekrytointialuetta voidaan tässä mielessä pitää myös turkulaisena ongelmana.

Turun seutu on onnistunut houkuttelemaan niin tuotannollisia investointeja kuin T&K-investointejakin. Yksi syy tähän on varmasti elinkeinoelämän monipuolisuus. Erityisen tärkeää olisi selvittää kyseisten investointien välinen yhteys, eli missä määrin ne ovat toisiaan tukevia ja missä määrin toistensa kanssa kilpailevia. On paikallinen ongelma, jos T&K-toiminta syö resursseja tuotannollisilta investoinneilta ja päinvastoin. Koulutuksen ja tutkimuksen yhteensovittaminen yksityisen T&K-toiminnan kanssa on hyvässä vauhdissa mm. Turun tiedepuisto -hankkeen yhteydessä, mutta miten on T&K-toiminnan ja tuotannon yhteensovittamisen laita. Turun tiedepuisto -hankkeesta on vielä tässä vaiheessa vaikea nähdä miten se on sitoutettu paikallisiin tuotannollisiin nettoinvestointeihin. Mahdollisten Spin-off yritystenkin kun tulee toiminnoissaan joka tapauksessa nojata kasvavaan paikalliseen tuotantoon. Jotta koulutuksella ja tutkimuksella olisi paikallista vaikuttavuutta, on sen pystyttävä tavallaan maksamaan itsensä takaisin lisääntyvien paikallisten tuotannollisten investointien kautta.

Koulutus- ja elinkeinopolitiikan yhteistyötä kehittäväksi työkaluksi suosittelemme mallia tekemällä oppivasta taloudesta. Kun koulutuspolitiikan puolella kehitellään uusia oppimisympäristöjä ja elinkeinoelämän puolella kehitellään uusia toimintaympäristöjä, niin tähän välimaastoon jää tila uudentalaiselle tekemällä oppimisympäristölle. Koska oppimisympäristöjen kehittäminen on pääasiassa oppilaitosten vastuulla ja toimintaympäristöjen kehittäminen puolestaan yritysten vastuulla, niin tekemällä oppimisympäristön kehittäminen olisi paikallisten viranomaisten vastuulla. Kaikessa yksinkertaisuudessaan tavoitteena olisi myös tässä, kuten tuonnempana esiteltävässä KYT-mallissamme, on paikallisen koulutetun työvoiman tarjonnan ja kysynnän yhteensovittaminen. Olemassa oleva verkkoteknologia mahdollistaa sovellusmalleja, joilla pystytään reaaliaikaisesti koordinoimaan niin osaaminen itse teossa kuin kokeileva, tutkiva osaaminen. Sekä oppilaitokset että yritykset voisivat synergiaetujen kautta entistä paremmin palvella asiakkaitaan. Oppiva työntekijä voi tässä mielessä olla institutionaalisessa mielessä joko opiskelemissa tai töissä, ja kaikissa tapauksissa hänen osaamisensa olisi tuotantoelämän käytössä, palvelen silti myös osaamis pääoman kasvattamista.

Uudessa tekemällä oppivassa taloudessa paikallisten viranomaisten rooli ei niinkään ole toimintaedellytysten luoja vaan niiden ylläpitäjä. Hyvällä syyllä voidaan puhua kumppanuudesta paikallisen elinkeinoelämän kanssa. Paikallisten viranomaisten tehtävänä olisi koordinoita osaamista palvelemaan myös laajakantoisempia paikallisia kokonaisratkaisuja. Esimerkiksi hankkeessa Turun alue logistisena keskuksena ei riitä se, että luodaan konkreettinen markkinapaikka (rakennuskompleksi) logistiselle liiketoiminnalle, eikä E-18 -hankkeessa riitä pelkkä moottoritieyhteyden valmistuminen. Molemmista tapauksista paikallista kilpailukykyä mittaa se, kuinka hyvin uudet mahdollisuudet hyödynnetään monipuolisesti koordinoimalla eri paikoissa sijaitsevaa ja eri tyyppistä osaamista. Verkkoteknologisia osaratkaisuja on jo olemassa. Nyt on kyse ennen kaikkea niiden yhteensovittamisesta paikallisesti toimiviksi kokonaisratkaisuiksi.

Lähteet

- Florax, R. 1992.** *The University: A Regional Booster? The Economic Impacts of Academic Knowledge Infrastructure.* Aldershot, Ashgate.
- Helo, T. & Hedman, J. 1996.** *Korkeakoulujen tuotokset tuotantopanoksena. Alueellinen ja tehdasteollisuuden toimialoittainen tarkastelu.* Koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportti 37. Painosalama: Turku.
- Hedman, J. & Hyyppä, H. 1996.** Korkeakoulut, alueellinen vaikuttavuus ja työllisyys. *Talous & yhteiskunta* 3/1996 vol. 24. Palkansaajien tutkimuslaitos: 35-44.
- Hedman, J. & Hyyppä, H. 1997.** Korkeakoulutuksen alueellinen tuotto. Teoksessa K. Nyysölä & T. Saarinen (toim.): *Näkökulmia korkeakoulujen tuloksellisuuteen.* Koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportti 41. Painosalama:Turku.
- Hedman, J. & Aaltonen, S. 1999.** *External Economic Impacts of the University of Turku. Self-Evaluation Report.* Rehtorinviraston julkaisusarja 6/1999. Turun yliopisto.
- Kott, J. 1987-88.** Regional Economic Impact of Institutions of Higher Education. *Planning for Higher Education* 16(4), 19-32.
- Kyläheiko, K. 1998.** *The Regional Role and the Effectiveness of Lappeenranta University of Technology. Self-Evaluation Report.* Hallinnon julkaisuja 78. LTKK: Lappeenranta.
- Ojala, L., Vafidis, D., Alaranta, M. & Eerola, M. (toim.). 1999.** *Turun alue logistisena keskuksena. TuKKK:n ryhmäkeskustelujen ja yrityshaastattelujen antia.* Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja. Sarja B-1:1999.
- Chatterton, P. & Goddard, J. 2000.** The Response of Higher Education Institutions to Regional Needs. *European Journal of Education* 2000/4 vol. 35. Blackwell Publishers.
- Saurama, A. & Kantola, T. 2001.** *Satamasidonnaisten toimintojen työllisyysvaikutukset Varsinais-Suomessa: Turku, Naantali ja Uusikaupunki.* Abstract. Painosalama:Turku.
- Segal-Quince-Wicksteed 1988.** *Universities, Enterprise and Local Economic Development: An Exploration of Links, Based on Experience from Studies in Britain and Elsewhere.*

3. MALLI PERUSKOULUTUKSEN JÄLKEISEN KOULUTUKSEN JA ELINKEINOELÄMÄN LÄHENTÄMISEKSI

Ammatillisen koulutuksen työelämäyhteydet Suomessa

Suomen ammatillinen koulutus on ollut korostetun laitosmaista ja verraten etäällä työelämästä. Viime aikoina ongelmaan on haettu ratkaisua mm. lisäämällä koulutukseen liittyvää työharjoittelua. Ylipäättään harjoittelupaikoista, ja erityisesti hyvistä, on kuitenkin jatkuva pula, joten pahimmassa tapauksessa harjoittelupakko viivästyttää tutkinnon loppuun saattamista. Periaatteessa harjoittelusta koituvia hyötyjä ei kiistä kukaan. RUSE:n tekemästä ammattikorkeakoulujen insinöörikoulutusta koskevasta kyselytutkimuksesta käy ilmi, että opiskelijoiden kokemukset harjoittelusta ovat verrattain myönteisiä. Yli puolet vastanneista koki harjoittelun hyödylliseksi ja hyvin tai melko hyvin opintoihin liittyväksi. Erityisesti sen merkitys suhteiden luomisessa työelämään ja tulevan työpaikan saamiseen koetaan merkittäväksi. Tätä mieltä oli yli kaksi kolmasosaa vastaajista. Työharjoittelu tuo myös vaihtelua opiskelurutiiniin ja lisää opiskelumotivaatiota. Kyselyyn vastanneista liki 800:sta insinööriopiskelijasta suurin osa harjoitteli pienissä tai keskisuurissa yrityksissä. Kaksi kolmasosaa opiskelijoista oli toiminut opintojensa ohella työelämässä myös muuten kuin harjoittelun merkeissä.

Institutionaalisen koulutuksen rinnalle on lisääntyvässä määrin kehitetty työelämälähtöisiä ammatillisen pätevöitymisen muotoja kuten oppisopimuskoulutus ja näytöin osoitettavat ammattitutkinnot (entiset pätevyystutkinnot). Oppisopimuskoulutus ei Suomessa ole koskaan noussut kovin merkittäväksi koulutusmuodoksi, toisin kuin esim. mestaritutkintonsa säilyttäneessä Saksassa. Outoa suomalaisessa oppisopimusjärjestelmässä on, että koulutusmuodon kiinteästi työelämään liittyvästä luonteesta huolimatta työelämän edustajat eivät suuremmin ole pystyneet vaikuttamaan oppisopimuskoulutuksen suunnitteluun. Oppisopimustoiminnan kaikinpuolinen järjestäminen, valvonta ja suunnittelu on virkamiesten, Opetushallituksen ja kunnallisten oppisopimustoimistojen käsissä. Myös oppisopimuksen rahoituksen järjestäminen on monimutkaista, opiskelusta tiedottaminen on ollut riittämätöntä ja opiskelupaikan löytäminen hankalaa.

Näytöillä osoitettavien ammattitutkintojen ongelmana on, että mitä laaja-alaisempi tutkinto on kyseessä sitä hankalammaksi käy näyttökokeen rakentaminen. Tutkinnot jakautuvat perus-, ammatti-, ja erikoisammattitutkintoihin, jotka alasta riippuen kuvaavat ammattitaitojen harjaantumista asteittain tai joillakin aloilla erikoistumista uusiin, kokonaan eri tehtäviin. Tutkintojen tulisi ammattitutkintolain mukaan olla vertailukelpoisia, mutta eri alojen ja ammattien erilaisista vaatimuksista johtuen osaamis- ja vaatimustason täsmällinen mittaaminen on vaikeaa, ellei peräti mahdotonta. Tutkintojärjestelmää on kuitenkin tarkoitus laajentaa kattamaan kaikki keskeiset erityisosaamisen alueet.

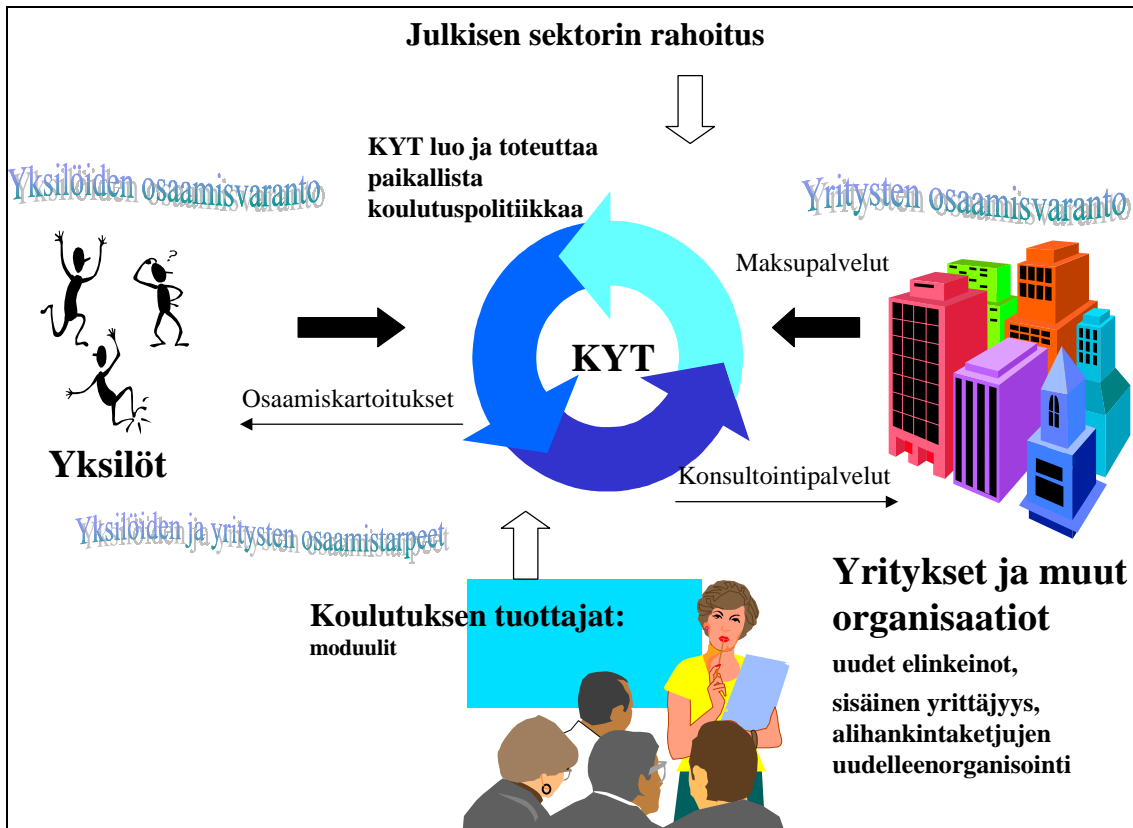
Työelämäyhteyksissä on parantamisen varaa sekä oppisopimuksen, ammattitutkintojen että työharjoittelun osalta. Uusia tapoja organisoida työn ja koulutuksen välisiä suhteita on siis syytä kehittää. Mallia voisi hakea vaikkapa Keski-Euroopasta.

Koulutus- ja yritystoimikunnilla joustavuutta paikallishallintoon

Sekä Saksasta että Englannista on löydettävissä perustaltaan toisistaan poikkeavia ratkaisuja yhdistää työ ja koulutus. Suosittelemme Suomessakin kokeiltavaksi järjestelmää, jossa koulutuksen ja työelämän yhteistoiminta rakennetaan aidon kumppanuuden periaatteelle ilman itsetarkoituksellisia byrokratioita. Yksi mahdollisuus olisi perustaa Englannin TEC:ien (Training and Enterprise Councils) kaltaisia yrittäjävetoisia organisaatioita välittämään tarvittavaa koulutusta oppilaitoksilta yrityksille ja yksilöille. Training and Enterprise Councilit (TEC) ovat alueellisia, paikallisten yrittäjien luomia itsenäisiä organisaatioita. Osa niistä tekee yhteistyötä mm. kauppakamarien kanssa. Tällaisia koulutusta välittäviä organisaatioita voisi Suomessa muodostaa osin jo olemassa olevien paikallisten yrittäjäjärjestöjen, kauppakamareiden ja vastaavien perustalle täydennettynä esimerkiksi työntekijäjärjestöjen ja muiden tarpeelliseksi katsottujen tahojen edustuksella.

Muodostettavat uudet elimet, joita voisi kutsua vaikkapa koulutustoimikunniksi, eivät missään tapauksessa saisi olla vain neuvoa-antavia, vaan niille olisi delegoitava todellista päätäntävaltaa ja ne korvaisivat näin osan olemassa olevaa kunnallista

päätöksentekojärjestelmää. Niiden kokoamisessa muodollista edustuksellisuutta noudattava puoluenäkökulma ja muut korporatiiviset intressit olisi suotavaa korvata paikallisen kumppanuuden periaatteella siten, että päätöksiä tekisivät vain itse asianosaiset toimintaan sitoutuneet osapuolet. Toimikunnat olisivat linkejä työelämän organisaatioiden, yksilöiden ja koulutusta tuottavien (yritysten ja) laitosten välillä (ks. kuva 1). Niiden tehtävänä olisi huolehtia alueensa yritysten kilpailukyvyn edistämisestä ja uuden elinkeinotoiminnan synnyttämisestä sekä näiden tavoitteiden suuntaisesti alueellaan elävien ihmisten työelämälähtöisten koulutustarpeiden täyttämisestä. Toimikunnille kuuluisivat mm. oppisopimuskoulutuksen käytännön toteuttamiseen ja valvontaan liittyvät tehtävät, ammatillisen lisä- ja täydennyskoulutuksen tarpeen ja tarjonnan yhteensovittaminen sekä työharjoittelupaikkojen välittäminen. Yksilöille KYT välittäisi harjoittelupaikkoja sekä tarpeita vastaaviksi räätälöityjä ammatillisia koulutuspalveluja kohottamaan osaamistasoa. Yrityksille, jotka haluavat kehittää toimintaansa ja kohottaa työntekijöidensä osaamistasoa KYT välittäisi tukipalveluja. Koulutuksen tuottamisesta perinteisten oppilaitosten lisäksi kilpailisivat myös koulutus- ja konsultointipalveluja tuottavat yritykset. KYT edistäisi toiminnallaan luontevasti myös itsensä työllistämistä, alihankintaverkostojen uudelleen järjestymistä sekä uusien elinkeinojen syntymistä. Kertyisihän sinne ensikäden tietoa niin yritysten kulloisistakin tarpeista kuin yksilöiden taitotasosta.

Kuva 1. KYT-organisaatio Turun seudulla

KYT-organisaatiot olisivat yrityspohjaisia ja tulosvastuullisia elimiä, joissa päätösvaltaa käyttäisi alueen yrittäjistä ja muista työmarkkinaosapuolista koottu toimikunta. Samalla lähinnä koulutuksen kuluttajan tai tilaajan asemassa ollut yritysmaailma saisi aiempaa aktiivisemmän ja määräävämmän, jos kohta myös vastuullisemmän, roolin kokonaisjärjestelmässä. Kun perinteisesti niin yritysten kuin opiskelijoidenkin on paljolti ollut tyytyminen siihen, mitä viranomaisten hallinnoima opetus- ja koulutusmonopoli kulloinkin suvaitsee tuottaa, uusi järjestely lisäisi liikkumavaraa sekä monipuolistaisi tuotevalikoimaa ja valintoja. Mitä todennäköisemmin uudentyyppiset organisaatiot tavoittaisivat ja puhuttelisivat yrittäjiä nykyistä paremmin kun minimoitaisiin asiointi raskaasta paperisodastaan tunnetuiksi tulleiden julkisen vallan byrokraattisten toimielinten kanssa.

Esimerkkejä tehtävistä, joissa KYT voisi toimia välittävänä organisaationa:

- auttaa yrityksiä löytämään osaavaa työvoimaa (seutukunnalla asuvien yksilöiden ja tarjolla olevan työn yhteensaattaminen)
- auttaa yrityksiä tarvittaessa kohentamaan henkilöstönsä osaamistasoa (asianmukaisten moduulien välittäminen, konsultointi)
- auttaa yrityksiä kartoittamaan osaamisvarantoaan ja -tarpeitaan: mitä osaamista on riittävästi ja mitä tarvittaisiin, jotta yrityksessä esiin tuleva ongelma x voitaisiin ennakoita ja ratkaista, parantaa tulosta, laventaa asiakaspiiriä jne. (konsultointipalvelut)
- evaluoida työelämään pyrkivien yksilöiden osaamista ja osaamistarpeita sekä osoittaa heille tarvittava koulutusmoduuli
- tukea alihankintaverkostoja (yrityksiä) erityisesti kriisitilanteissa ja edesauttaa niiden uudelleenorganisointumista

Koulutuksen merkitys työelämässä: tutkinnot moduuleiksi

Työvoimaan kuuluvan väestön työttömyysaste tietyinä ajankohtana ei ensi sijassa riipu väestön muodollisesta koulutustasosta, vaan kulloinkin olemassa olevien työpaikkojen ja muunlaisten tulonhankinta- ja työtilaisuuksien määrästä. Viime kädessä työpaikkojen määrä riippuu yritysten menestymisestä markkinoilla, mikä taas määrittyy enimmäkseen aivan muista tekijöistä kuin työvoiman muodollisen koulutuksen tasosta. Monet yrityksen toimintaympäristöön liittyvät tekijät kuten välilliset työvoimakustannukset ja kova kilpailu arvioidaan yrityksissä koulutusta huomattavasti tärkeämmiksi tekijöiksi, joista yrityksen menestys riippuu. Tosiasiallisten koulutustarpeiden määrittäminen ja täsmentäminen on huomattavasti monimutkaisempaa kuin yleisesti otaksutaan. Esimerkiksi pk-yrityksissä ei normaalisti erityisiä koulutustarpeita nähdä juuri olevankaan, vaan työssä tarvittavan osaamisen katsotaan syntyvän työtä tekemällä aidoissa työolosuhteissa alan yrityksissä.

Koulutus- ja yritystoimikuntien perustalle rakentuvien järjestelyjen juurruttaminen Suomeen muuttaisi huomattavasti myös oppilaitosten toimintatapoja sekä niiden

tarjoamaa koulutusta. Tällä hetkellä suomalainen koulutus on kauttaaltaan liiaksi sidottu turhan monivuotisten tutkintojen suorittamiseen. Useimmat nykyisin tarjolla olevista kursseista ja opintokokonaisuuksista ovat kovasti laajoja ja pitkiä suhteutettuna yhtä hyvin koulutettavien kuin yritystenkin tosiasiallisiin tarpeisiin. Suurilla yrityksillä voi ehkä olla varaa irrottaa toimihenkilöitään ja työntekijöitään viikkojen tai kuukausien mittaisille kursseille, mutta pienissä yrityksissä se on ani harvoin mahdollista. Joissakin tapauksissa päivänkin kurssi saattaa olla liian pitkä. Myös pk-yrityksille ja niiden työntekijöille on voitava tarjota koulutus- ja konsultointipalveluja heidän omilla ehdoillaan. Yksinkertaisin tapa joustavoittaa koulutustarjontaa on tiivistää ja osittaa oppisisältöjä siten, että ne kohdentuvat entistä tarkemmin asiakkaiden (yksilöiden ja yritysten) tarpeisiin.

KYT-mallin soveltaminen lisäisi luonnollisesti kilpailua ammatillista koulutusta tuottavien oppilaitosten ja muiden koulutuksen tuottajien kuten koulutuspalveluja tuottavien yritysten, välillä. Pärjätäkseen kilpailussa koulutuksen tuottajat todennäköisesti keskittyisivät ennen muuta omille vahvuusalueilleen ja niiden edelleen kehittämiseen. Kilpailuasetelma johtaisi näin oppilaitosverkoston rationalisoitumiseen alueilla, joissa nykyään on useita samankaltaista ja päällekkäistä opetusta antavia oppilaitoksia. Myös oppisopimuskoulutettavat voisivat hankkia tarvitsemiaan opintojaksoja eri oppilaitoksista.

Uudentyyppinen työelämässä tapahtuvaan koulutukseen suuntaava järjestelmä voisi olla hyödyllinen myös ammattikorkeakoulujen toiminnan kannalta. Työelämässä tapahtuvan ennakkoharjoittelun edellyttäminen ammattikorkeakouluun valituilta selkiinnyttäisi opiskelijoiden kiinnostus- ja motivaatiopohjaa ja vähentäisi opintojen keskeyttämistä. Tosin ennakkoharjoittelun vaatiminen peruskoulunsa päättäneiltä nuorilta olisi käytännössä hankalaa sillä ammattitaidoton nuori tuskin kelpaisi edes harjoitteluun. Ennakkoon suoritettua työharjoittelua edellyttäminen opiskelijoilta kuitenkin vähentäisi ammattikorkeakoulujen tarvetta panostaa kunkin ammattialan perustaitojen opetukseen ja vapauttaisi resursseja muualle, esimerkiksi alueen yritystoiminnan elvyttämiseen ja kehittämiseen. KYT:n tehtäviin kuuluisi luonnollisesti ennakkoharjoittelupaikkojen välittäminen.

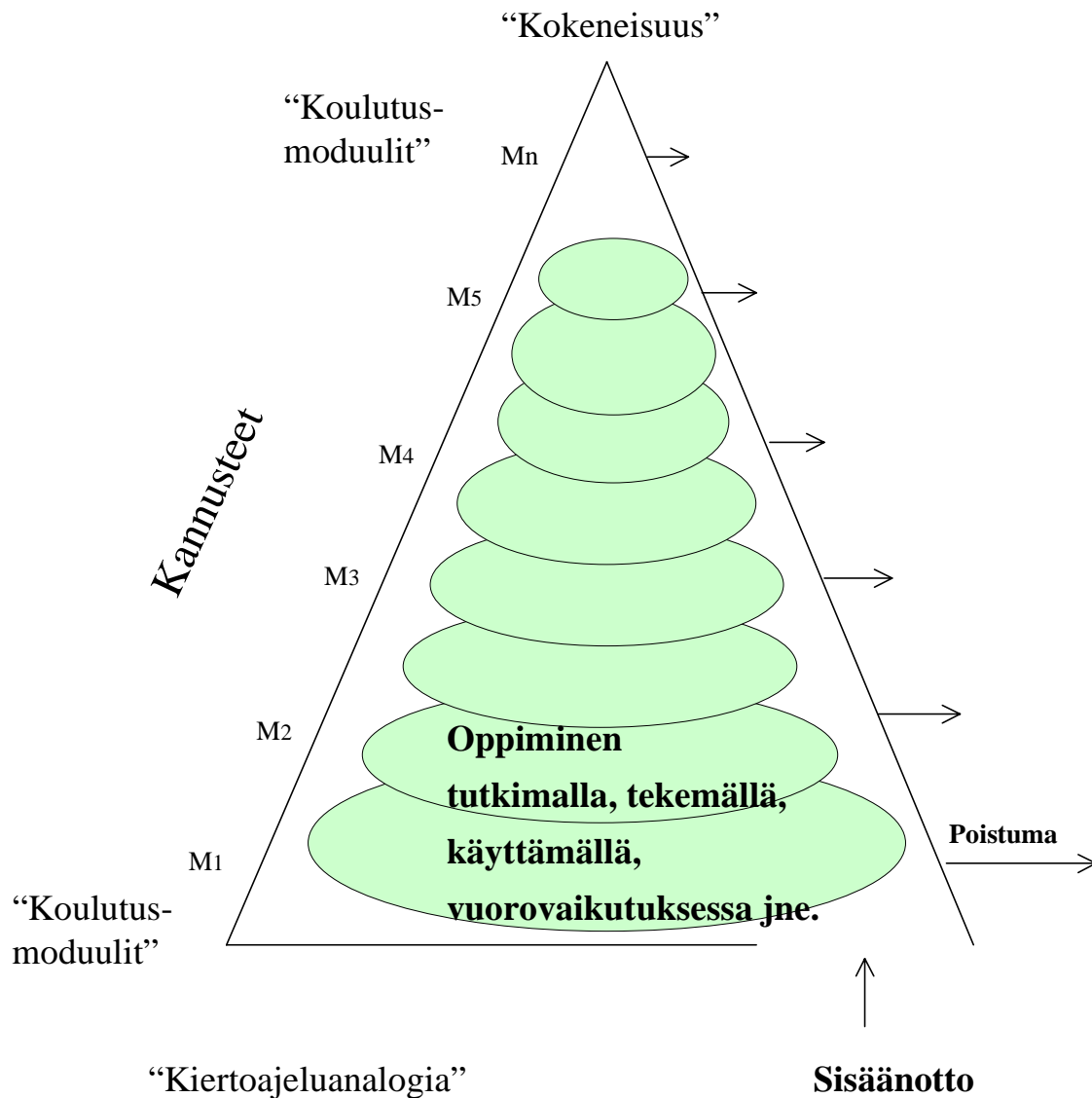
Kun nykyjärjestelmässä toiminnan keskiössä on oppilaitos, joka määrittelee ammattipätevyydet ja kontrolloi niitä tutkintomonopolinsa avulla, asettuisi uudessa KYT-järjestelyssä toiminnan keskiöön tuen tarvitsija (yritys tai yksilö) ja tarvittaessa tukea antava yritysveltoinen toimikunta. KYT-mallia sovellettaessa myös muodollisten tutkintojen merkitys todennäköisesti vähentyisi, mikä olisi sopusoinnussa nykyisen hierarkioista vapautuvan organisaatiopolitiikan kanssa. Muodollisia suorituksia tärkeämpää on kehittyä ammatissa hankkimalla uusia taitoja tarkoituksenmukaisten koulutusmoduulien ja tietysti tekemällä oppimisen avulla. Moduulit voitaisiin tarvittaessa kirjata erityiseen ammattipassiin, josta kunkin työntekijän kokemus ja pätevyys selviäisi. Ammattipassiin voisi hankkia pätevyksiä näyttökokeiden kautta koulutuksesta riippumattakin. KYT-toimikunta voisi näin monin tavoin edistää myös elinikäisen oppimisen politiikkaa.

Valtion ja kuntien muodostamalle julkiselle sektorille jäisi ensisijaisesti rahoittajan rooli. Erityistä lisärahoitusta ei tarvittaisi, koska monia toimintoja voidaan KYT- mallin kautta tarkoituksenmukaistaa ja järkevöittää. Kukin KYT saisi julkista rahoitusta toteutuneen koulutus- ja konsultointitoiminnan mukaan suhteutettuna alueensa tarpeisiin sekä maksupalveluina muuta rahoitusta. Tällaisen rahoitusmallin yksi idea olisi kannustaa myös itse toimikuntaa edistämään alueensa elinkeinoelämää. Kullekin alueelle kanavoidun rahoituksen vastineeksi julkinen sektori olisi oikeutettu odottamaan tehokkaasti toteutettua yritys- ja koulutuspolitiikkaa, joka vastaisi yritysten ja erityisesti pk-yritysten tarpeisiin. KYT:n toteuttama paikallinen yritys- ja koulutuspolitiikka olisi askel pois keskusjohtoisesta toimintatavasta. Valtiovallan saama tuotos realisoituisi mm. vireytyvän elinkeinotoiminnan alentamina työttömyyslukuina ja kasvavina verotuloina.

Kiertoajeluanalogia – uudenlainen näkökulma työssä oppimiseen ja eriarvoisuuden tasaamiseen

Yksi ratkaisu peruskoulusta valmistuvien työhön sijoittumiseen ja koulutuspaikkasuman purkamiseen olisi työssä oppimisen järjestelmän kehittäminen siten, että työorganisaatio muutettaisiin kokeilujen kautta myös oppimisorganisaatioksi. Koulunsa päättäneet

nuoret voisivat astua suoraan työelämään hierarkian alimmalle portaalle, avustaviin tehtäviin, josta he etenisivät työorganisaation sisällä kokemuksen karttuessa ja koulutusmoduulien kautta ylempiin tehtäviin, jopa johtotehtäviin saakka. Halutessaan henkilö voisi jäädä matkan varrella mille tahansa portaalle, mikäli lisäkoulutus ja uralla eteneminen ei kiinnostaisi.

Kuva 2. Työorganisaatiosta työssä oppimisen organisaatioksi

Työvoiman liikkuvuus hierarkian tasolta toiselle sekä työorganisaatioon ja sieltä pois ('kiertoajeluanalogia') jakaisi huono-osaisuuden riskit siten, että pienet tulot ja epävakaat työolot kuuluisivat jokaisella tiettyyn elämänvaiheeseen, mutta kaikilla olisi halutessaan mahdollisuus edetä urallaan. Tässä mallissa luokkahuoneissa tapahtuva

koulutus korvautuisi osin palkallisella työn teolla, eteneminen olisi siten alusta alkaen kannustavaa ja estäisi nimenomaan niiden nuorten työelämästä syrjäytymistä, joille koulunpenkillä istuminen ei maistu tai muista syistä onnistu. Tämän tyyppisten ratkaisujen kokeilu ja toteuttaminen edellyttää myös sitä, että eri alojen koulutus kokonaisuudessaan jäsenettäisiin avaintoimintojen oppimisen varaan rakentuvalla moduuliperiaatteelle. Kokeilun toimeenpano edellyttäisi jonkin valitun alan opittavien avaintoimintojen kartoittamista ja moduulien kokoamista (ja mahdollisesti jo valmiiden moduulien valmiiden paikantamista) joko koulutusinstituutioissa tai työorganisaatioissa. Koulutusinstituutiot voisi erikoistua kukin tiettyjen moduulien tarjontaan, jotkin työorganisaatiot voisivat tuottaa osan niistä ja joitakin moduuleja voitaisiin hakea kauempaakin, mikäli niiden paikallinen tuottaminen ei olisi kannattavaa. Paikallinen KYT-organisaatio sopisi koordinoimaan moduulien välittämistä. Vaikka malli voisi periaatteessa toimia alalla kuin alalla, niin yliopistojen perinteistä tutkimus- ja opetuskäytäntöjä tällä mallilla tuskin rikotaan.

Nopeiden muutosten oloissa on vaikea ennustaa, mitä taitoja tulevaisuuden työelämässä tarvitaan. Osaamisen kehittyminen ja koulutus eivät ole yksi ja sama asia, vaan osaamiseen tarvitaan käytännön kokemusta ja työssä harjaantumista. Monet työnantajat joutuvatkin toteamaan, että suoraan koulun penkiltä tulleilla ei ole niitä taitoja, joita työssä tarvitaan. Työssä oppimisen kautta kurottaisiin umpeen kuilua osaamisen ja työelämässä tarvittavien taitojen välillä. Työssä oppiminen kaventaisi myös työntekijöiden ja esimiesten välistä kuilua, koska uralla eteneminen kulkisi 'tyvestä puun nousta' -periaatteella ja siten johdon omakohtainen tuntuma työorganisaation kaikkentasoisiin tehtäviin antaisi heille paremman aseman esim. erilaisissa päätöksentekotilanteissa.

Mallin pohjalta voitaisiin hakea vastauksia seuraaviin ongelmiin:

- estäisi nuorten syrjäytymistä: antaisi mahdollisuuden työelämään niille, jotka eivät menesty koulussa sekä niille, joilla ei ole varaa opiskeluun
- poistaisi tarpeen tuoda ohimeneviä suhdannevaihteluja varten halpatyövoimaa ulkomailta
- jakaisi huono-osaisuuden riskit siten, että pienet tulot ja epävakaat työolot kuuluisivat jokaisella nuoruuden elämänvaiheeseen, mutta kaikilla olisi halutessaan mahdollisuus edetä urallaan
- kannustaisi uralla etenemiseen, mutta mahdollistaisi myös tietyille tasolle pysähtymisen ilman, että ”tutkinto jää kesken tai koulutukseen uhrattu aika ja varat menevät hukkaan”
- kaventaisi kuilua koulutuksen ja työnteon, osaamisen ja työelämän vaatimusten välillä
- kaventaisi kuilua työntekijä- ja esimiestason välillä
- kannustaisi tekemällä ja kokemuksesta oppimista
- mahdollistaisi työelämän todellisten ja kulloinkin ajanmukaisten taitojen oppimisen muuntamalla työorganisaatiota oppivaksi organisaatioksi
- tukisi ja jaksottaisi elinikäistä oppimista

Koulutussuunnittelusta elävään koulutuspolitiikkaan

Koulutussuunnittelun virkamiesvetoisuus (mukaan lukien vallalla olevat kansainväliset OECD:n ja EU:n virkakunnan lanseeraamat koulutuspolitiikan kulloisetkin trendit) näkyy mm. siinä, että yritykset laahaavat työelämässä tapahtuvien muutosten jäljessä ja että koulutusta muutetaan jatkuvasti, useimmiten vielä kovalla kiireellä. Esimerkistä käyvät hädin tuskin käyntiin saatuihin ammattikorkeakouluihin heti perustettavat jatkotutkinnot, joita virkamiehet perustelevat mm. työelämän tulevilla tarpeilla, joista heillä ei kuitenkaan voine olla niin sanoaksemme parempaa tietoa.

KYT-malli antaa mahdollisuuden kuroa umpeen kuilua, joka ammottaa yritysten ja yksilöiden sekä koulutussuunnittelun ja koulutuksen tuottajien välillä. Esimerkiksi elinkeinopolitiikassa kokonaisuuden (elinkeinopolitiikka) ja osien (elinkeinopolitiikkaa toteuttavat eri intressitahot) välisen kuilun. Kuilun umpeen kuromiseksi on tarjolla vastaava 'pehmeä strategia', jota on harjoitettu mm. Oulun seudulla. Tässä elinkeinopoliittisessa strategiassa eri tahot, yritykset mukaan lukien, ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa osallistuen elinkeinopolitiikan suunnitteluun ja projektien kautta sen toteuttamiseen. Strategia elää ja kehittyy osiensa kautta ja kommunikaatio toimii verkostomaisesti. Alueelle ei siis tuoteta yhtä tiettyyn aikaväliin tiukasti sidottua elinkeinopoliittista strategiaa, vaan strategia muokkautuu luonnollisen vuorovaikutuksen kautta jatkuvasti aivan kuten työelämä ja muukin maailmanmeno. KYT-mallissakin toteutuu siis jatkuvan vuorovaikutuksen ja verkottumisen periaate sekä eri toimijoiden mahdollisuus vaikuttaa oman alueensa koulutukseen siten, että sillä voidaan vastata joustavasti alueen elinkeinoelämän ja yritysten muuttuviin osaamistarpeisiin.

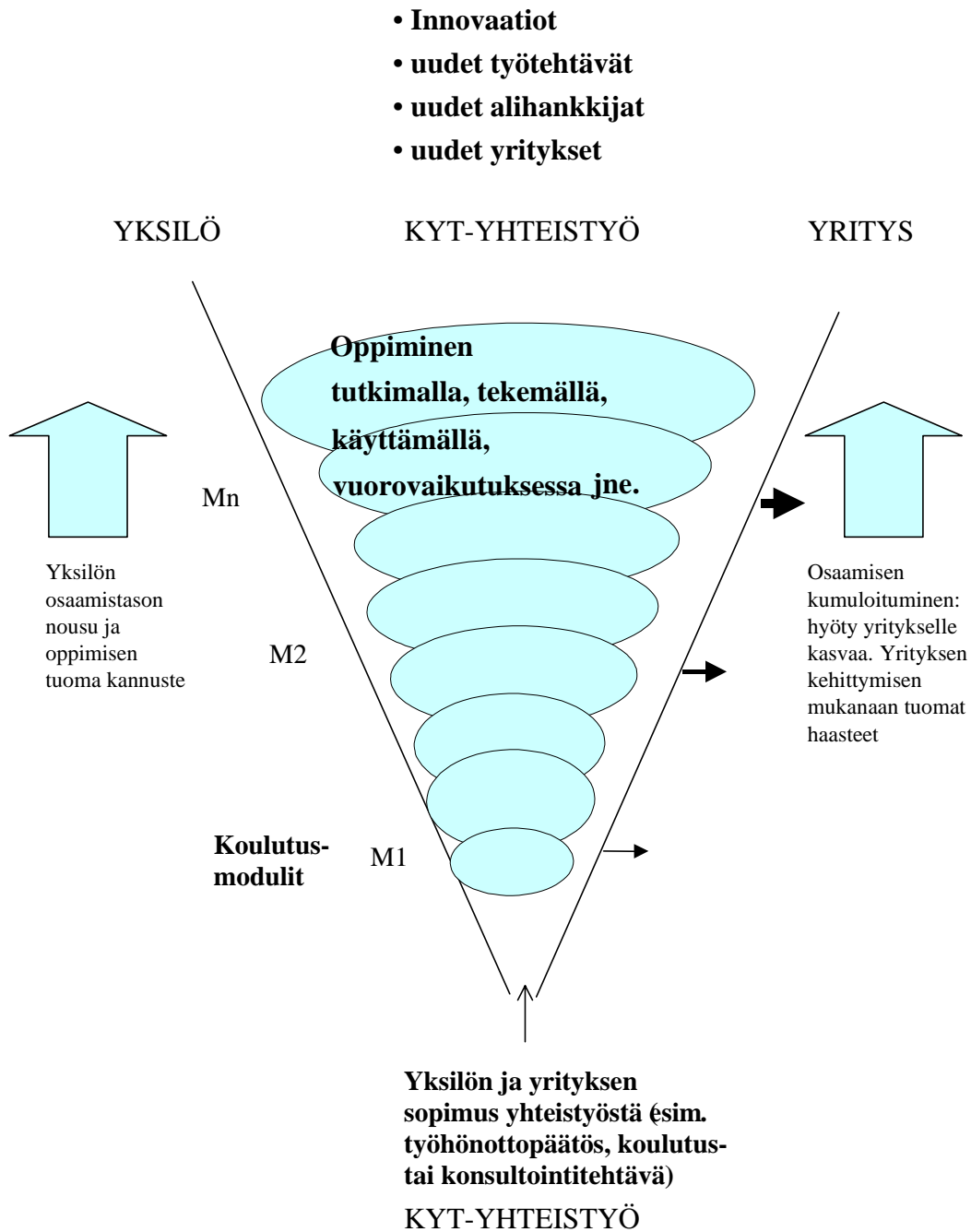
KYT-malli on täydentävä ja osin korvaava vaihtoehto perinteiselle koulutussuunnittelulle, joka nyt perustuu OPM:n vaatimaan ennakointiin, jossa lasketaan ja perustellaan eri alojen ja alueiden oppilaitosten aloituspaikat (erilaisiin tilastoihin, kyselytutkimuksiin ja epämääräisiin tulevaisuuden visioihin tukeutuen). Nykyisin, yhden vuodenkin aikana työmarkkinoilla voi tapahtua suuriakin muutoksia, joihin ei perinteisillä pitkien koulutusohjelmien paikkojen lisäyksillä tai vähennyksillä ehditä eikä pystytä vastaamaan. Perusammattikoulutusta täydentävien lyhytkestoisten moduulien eri kombinaatiot riittävät useimmiten työelämän muutoksiin vastaamiseen. KYT-mallin etuna on jatkuva yhteydenpito toimijoiden kesken ja siten tuntuma yritysten ja oppilaitosten ongelmiin ja tarpeisiin. Malli kannustaa tarkoituksenmukaisten moduulien tuottamiseen myös muualla Suomessa olevan koulutustarjonnan hyödyntämiseen, sillä koulutusta tarvitsevien liikkuvuus ei ole ongelma lyhyillä koulutusjaksoilla. Maan kattava ja ajantasainen moduulitarjonta olisi helppo soveltuvin osin viedä myös internetiin. Koulutuksen tuottajille (yhtä hyvin kunnallisille oppilaitoksille, yrityksille kuin konsulteillekin) sekä paikallisille yrityksille tarjoutuisi myös mahdollisuus harjoittaa tuottavaa liiketoimintaa. Ne voisivat erikoistua välittämään ei vain maan sisällä vaan myös kansainvälisestikin moduuleja, joissa voitaisiin hyödyntää paikallisten yritysten erikoisosaamista. Moduulien tuottaminen

onnistuisi pienemmilläkin paikkakunnilla, joihin ei ole kannattavaa perustaa ammattikorkeakouluja tai muita oppilaitoksia. Alueellinen hajasijoitus olisi tässä tapauksessa kaikille osapuolille edullinen ratkaisu, sillä alueet voisivat keskittää voimavaransa omaan erityisosaamiseensa ja opiskelijat kulkisivat verraten vähin kustannuksin sinne, missä kulloinkin tarvittavaa koulutusta on tarjolla. Esim. high tech -aloilla Suomessa on sellaista erityisosaamista, jota voisi moduulien muodossa markkinoida kansainvälisestikin. Esimerkiksi Turun seudulla moduuleita voisi rakentaa yhtä hyvin telakkateollisuuden, logistiikan kuin bioteknologian osaamistarpeisiin.

KYT on osaltaan vastaus ongelmaan, siitä miten yritysten ja yksilöiden usein aidosti vastavuoroiset tarpeet tulisivat parhaalla mahdollisella tavalla täytetyiksi ja osaaminen hyödynnetyksi mahdollisimman täysimittaisesti. Tarkoituksena on luoda positiivinen tiedon tuottamisen kehä, jossa yksilön osaamistaso nousee ja hänen arvonsa tuottavana resurssina kumuloituu. Osaamistason nousun edellytyksenä on, että yritykset voivat tarjota yksilöille tarpeeksi haasteellisia tehtäviä, joissa menestyminen puolestaan vauhdittaa yrityksen kehitystä, innovaatioiden tuottamista ja entistä tarkoituksenmukaisempaa työn organisointia (esim. uusien työtehtävien luominen) ja poikii jatkossa uusia haasteellisia tehtäviä. Kyse on inhimillisen ja tuotannollisen pääoman onnistuneesta yhteensovittamisesta. Tavoitteena on, että oppiminen ymmärretään ja että siitä myös tulee tuottavan työn yksi muoto. Tuottavuuden lisäämiseksi organisaation tulee joustaa työntekijän oppimisen mukana esimerkiksi lisäten tehtävien haastavuutta siten, että ne mahdollistavat työntekijän kulloisenkin osaamistason maksimaalisen hyödyntämisen. Tuottavuuden lisäksi oppimisen ja harjaantumisen kautta edellyttää myös että opittujen tietojen ja taitojen annetaan levitä eri hierarkiatasojille, jotka käsittelevät niitä kukin omasta näkökulmastaan ja saavat niistä siten irti erilaista hyötyä.

KYT-malli antaa mahdollisuuden onnistuneen yhteistyön liikkeelle lähtöön tuomalla osapuolten tarpeet yhteiselle 'areenalle'. Esimerkiksi yksilön ja yrityksen yhdessä sopima, kummankin osapuolen kannalta mielekäs tehtävänasettelu voi olla riittävä sysäys molempien osapuolten kehitystä vauhdittavan positiivisen kehän (Ks. Kuva 2) aikaansaamiseksi. Osaaminen kumuloituisi ja positiivinen kehitys rikastuisi lumipalloeefektin tapaan yrityksen kehittymisen mukanaan tuomien uusien haasteiden ja työtehtävien sekä yksilön osaamista lisäävien moduulien vuorottelun myötä.

Vastaavasti kun itse yritykset joutuvat nopeasti muuttuvissa oloissa jatkuvasti etsimään itselleen uusia toimintatapoja, tuotteita ja markkinoita, myös niiden henkilökunnalta edellytetään uudenlaista aloitekykyä, luovuutta kokeilunhalua ja kykyä innovatiiviseen toimintaan. Yhä useamman henkilön on työssään kyettävä tutkivaan ja kokeilevaan oppimiseen.

Kuva 2. *Positiivinen tiedon tuottamisen spiraali*

Ennen kuin varsinainen kehitysprosessi pääsee käyntiin edellä kuvatulla tavalla, yrityksen ja yksilön on 'löydettävä yhteinen kieli' jotta he pystyisivät 'näkemään' yhteistyön mahdollisuuden. KYT-organisaatio toimisi paitsi yritysten, yhteisöjen ja yksilöiden tarpeiden ja resurssien 'tietopankkina' myös välittävänä organisaationa, joka järjestäisi yritysten ja yksilöiden kohtaamiseen tähtääviä yhteisiä tiedotus- ja markkinointitilaisuuksia, välittäisi työharjoittelupaikkoja, erilaisia tehtäviä ja toimeksiantoja (ml. alihankinta, konsultointitehtävät, oheispalvelujen kehittäminen) ja työntekijöitä (ml. alihankkijat ja yrityspalveluja tarjoavat, freelancerit ja etätyötä tekevät, harjoittelijat, asiantuntijat jne.) KYT-mallin toimijoiden verkostosta ja yhteistyöstä syntyy tahattomanakin sivutuotteena seurannaisvaikutuksia, jotka avaavat mahdollisuuksia uusien työtehtävien, yritysten, palveluiden ja innovaatioiden syntymiseen.

Turun seudulta yhdeksi ongelmaesimerkitapaukseksi käy matkailuala, jonka merkittävimmäksi heikkoudeksi koko Varsinais-Suomen alueella – alueen monista vahvuuksista ja mahdollisuuksista huolimatta – on todettu koordinoimaton ja hajanainen toiminta. Yhteistyökuvioita voitaisiin selkiyttää perinteisen strategia-ajattelun, työryhmien, seurannan sekä tiukkojen ohjelmiin sidottujen rahoitusjärjestelyjen sijaan vapaamuotoisempaan mutta silti koordinoituun yhteistyökuvioon, joka olisi suotuisampi maaperä uusille ideoille. KYT-organisaatiossa yhteen saatettaisiin matkailualan oppilaitosten, opiskelijoiden, jo valmistuneiden tai alalle muuten haluavien yksilöiden ja alan palvelujen tuottajien (kuljetus-, ohjelma-, majoitus- ja ravintolapalvelut) tarpeet. Yhteistyötä voitaisiin toteuttaa esim. virtuaalisen tekemällä oppimisympäristön kautta (ks. luku 2). Onnistuneesta yhteistyöstä seuraisi kerrannaisvaikutuksia koko matkailualan klusterille (markkinointiyritykset, kulttuurintuotanto, vähittäiskauppa jne.). Myös palaute välittyisi nopeasti verkostomaisessa KYT-organisaatiossa kaikille klusteriin kuuluville ja mahdollistaisi palvelujen laadun jatkuvan parantamisen ilman keinotekoista seurantaa tai laadunarviointia. Matkailuelinkeinon rahoittajat, kunnat ja koulutuksen tuottajat saisivat jatkuvaa ajankohtaista tietoa klusterin kehittämis-, ja koulutustarpeista sekä ongelmista. Huomattavaa on että, koska KYT-organisaatio ei rakennu aloittain, vaan mukana ovat kaikki elinkeinot, eri elinkeinoiden tarpeita koskeva tieto olisi kaikkien käytettävissä alasta riippumatta. Esim. nyt pelkästään kulttuuri- ja matkailualaa markkinoiva yritys voisi helpommin laajentaa markkinointiosaamistaan ja

hankkia asiakkaita ryhtymällä markkinoimaan vaikkapa maatalous- tai puusepänteollisuuden tuotteita. Uudet asiakkaat, työntekijät ja tarvittavan lisäkoulutuksen voisi hankkia yhden ja saman KYT-organisaation palveluverkoston kautta.

Suositukseset

Vaikka edellä kuvaamamme KYT-malli toimisi parhaiten osana useiden KYT-organisaatioiden valtakunnallista verkostoa, koko valtakunnan kattavan verkoston luominen ei käy yhtäkkiä. Mutta mikään ei estä Turkuu kehittelmästä ja kokeilemästä omaa malliaan paikallisesti. Pilottikokeilulle voi anoa rahoitusta esimerkiksi Euroopan Unionilta. Myöhemmin mallia voitaisiin laajentaa muuallekin Suomeen.

Lähteet

- Haltia, P. & Hämäläinen, V. 1999.** *Näyttötutkinnoissa vaadittava pätevyys.* Työelämän tutkimus 4/99. Opetushallitus. Helsinki.
- Haltia, P. & Lemiläinen, M. 1998.** *Näyttötutkinnot ja työelämän vaatimukset.* Työelämän tutkimus 5/1998. Opetushallitus. Helsinki.
- Hämäläinen, V. & Nurmi, J. 2000.** *Tekniikka oppimassa. Insinöörikoulutuksessa kaikki hyvin, mutta...* Koulutussosiologian tutkimuskeskus. Raportti 52. Turun yliopisto. Turku.
- Kivinen, O., Metsä-Tokila, T., Tulkki, P. & Hyvönen, E. 1998.** *Työperäiseen koulutukseen. Neljän maan vertailu ja Suomen malli.* Koulutussosiologian tutkimuskeskus. RUSEn julkaisuja 1. Turun yliopisto. Turku.
- Kivinen, O. & Silvennoinen, H. 2000.** "Koulussa ja työssä oppimisen ehdot ja mahdollisuudet." *Aikuiskasvatus* 20 (4): 306-315.
- Sotarauta, M. & Linnamaa, R. 1997.** *Kaupunkiseudun elinkeinopolitiikka ja prosessien laatu.* Aluetieteen ja ympäristöpolitiikan laitos. Sarja A, 19. Tampereen yliopisto.
- Zuboff, S. 1990.** *Viisaan koneen aikakausi. Uusi tietotekniikka ja yritystoiminta.* Helsinki: Otava.
- Varsinais-Suomen Matkailuohjelma: Matkailun strateginen kehittäminen 1998-2006.** Varsinais-Suomen liitto. Turku. 1998.

4. KOULUTUS SYRJÄYTYMISEN EHKÄISIJÄNÄ

Viime vuosikymmenen talousvaikeudet, työttömyys ja yleinen näköalattomuus koettelivat erityisesti nuorisoa. Korkeakaan koulutus ei enää ollut itsestään selvä työllistymisen tae. Mediassa ihmeteltiin monen asiantuntijan voimin miltei päivittäin, mihin kasvavat kansalaiset lopulta päätyvät, kun ”työ loppuu”. Työn puutteesta, rahattomuudesta ja päihteiden käytöstä juontuvat nuoriso-ongelmat lisääntyivät. Syrjäytyneiden määrä kasvoi.

Ikäryhmien väliset työttömyyserot eivät ole poistuneet nousukaudenkaan aikana. Mutta nyt uskotaan taas, ettei työ ja tekeminen mihinkään vähene. Kysymys on ennen kaikkea tavoista, joilla tekeminen järjestetään. Nuorten siirtyminen koulusta työelämään ei kuitenkaan näytä palaavan lamaa edeltäneelle lineaariselle uralle. Tilanne näyttää muuttuneen siihen suuntaan, että etenkin nuorten sijoittuminen työmarkkinoilta työpaikkoihin alkaa usein muistuttaa sahausliikettä: työsopimukset solmitaan koeajaksi, työttömyyden katkomat työrupeamat ovat lyhyitä, uutta työtä on etsittävä kaiken aikaa. Entistä useammille tuleva työura voi näillä näkymin muotoutua hyvinkin katkokselliseksi.

Kansalaisten on nyky-yhteiskunnassa kyettävä pitämään koko ikänsä yllä omaa markkinakelpoisuuttaan. Muuttunut tilanne edellyttää työelämästä paikkaansa hakevilta nuorilta uudenlaista valppautta. Syrjäytymisriskit ovat nyt 2000-luvun alussa talouslamaa edeltäneitä 1970- ja 1980-lukuja selvästi suuremmat. 1990-luvun mittaan huono-osaisten keskuuteen muodostuneen ”kovan ytimen” tilanteeseen ei voida menestyksellisesti vaikuttaa vanhoilla keinoilla.

Kuntalain ensimmäisen pykälän mukaan ”kunta pyrkii edistämään asukkaidensa hyvinvointia ja kestävästä kehitystä alueellaan.” Hyvinvoinnin moniulotteinen käsite ei käytännössä kuitenkaan tarkoita kaikille kuntalaisille samoja asioita. Nuoren ihmisen elämänlaatuun ja hyvinvointiin liittyvät olennaisesti ainakin toimeentulo, koulutus, turvallisuus, asuminen, harrastukset, terveys ja työ. Nämä hyvinvoinnin ulottuvuudet ovat toisaalta syrjäytymisen indikaattoreita: kasautuessaan samalle ihmiselle vähäinen

koulutus, pitkittyvä työttömyys, toimeentulotuen käyttö, puutteelliset asumisolot ja sosiaalinen turvattomuus merkitsevät luisumista syrjäyttävään kierteeseen.

Syrjäytymisen ennalta ehkäisyssä koulutus ja nuorisotyö ovat kunnan keskeisiä hyvinvointipolitiikan välineitä. Kuntaliiton toimitusjohtaja Risto Parjanne linjaa koulutuksen roolin seuraavasti:

”Koulun tulee olla tasa-arvoinen, eikä se saa edistää yhteiskunnan kahtiajakautumista. Periaate samoista mahdollisuuksista kaikille riippumatta taloudellisista, sosiaalisista ja alueellisista olosuhteista on ajankohtaisempi kuin koskaan. Sen vuoksi koululla — missä se sitten sijaitseekin — tulee olla tarpeelliset resurssit kuten opettajat, varusteet, opetustilat ja mahdollisuudet toiminnan rahoittamiseen. Valtion tulee omalla osuudellaan taata perusrahoitus siten että alueelliset erot otetaan huomioon. Kunnan tulee omalta osaltaan luoda tasapaino alueellaan ottamalla huomioon tarpeet ja tavoitteet kun varoja jaetaan. Tämän onnistumiseksi jokainen kunta tarvitsee valtuuston hyväksymän koulustrategian tai koulutuspoliittisen ohjelman.”

Nuorten syrjäytymisen ennalta ehkäisy ja yleisemmin elinolojen parantamiseen tähtäävä politiikka tuo parhaan tuloksen verkottaessaan eri alojen viranomaiset ja kansalaistoiminnan laaja-alaiseen yhteistyöhön. Yhden laitoshoitopäivän hinta on noin 1000 markkaa. Nuorisopsykiatrinen vuodepaikka maksaa 1800 markkaa vuorokaudessa. Vuorokauden katkaisuhoido sairaalassa maksaa 2000 markkaa ja yö putkassa 1000 markkaa. Jos yksi narkomaani tarvitsee päivittäisen annoksensa hankintaan 500-1000 markkaa, ja hän sen saadakseen tekee rikoksia, kuten usein on asian laita, niistä koituu vielä moninkertaiset vahingot. Kerrannaisineen esimerkiksi varkauksista juontuvat haitat kipuavat helposti 10 000 markkaan päivässä. Osasta kasvaa syrjäytyneitä aikuisia. Yhden varhain syrjäytyneen nuoren elinkaaren aikaiset kustannukset yhteiskunnalle ovat useita miljoonia markkoja. Monia muita seurauksia on vaikea mitata rahassa.

Sen lisäksi, että yksilökohtaisten taipumusten ja tarpeiden mukaan räätälöidyt koulutusmallit, ennaltaehkäisevä nuorisotyö ja vaikkapa terveyttä edistävä liikunta ovat sinänsä mielekäästä toimintaa, ne tulevat pitkän aikavälin tarkastelussa (yhteis)kunnalle halvemmaksi kuin pakolliset korjaavat toimenpiteet jälkikäteen. Vaali- tai budjettikausi on liian lyhyt tarkasteluväli. Laajan poliittisen rintaman sitoutumisen saavuttamiseksi on aiheellista laatia pitkän aikavälin laskelmat niin syrjäytymisen kuin sen vähentämiseen tähtäävien toimenpiteiden aiheuttamista kustannuksista.

Koulutus ja syrjäytyminen

Taluskriisien seurauksena tapaa viritä keskustelu siitä, missä määrin äkkiä kasvanut nuorisotyöttömyys on vääränlaisen tai heikkolaatuisen koulutuksen syytä. Usein kritisoijat vetävät työttömyydestä jokseenkin suorat yhteydet syytehtaalalle: kun nuoret eivät saa koulutuksen jälkeen työtä, oppilaitokset eivät ole osanneet varustaa heitä työllistyvyyttä edistäväillä taidoilla ja asenteilla. Asia ei kuitenkaan ole näin yksinkertainen. Jotta koulutuspoliittisilla ratkaisuilla päästään syrjäytymisen ehkäisyssä tavoiteltuihin tuloksiin, on syytä tuntea koulutuksen tietyt perusmekanismit sekä tunnustaa myös koulutuksen ja sen vaikuttavuuden ehdot ja rajat.

Koulu kilpailun kenttänä

Koulu korostaa yksilöiden suoriutumista, edistymistä ja siitä koituvia meriittejä. Meillä pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden tapaan harjoitetussa koulutusmahdollisuuksien tasa-arvoa ajavassa koulutuspolitiikassa on haluttu turvata yhdenmukainen pääsy koulutustikkaille periaatteessa kaikille. Yleensä vanhemmat toivovat lapsensa kapuavan mahdollisimman korkealle näitä tikkaita. Markkinoiden logiikan voimasta koulunkäynti saa erityisen luonteen. Jokaisen on investoitava yhä enemmän koulutustutkintojen tikapuilla nousuun päästäkseen (muuta) korkeammalle.

Kulttuuripääomiltaan vauraimpien kotien jälkeläiset ovat koulutustutkintojen avulla tapahtuvassa kilpailussa monin tavoin muita edullisemmassa asemassa ja he osaavat parhaiten myös välttää koulutusjärjestelmässä eteen tulevat umpikujat. Vaikka kaikkien koulutustaso kohoaa, suhteellinen eriarvoisuus säilyy, sillä hyväosaisimmista kotioloista lähteneet yleensä hallitsevat parhaille reiteille etsiytymisstrategiat muita paremmin ja pärjäävät olojen muuttuessakin.

Monissa tutkimuksissa on havaittu, että ylempien sosiaaliryhmien nuorille on ominaista hyvä "koulun sieto" ja vahva "koulutusitsetunto"; he ovat suoritusorientoituneita ja suhteellisen varmoja uravalinnoissaan sekä luottavat pyrkimyksiinsä, kykyihinsä ja mahdollisuuksiinsa. Alempia sosiaaliryhmiä luonnehtivat usein päinvastaiset asenteet, jotka oirehtivat ääritapauksessa eräänlaisena "kouluallergiana".

Arvosanojen ja todistusten nojalla tapahtuva karsinta ja valikointi on koulun jokapäiväistä arkea. Arvosanajakauman heikkoon päähän sijoittuvat oppilaat saavat koulupärräämisestään jatkuvasti negatiivista palautetta, joka puolestaan vaikuttaa heidän käsityksiinsä itsestään ja oppimiskyvystään. Samalla se muokkaa käsitystä siitä, kuinka pitkälle kouluttautumista on järkevää jatkaa tuhlaamatta aikaa ja voimavaroja.

Ne, jotka eivät usko pääsevänsä koulu-urallaan kovin pitkälle, eivät yleensä myöskään koe koulumenestystä itselleen erityisen tärkeäksi. Tässä katsannossa koulunkäynnin keskeyttäminenkin voidaan nähdä tietyllä tapaa rationaalisena valintana.

Kuntaliiton kyselytutkimuksen mukaan opiskelijoiden ja työssäkäyvien nuorten enemmistö kyllä luottaa koulutukseen. Työttömien nuorten keskuudessa koulutukseen luottavat ovat kuitenkin vähemmistönä. Sosiaaliryhmien väliset erot kuvastuvat myös siinä, että akateemisen tutkinnon hankkineista nuorista neljä viidestä luottaa koulutusjärjestelmään, mutta peruskoulun varaan jääneiden nuorten keskuudessa luottamus on huomattavasti harvinaisempaa.

On luonnollista, että vähimmän mahdollisen koulutuksen varaan jääneet ja sen lisäksi ehkä työnjaostakin syrjäytyneet katsovat koulutuksen tarjoamia mahdollisuuksia omasta näkökulmastaan. Heidän epäluottamuksensa on ennen muuta sitä, etteivät he näe koulutusjärjestelmää itselleen sopivana keinona menestykseen. Siksi se ei ole heidän luottamuksensa ja ponnistelujensa arvoinen. He voivat kyllä hyvinkin pärjätä muissa kuin abstraktiin osaamiskäsitykseen perustuvaa kirjaviisautta korostavissa kilpailuissa. On luotava koulukilpailuille vaihtoehtoisia kenttiä, joilla nuori voi kokea onnistuvansa ja olevansa ”pätevä”.

Tutkintoinflaatio

Koulutettavien pitää kuluttaa yhä enemmän aikaa ja rahaa tavoitellessaan (muihin nähden) riittävää kilpailuetua, mutta väestön koulutustason noustessa, tutkinnot inflatoituvat menettäen suhteellista arvoaan. Työnantajat nostavat yhä useampiin töihin sisään pääsemisen edellyttämää koulutustasoa, vaikka samalla tunnustavatkin, etteivät

koulunpenkiltä tulleet osaa sitä, mihin heidät on (ammatti)koulutettu. Tulokkaat pitää työpaikalla vielä erikseen valmentaa töihin.

Sitä mukaa kuin väestön koulutustaso on noussut, hyvän ja huonon työmarkkina-aseman raja on siirtynyt koulutusasteikolla ylemmäksi. Mitä useampi hankkii tietyn tutkinnon tai saavuttaa tietyn koulutustason, sitä vähäisempi arvo sillä on työmarkkinoilla. Joitakin vuosikymmeniä sitten pelkkä ylioppilastutkinto oli työmarkkinoilla kovaa valuuttaa vieden hankkijansa hyviinkin asemiin. Vihreä miesmerkonomi saattoi ennen nousta suoraan johtoportaaseen. Nyt ovat maisteritkin saaneet tottua työttömyyteen ja työllisyyskursseihin.

Kaiken aikaa etenevä tutkintoinflaatio on omiaan tekemään entistäkin epätasaisemmaksi sitä ”väsytystaistelua”, jota nuoret käyvät koulutusjärjestelmässä keskenään: arvoaan vääjäämättä menettävistä (ja samalla yhä enemmän aikaa vievistä) tutkinnoista väsyvät ensimmäisenä kamppailemaan ne, jotka vähiten tuntevat koulun omaksi paikakseen ja jotka joutuvat kaikella todennäköisyydellä muutenkin tyytymään hierarkian alimpiin (ja ensimmäisenä inflatoituviin) tutkintoihin.

Syrjäytymistä ”tuottavia” mekanismeja on omiaan vankentamaan se, että työllisyyspoliittisilla ja tutkintojen inflaatioon liittyvillä syillä pitkitettyjen koulutusaikojen vuoksi koulusta on tullut entistä ”kuivempi” elämänvaihe suhteessa vapaa-ajan antimisiin. Nuoret saavat kiinnostavimmat virikkeensä yleensä muualta kuin koulusta, eikä opettajakunnalla ole entistä auktoriteettiasemaa ojentaa nuoria ”oikealle” elämäntielle. urbaani elinympäristö, kuluttaminen, kulttuuri- ja viihdeteollisuus sekä joukkoviestimet ovat ottaneet sen paikan, jossa isovanhemmat, pihapiiri, kansakoulu ja kyläraitti olivat ennen. Koululla ei ole vetovoimaa; elämä on toisaalla.

Menestys ei ole vain ”itsestä kiinni”. Verraten laajan pitkäaikaistyöttömyyden vaivaamissa maissa on jo kauan sitten havaittu esimerkiksi koulutuksellisen huono-osaisuuden ja työttömyyden periytyvän sukupolvelta toiselle oloissa, joissa aikuistuvan nuoren lisäksi on työttömänä myös isä tai äiti, tai koko perhe. Vanhempien (tai huoltajan) pitkittyvästä työttömyydestä ja huono-osaisuuden kasautumisesta kärsivissä perheissä kasvavilla nuorilla on keskimääräistä suurempi riski syrjäytyä niin koulutuksessa kuin työmarkkinoilla.

Huonot tulevaisuuden näkymät luovat toistaiseksi suhteellisen pienen joukon ”kouluallergialle” otollista kasvualustaa levitä laajemmaksikin koulutushaluttomuudeksi. Kansainvälisten vertailujen mukaan suomalaisnuoret ovat viihtyneet koulussa huonosti tähänkin asti, ja meillä suoranainen koulukielteisyys on yleisempää kuin muualla. Eivätkä kaikki aikuisetkaan ole jaksaneet motivoitua esimerkiksi työvoimapolitiittisesti järjestettyyn koulutukseen silloin, kun se ei ilmiselvästi johda mihinkään omaa asemaa kohentavaan parempaan vaihtoehtoon.

Kansainvälisestäikin entistä avoimemman yhteiskunnan yksi keskeinen nuoriso-ongelma tulee olemaan se, miten osallistuminen koulutukseen ja työelämään saadaan edelleenkin mahdollisimman monille näyttämään sosiaaliturvaa ja rikollisuutta houkuttelevammalta keinolta hankkia toimeentulo.

Tutkintoinflaatiosta kärsiviä tulee olemaan niin pitkään kuin tutkinnot muodostavat nykyisenkaltaisen yksiulotteisen hierarkkisen arvoasteikon. Järjestelmän kohtalokkuutta voidaan olennaisesti lieventää vain siten, että koulututkintojen korostamisesta siirrytään arvostamaan tosiasiallista osaamista. Menestys yksinomaan koulujärjestelmässä ei saa olla kansalaisen mitta. Yhtäältä tosiasiallista osaamista on arvostettava nykyistä enemmän. Toisaalta niin työelämässä kuin kansalaisyhteiskunnassa osaamisen tunnustamiselle ja jatkuvalla kohentamiselle on luotava todelliset edellytykset.

Koulutuksen mahdollisuudet ja rajat

Kaikki se yhteiskunnallisiin asemiin sijoittumisen kannalta tärkeä, mitä koulutuksella jaetaan, on niukkaa: hyvät arvosanat, päästötodistukset, tutkinnot, oppiarvot ovat hyviä vain suhteessa huonompiin. Samalla kun koulutus valikoi menestykseen oikeutetut, se osaltaan määrittelee myös sitä, kuka on poikkeava.

Inhimilliseksi pääomaksi mielletty koulutus on siinä mielessä riskipääomaa, että hankitun tutkinnon tuotto riippuu siitä, kuinka hyvin yksilö elämässään onnistuu

hyödyntämään hankkimaansa koulutusta. Yksilön työmarkkina-arvo ei määräydy pelkästään hänen hankkimansa koulutuksen perusteella, vaan siihen vaikuttavat olennaisesti myös sukupuoli, ihonväri, ikä, persoonallisuus ja vaikkapa työnantajan saama ensivaikutelma.

Työnhakijan työllistyminen riippuu sekä työpaikkojen kysynnästä että töiden tarjonnasta. Yksittäisen ihmisen työllistymismahdollisuudet eivät riipu vain hänen omista ominaisuuksistaan, vaan myös kaikkien muiden markkinoilla työpanostaan tarjoavien yksilöiden ominaisuuksista sekä työpaikkojen olemassaolosta.

Syrjäytymisen ehkäisyyn tähtäävä koulutus ei voi perustua ”enemmän samaa”-logiikalle. Annetaanpa koulutusta kuinka paljon hyvänsä, paremmuusjärjestykseen nojaava arviointi tuottaa ”hyvien” (ja ”keskinkertaisten”) ohessa aina joukon ”huonompia”, kun arvostettuja ja tavoiteltuja yhteiskunnallisia asemia on rajallinen määrä. Kaikessa kilpailussa aina jonkun osaksi jää olla viimeinen. Menestyksen mittaamisen yksiulotteinen logiikka on saatava murrettua.

Koulutus on yksin kovin vajavainen keino poistamaan syrjäytymistä. Tarvitaan laajalaisempia ja hallinnolliset sektorirajat ylittäviä ratkaisuja ja toimenpiteitä.

Yksiulotteisen koulukilpailun dysfunktioiden lieventämiseksi on syytä:

- järjestää koulussa huonosti menestyville/viihtyville vaihtoehtoisia – heidän kiinnostustaan ja taipumuksiaan vastaavia – reittejä hankkia työssä tarvittavaa osaamista ja oppia ammatti;
- huolehtia siitä, että koulutuksessa huonosti menestyvillekin on tarjolla mielekkäitä ja motivoivia keinoja elättää itsensä kunniallisesti (hyväksytyjen vaihtoehtojen puute kun tavallaan työntää nuoria ”normaalielämän” ulkopuolelle);
- laajentaa näkökulmaa pelkästään koulutuksen sisäisestä uudistamisesta työmarkkinoille ja kansalaisyhteiskuntaan, ja huolehtia siitä, että erilaisiin projekteihin ja toimenpiteisiin osallistuneet löytävät paikkansa asianmukaisesti myös pitkällä aikavälillä toimenpiteiden jälkeen.

Syrjäytymisen ehkäisy poikkihallinnollisena tehtävänä

Sektorihallinnon ylittävä yhteistyö on välttämätöntä

Nuorten elinoloihin vaikuttavien tekijöiden koordinoitutarve eri hallinnonalojen kesken on luontainen seuraus siitä, että ikäryhmää koskevia päätöksiä tehdään monilla eri hallinnonaloilla ja -tasoilla.

Kunnan palvelujen tarkoituksena on vastata kuntalaisten tarpeisiin. Sektoroitunut palvelujärjestelmä toimii kokonaisuutena kangerrellen, jos kukin lohko keskittyy vain yhteen elämäntilanteeseen eikä yhteistyö suju. Sektoroitunut palvelumalli ei pysty ottamaan paikallisuutta ja tilannekohtaisuutta huomioon toivotulla tavalla. Yhden ihmisen ongelmallisen elämäntilanteen ympärillä työskentelevien lukuisten julkisten auttajien liian vähäinen keskinäinen yhteistyö hukkaa voimavaroja.

Kuntien ja valtionhallinnon päättäjät saivat 1990-luvulla havaita, ettei sektoroitu hallinnointi enää riittänyt korjaamaan – saati ehkäisemään ennalta – syrjäytymistä ja siitä seuraavia sosiaalisia ongelmia. Kunnissa eri toimialojen viranomaisia ei ole ollut helppo saada voimavarojakin säästävään yhteistyöhön kuntalaisten parhaaksi. Esimerkiksi nuorisopolitiikan maatutkinnan mukaan ”uusien yhteistyöverkostojen tarve ei syntynyt verkostojen mahdollisuudesta (muun muassa tietotekniikan kehitys), vaan verkostojen välttämättömyydestä.”

1990-luvun kokemusten perusteella verkostoyhteistyö vaikuttaa lupaavalta ollessaan avoin kaikille paikallisille toimijoille (esimerkiksi järjestöt, Kela, poliisi, mielenterveystoimisto, oppisopimuskeskus, sairaalat, yritykset ja seurakunnat). Muun muassa Porissa toimivaa POVERI-verkosta koskeva tutkimus arvioi varsinkin sosiaali- ja työvoimatoimiston sujuvat yhteydet keskeiseksi verkoston toiminnalle. Verkostoyhteistyön tiellä eivät välttämättä ole ensi sijassa institutionaaliset ja organisatoriset esteet; keskeistä on se, miten hyvin verkostossa mukana olevien ihmisten asenteet ja henkilökemiat sopivat yhteen.

Esimerkiksi kuntien nuorisotoimen viranhaltijat tietävät kyllä, että nuorisotoimen todellisen vaikuttavuuden koetinkivi on se, miten laaja-alaisesti sillä onnistutaan vaikuttamaan nuorten elinoloihin. Viranhaltijoiden arvion mukaan monessa kunnassa näkemys elinoloihin vaikuttamisen tärkeydestä ei kuitenkaan muutu todellisuudeksi

edes luottamushenkilötasolla. Tilanne on äärimmäisen nurinkurinen silloin, kun esimerkiksi sektorikohtaiset ”vakiintuneet intressit”, arvovaltanäkökohdat tai henkilösuhteet estävät toteuttamasta sitä päämäärää, jonka vuoksi kyseiset toimijat ovat kunnassa olemassa.

Elinoloihin laaja-alaisesti vaikuttavan ja syrjäytymistä ennalta ehkäisevän politiikan linjaukset eivät muutu periaatteista käytännöiksi, ellei paikallisella tasolla ole vahvoja toimijoita toteuttamassa niitä. Tarvitaan syrjäytymisen voittamiseen tähtäävä monialainen suunnitelma, joka sitoo kaupungin poliittisen johdon ja eri hallinnonalat asianmukaisesti toimenpiteisiin. Suunnitelman pohjalta tehtyjen päätösten ja toimenpiteiden vaikutusten seuranta annetaan ulkopuolisen arvioijan tehtäväksi.

Esiopetus

Esiopetuksen puolesta argumentoidaan muun muassa sillä, että aloittamalla koulunkäynti varhaisemmalla iällä voidaan ainakin jossain määrin tasoittaa kulttuurisesti heikoimmista perheistä ponnistavien lasten koulutietä. Huonompiosasten lasten puutteellisia kotioloja kompensoidaan harjaannuttamalla kuusivuotiaan vastaisen kouluoppimisen kannalta hyödyllisiä taitoja. Alle seitsemänvuotiaan kehityksen kannalta yksikin vuosi on iso osa siihenastista elämää.

Maksuton esiopetus alkoi syksyllä 2000 yli 400 kunnassa. Lainsäädännön muutos velvoittaa kunnat järjestämään esiopetusta 1.8.2001 alkaen. Silloin maksuttoman esiopetuksen piirissä on koko maassa yli 54 000 lasta. Silloin kaikissa kunnissa otetaan käyttöön uudet valtakunnalliset esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Kunnat päättävät, minkä lautakunnan ja hallintokunnan alaisuuteen esiopetus kunnassa sijoitetaan. Esiopetus voi olla myös useamman kuin yhden lautakunnan alaista toimintaa. Suurin osa esiopetuksesta annetaan päivähoidossa. Esiopetus on päivähoitotoimintaa, kun se tapahtuu kunnallisen päivähoidon piirissä päivähoidon henkilökunnan toimesta riippumatta siitä, onko se hallinnollisesti koulu- vai sosiaalitoimen alaista. Myös ”ostopalveluna” päivähoidolta hankitun esiopetuksen henkilöstö on päivähoidon henkilöstöä.

Toisaalta koko peruskoulun pitäisi muuttua kasvatusta korostavaan suuntaan usein varsin abstraktiksi jäävän tiedonjakamisen sijaan. Opettaja ei voi kokonaan korvata isää tai äitiä, mutta koulussa tulisi kyllä ottaa huomioon se, että huono-osaisessa yksinhuoltajaperheessä kasvava lapsi voi kaivata huolehtivan aikuisen seuraa enemmän kuin lapsi, joka saa elää isän ja äidin muodostamassa vailla sosiaalisia ja taloudellisia ongelmia elävässä perheessä.

Esiopetuksen tulokset syrjäytymisen ehkäisemiseksi riippuvat olennaisesti siitä, miten hyvin sillä todella pystytään varustamaan huono-osaisista kotioloista ponnistavia lapsia sellaisilla valmiuksilla, jotka auttavat heitä myöhemmin saamaan enemmän hyötyä irti koulunkäynnistään sekä luottamaan itseensä. Esiopetuksen keskeiseksi tavoitteeksi on linjattava vastaaminen huono-osaisista lähtökohdista ponnistavien lasten tarpeisiin.

Oppilashuolto

Oppilashuoltotyö on keino turvata kaikkien oppilaiden ja opiskelijoiden turvallinen kasvu ja oppiminen koulussa sekä koulutuksessa. Oppilashuoltotyön avulla tuetaan lasten ja nuorten terveyttä, sosiaalista kasvua ja hyvää oppimista. Laajalla yhteistyöllä voidaan luoda tukiverkko, joka antaa kaikille lapsille mahdollisuuden kasvaa turvallisesti aikuiseksi.

Laajasti ymmärrettyyn oppilashuoltoon sisältyvät palvelut koulukuljetuksista, koulunkäyntiavustajista, oppikirjoihin, ruokailuun ja asuntolapalveluihin. Yleisesti oppilashuollosta puhuttaessa tarkoitetaan kuitenkin psykososiaalisen oppilashuollon työtä. Muut koulun työntekijät kuin koulukuraattori ja koulupsykologi tekevät oppilashuoltoon liittyvää työtä oman varsinaisen päätehtävänsä ohessa: koulun johtaja, opettajat, erityisopettajat, oppilaanohjauksen lehtorit ja terveydenhoitajat ja lääkärit. Oppilashuoltoryhmä kokoaa koulun aikuiset yhteen pohtimaan erityisopetusta ja tukiovetusta tarvitsevien tarpeita ja järjestää muita oppilaiden tarvitsemia tukitoimia. Oppilashuoltotyöryhmien useimmin käsittelemät asiat ovat olleet oppimisvaikeudet, käytöshäiriöt, kotiongelmat, kiusaaminen sekä poissaolot. Opetusministeriö on asettanut työryhmän, jonka tehtävänä on esiopetuksen, perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen oppilashuoltotyön kehittäminen.

Muun koulunsisäisen kehittämisen tapaan oppilashuolto on yksistään verraten voimaton tapa vähentää syrjäytymistä. Oppilashuollon keinoin kun ei ole mahdollista poistaa sitä näköalattomuutta, jonka kanssa oppilaan on joka aamu noustava ylös sängystään. Monet oppilashuollon muodot puolustavat paikkaansa vasta toimiessaan yhteistyössä koulun ulkopuolisten tahojen kanssa. Vasta yhdessä realististen sijoittumisnäkyvien kanssa oppilashuollolla päästään tuloksiin. Oppilashuollon vaikuttavuutta on ryhdyttävä arvioimaan suhteessa muuhun yhteiskuntaan.

Iltapäiväkerhot

Koulu elää olennaisesti agraariyhteiskunnan oloihin mitoitettussa ajassa ikään kuin olettaen, että kotona on äiti, isä tai isovanhemmat vastaanottamassa pientä koululaista heti puolenpäivän jälkeen. Tästä ristiriidasta kumpuavat ongelmat ovat panneet kiinnittämään huomiota koululaisten iltapäivien sisältöön. Ala-asteikäisten koululaisten yksinäisiin iltapäiviin liittyy useita ongelmia ja riskejä. Samanikäisten lasten keskinäinen seura ei korvaa aikuisen läsnäoloa. Tutkimuksen mukaan kymmenen viikoittain yksin vietettyä tuntia lisäävät lapsen riskiä päihteidenkäyttöön, tupakointiin, pelkoihin, masentuneisuuteen ja epäsosiaalisuuteen. Riskit ovat suurimmat puutteellisten voimavarojen ja turvattomuuden oloissa, missä sosiaaliset ongelmat muutenkin kasautuvat.

Päiväkerhojen rinnalle lähinnä ensi- ja toisluokkalaisille tarkoitettut iltapäiväkerhot ovat tulleet tarpeeseen tarjoamaan ohjelmaa ja mielekästä tekemistä koululaisille maanantaista perjantaihin. Kouluissa järjestettävien iltapäiväkerhojen ohella toimintaa on esimerkiksi kaupungin kerhokeskuksissa, perhetoimintakeskuksissa, nuorisotaloissa sekä seurakuntakeskuksissa koulutettuine lastenohjaajineen. Iltapäiväkerhossa heillä on mahdollisuus viettää aikaansa turvallisessa ympäristössä kavereiden kanssa. Kerhoissa askarrellaan, tehdään läksyjä tai vain vietetään aikaa muiden kanssa. Iltapäivän aikana lapset saavat välipalaa, mikä sekin helpottaa huolenaiheita monessa perheessä.

Esimerkiksi koulun liikuntasalit tai urheiluhallit voidaan ajatella eräänlaisena ‘tuotantolaitoksena’, jonka tuotteita ovat terveet elämäntavat omaksuneet nuoret. Osalle

nuorista liikunnallinen harrastus saattaa tarjota miltei ainoan mielekkäältä tuntuva linkin järjestäytyneeseen sosiaaliseen toimintaan ja vastuulliseen elämään. Liikuntakerhojen avulla voidaan edistää myös lasten ja nuorten tasavertaista mahdollisuutta harrastaa liikuntaa. Varissuon kaltaisilla alueilla toimintaan tulee saada mukaan maahanmuuttajat, jotta kulttuuriset raja-aidat alueella asuvien eri kansallisuuksien välillä madaltuisivat. Esimerkiksi Yhdysvalloissa koulujen urheiluohjelmia on käytetty maahanmuuttajien integroimiseen yhteiskuntaan. Kokemukset Yhdysvalloista ovat olleet myönteisiä. Kielitaidottomien maahanmuuttajien jälkeläisille liikuntapainotteinen ohjattu iltapäivätoiminta on erinomaisen sopiva tie integroitua paikalliseen kulttuuriin.

Esimerkiksi liikunnallisista iltapäiväkerhoista voivat hyötyä lasten, nuorten ja heidän vanhempiansa lisäksi myös muut tahot. Yhteiskunnan kannalta asiaa katsottuna syrjäytyneiden nuorten laitoshoido ja erilaiset päihdeongelmaisten vierotuspaikat maksavat huomattavasti enemmän kuin panostus kerho- ja harrastustoimintaan. Lisäksi iltapäivätoiminnasta vastaavat seurakunnat, yhdistykset ja koulut voisivat nykyistä enemmän käyttää apulaisina kerhojen ohjaamisessa oppisopimuksella työhön palkattuja nuoria. Mielekkään työn ohessa jotkut heistä voisivat intoutua suorittamaan tulevan työuran edistämiseksi liikunnanohjaajan, nuorisotyöntekijän tai jonkin muun vastaavan tutkinnon. Kerhon kannalta olisi soveliainta, että toiminnan kautta työllistetty nuori asuisi kerhon toiminta-alueella, jolloin hän pystyy samaistumaan parhaiten toiminnassa mukana oleviin lapsiin ja nuoriin.

Niiden kautta lasten ja nuorten liikunta- ja muu harrastustoiminta voi lisääntyä, kun käytettävissä on maksuttomat tilat ja muut edellytykset. Tämä voisi olla erityisesti heikkojen taloudellisten voimavarojen perheissä kasvavien lasten etu. Lasten ei tarvitse viettää koulunjälkeistä aikaa yksin kotona televisiota katsellen. Lasten yksinäisyys vähenisi ja aikuiskontaktit lisääntyisivät.

Iltapäivätoiminnan tarve on alueellista. Erityisen tarpeellisia iltapäiväkerhot ovat Turun itäisten alueiden kaltaisten vähävaraisten perheiden asuttamissa kaupunginosissa, joissa kodin resurssit luoda edellytyksiä lasten harrastuksille ovat heikoimmat. Miesten rooliin iltapäiväkerhotoiminnassa on syytä kiinnittää erityistä huomiota. Yksinhuoltajien pojilta kun puuttuu usein aikuisen miehen malli kokonaan.

Koulujen iltapäiväkerhotoiminta saavuttaa syrjäytymisen kannalta yhden tärkeän tavoitteen, jos sillä onnistutaan madaltamaan koulun ja oppilaan muun toiminnan välistä raja-aitaa. Parhaassa tapauksessa lapset voisivat innostua jäämään koulun tarjoamiin tiloihin myös koulupäivän päätyttyä. Jos oppilaitoksista kehittyisi alueensa toiminnallisia oppimiskeskuksia, niitä ei enää mielletäisi vain paikoiksi, joissa keskitytään kirjaviisauden pönttämiseen. Iltapäiväkerhot voivat luoda lapselle edellytyksiä kiinnittyä johonkin ”omaan juttuun”, jonka eteen hän on valmis tekemään töitä pidemmälläkin aikavälillä. Iltapäiväkerhot voisivat olla keino käynnistää kehitys, jonka myötä ”elämä palaa kouluun”.

Omat urat ja yksilölliset polut

Syrjäytymisen ennalta ehkäisemisen kannalta on ensiarvoisen tärkeätä, että *koulu sopeutuu* oppilaiden erilaisiin taipumuksiin. On aika päästä eroon ajatuksesta, jonka mukaan kaikkien oppilaiden tulee sopeutua vain yhdellä tavalla järjestettyyn opetus- ja oppimismalliin. Koulun tulisi löytää kunkin nuoren omat vahvuudet, joiden varaan nämä voivat rakentaa tulevaisuuttaan. Jokaisen tulisi voida löytää koulun tai harrastusten piiristä ”oma juttunsa”, joka jaksaa kiinnostaa niin paljon, ettei nuori tunne itseään syrjäytyneeksi ja yhteiskunnan ulkopuoliseksi.

Sen, että joidenkin oppiaineiden pönttääminen ei joltakin oppilaalta luonnistu, ei pitäisi muodostua ylitsepääsemättömäksi esteeksi koko koulunkäynnille. Huonosti sopeutuville oppilaalle pitäisi voida järjestää mahdollisuus hankkia työkokemusta niissä tehtävissä, joihin hänen kiinnostuksensa kohdistuu. Huonosti sujuneita oppiaineita voi opiskella myöhemmässäkin vaiheessa, jos niihin on tarvetta. Usein on niin, että motivaatio kyllä löytyy, mikäli oppiminen palvelee kiinteästi yksilön jokapäiväistä elämää ja selviytymistä esimerkiksi mielekkäältä tuntuvassa työssä. Kaikkien ei tarvitse yrittää oppia kaikkea samassa ajassa ja samassa järjestyksessä.

Koulun aika ”joukkojenkäsittelylaitoksena” kuuluu historiaan. Yksilöllisten vaihtoehtojen korostus ei saa kuitenkaan johtaa koulussa vain ”huippujen” entistä selvempään erottautumiseen ja sen tukemiseen. Huiput löytävät tien menestykseen joka tapauksessa. Yksilöllinen valinnaisuus on saatava palvelemaan erityisesti heikosti menestyvien asiaa. Koulun on tunnustettava ”ei-akateemisten” taitojen arvo, luotava mahdollisuudet monenlaisen osaamisen kehittämiseen ja myös palkittava oppilasta muustakin kuin jatko-opintojen kannalta hyödyllisestä oppimisesta.

Kymppiluokat

Lisäopetusta peruskoulun kymmenennellä luokalla on annettu kohta jo neljännesvuosisata. Kunnat voivat harkintansa mukaan järjestää tai olla järjestämättä lisäopetusta, ja vaikka kunta onkin opetuksen sisällön virallinen määrittäjä, käytännössä opettajilla ja yläasteiden rehtoreilla on varsin vapaat kädet opetuksen toteutuksessa. Lakiteksteissä lisäopetuksesta säädetään vain hyvin yleisellä tasolla, eikä varsinaista sitovaa opetussuunnitelmaa ole olemassa. Koululainsäädännön käsikirjassa sanotaan, että ”lisäopetuksen opetussuunnitelma laaditaan kuten peruskoulun yläasteen opetussuunnitelman, mutta se saattaa oppiaineiden, oppituntien määrän ja monissa muissakin suhteissa poiketa peruskoulun yläasteen opetussuunnitelmasta”.

Lisäluokan oppilaat ovat vähäinen osuus koko peruskoulun oppilasmäärästä. Kaikista peruskoululaisista kymppiluokkalaiset muodostavat vuosittain alle prosentin. Keväisin peruskoulun päästötodistuksen saaneista on päätenyt lisäluokalle enimmillään noin 7 %. Ajan mittaan lisäopetusta saaneista kertyy kuitenkin suuri joukko työhön ja koulutukseen sijoittumisen kanssa kompuroivia nuoria: 20 vuoden aikana lisäluokalla on ollut kaikkiaan lähes 65 000 oppilasta, ja sen on suorittanut loppuun pitkälti yli 50 000 nuorta.

Lisäluokkien epämääräinen asema koulujärjestelmässä ja väliaikaisratkaisun luonne ovat keskeisiä syitä siihen, että toiminnan edelleen kehittäminen jäi alusta pitäen vähäiseksi, irralliseksi ja lähinnä yksittäisten opettajien mielenkiinnon ja harrastuksen varaan.

Toisaalta juuri tämän luonteensa ansiosta lisäluokalla on ollut mahdollisuuksia kaikenlaiseen kehittelytyöhön enemmän kuin muualla yläasteella. Lisäluokkatoiminta voisi olla eräänlainen laboratorio kehitettäessä joustavampia ja oppilaskeskeisempiä toimintatapoja koko yläasteelle. 1990-luvulla lisäluokkien toimintaa ryhdyttiinkin uudistamaan käyttämällä pajakoulumaisia koulun ja työelämän välimaastoon sijoittuvia opetusjärjestelyjä.

1990-luvulla perustettiin nuoriso- ja opetustoimen yhteistyönä ”pajakympejä” tavoitteena yhdistää nuorten työpajatoiminta ja koulutus. Opettajan lisäksi työpajaluokille palkattiin työllistämisvaroista työpajatoiminnan ohjaaja. Nuoriso-ohjaajikin on ollut mukana toiminnassa. Osa pajakympeistä keskittyi liikuntaan, osa kädentaitoihin. Lisäksi perustettiin ”monitoimikympejä” lähinnä lukioon haluaville oppilaille, ”ammattikympejä” tietyille ammattialoille suuntautuville nuorille sekä ”maahanmuuttajakympejä” vierasmaalaisille. Esimerkiksi liikuntakymppin 30 tunnin viikkotuntimäärään voi kuulua 18 tuntia teoria-aineita ja opinto-ohjausta loppujen 12 tunnin jäädessä liikunnalle. Keväällä ja syksyllä oli kolmen viikon työharjoittelu. Ohjelmistoon kuuluu myös tutustumisjakso ammatillisissa oppilaitoksissa tai lukiossa. Kädentaitoihin suuntautuneen luokan 30 tunnin viikkotuntimäärä jakautuu esimerkiksi 12 tunnin teoriaan ja 18 tunnin kädentaitojen opetukseen, jonka pääpaino on tekstiilitöissä ja askartelussa.

Kokemukset näiden tyyppisistä kehitelmistä kannustavat jatkamaan. Oppilaiden mielestä kymppiluokalla on ollut pääsääntöisesti mielekästä. Vain harva on kokenut lisäluokan tylsempänä kuin aiemman peruskoulun. Omasta mielestään oppilaat ovat työskennelleet ahkerasti ja olleet myös tyytyväisiä työskentelyynsä. Työharjoittelu on ollut oppilaiden mielestä hyödyllistä, eikä työpajaa ole koettu turhaksi.

Huonoimmillaan kymppiluokkaa käyvä nuori leimautuu ”luuseriksi”. Parhaimmillaan lisäluokka voi antaa oppilaalle ja hänen vanhemmilleen liian kireältä koulukilpailulta rauhoitetun tilaisuuden punnita nuoren taipumuksia ja jatkosuunnitelmia. Kymppiluokka on syytä turvata kilpailulta vapaaksi vyöhykkeeksi pääpainonaan sijoittumismahdollisuuksien selkeyttäminen sekä työskentely erilaisissa tehtävissä työelämässä ja kolmannella sektorilla. Toisaalta puhtaasti harrastustoimintaan keskittyvä lisäopetus on oltava mahdollista.

Koulu ja nuorisotyö

Kuntalaisten terveys, työkyky ja viihtyvyys eli hyvinvointi nähdään nykyisin kunnan keskeisenä ”menestystekijänä”. Sairauksien ennaltaehkäisy, syrjäytyneen nuoren tukeminen ja kuntalaisten elämänlaadun ja -hallinnan parantaminen on pitkässä juoksussa halvempaa kuin seurauksien hoito. Nuorisotyö on yksi väline tässä hyvinvointipolitiikan edistämistehtävässä. Syrjäytymisen ehkäisy on keskeisesti mukana kunnallisessa nuorisotyössä. Esimerkiksi työpajoissa tuhannet nuoret ovat saaneet tukevamman otteen elämästään.

Käsitys nuorisotyön kunnallisesta toimialasta ja perustehtävästä on muuttunut olennaisesti kymmenen viime vuoden aikana. Nuorisotyössä on siirrytty suppeasta toimialakäsityksestä laaja-alaisen hyvinvoinnin edistämiseen ja nuorten elämänlaadun parantamisen periaatteisiin.

Vapaa-aikapainotteisesta nuorisotyöstä on siirrytty nuorten elinolojen kehittämiseen niin lainsäädännön kuin käytännön toimienkin tasolla. Vuoden 1995 lainsäädännössä on selkeästi ilmaistu elinoloihin vaikuttamisen periaate. Käytännön nuorisotyössä tämän periaatteen toteuttaminen on olosuhteiden pakosta (taluskriisit, joukkotyöttömyys, perheiden ahdinko) alkanut ongelmien korjailusta.

Työpajat ja muut hankkeet, joiden tavoite on auttaa työmarkkinoilla heikoilla olevia nuoria hankkimaan ammattitaitoa ja työkokemusta – ja lopulta työllistymään – ovat nuorisopoliittisten linjausten mukaisesti oikeita sijoituskohteita. Niin ikään hankkeet,

joilla asunnonsaannin esteet pyritään ylittämään, ovat monen nuoren itsenäistymiselle välttämättömiä. Elinolojen parantamista aivan perusmerkityksessään ovat myös hankkeet, joiden avulla päihderiippuvaisille nuorille yritetään järjestää uusi mahdollisuus mielekkääseen, huumeettomaan elämään. Kaikki edellä mainitut hankkeet ovat kuitenkin tyypillisesti toimenpiteitä, joiden tarkoitus on korjata jo aiheutuneita vahinkoja.

Vaikkakin 1990-luvun taloudellisen ahdingon ja kärjistyvien sosiaalisten ongelmien oloissa syrjäytyvien nuorten auttamiseksi tehtävä erityisnuorisotyö korostui, työ kuntien nuorisotoimessa on edelleen perusluonteeltaan ennaltaehkäisevää, täydentävää sekä palvelevaa toimintaa. Nuorisotyö suunnataan kunnan kaikille nuorille, ja sen keskeisin tavoite on ongelmien ehkäisy. Se on nuorten suojelua ajautumasta liian kohtalokkaisiin vaikeuksiin. Korjaavaa ja suojelevaa työtä tehdään myös muilla toimialoilla, kuten kuntien sosiaali- ja terveystoimessa. Sitä harjoittavat myös yksityiset organisaatiot.

Niin kauan kuin asuntojen tarjonta alueittain ei vastaa nuorten tarpeita ja maksukykyä, tarvitaan asuntoprojekteja. Niin kauan kuin nuorille on liian vähän työpaikkoja, tarvitaan työllistämiskoulutuksia. Ja niin kauan kuin ”kouluallergiset” nuoret eivät saa osoitettua oppimiskykyään ja osaamistaan oppilaitoksissa, tarvitaan järjestelmäkoulutukselle vaihtoehtoisia ammattiin valmentamisen tapoja. Siksi oppisopimuskoulutus, näyttökokeet ja työssä oppimisen sisällyttäminen kaikkeen ammatilliseen koulutukseen ovat työpajojen ohella nuorisopolitiikan tärkeitä rakennuspalikoita. Niiden avulla nuorille tarjotaan enemmän vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia toteuttaa taipumuksiaan siten, että he saavat arvostusta ja yleistä tunnustusta.

Kunnan on järkevää pyrkiä tilanteeseen, jossa korjattavaa on mahdollisimman vähän. Eri viranomaisten, kolmannen sektorin, yksityisen tahon sekä muiden kuntien keskinäinen verkottuminen auttaa saamaan olemassa olevista voimavaroista enemmän irti. Mitä paremmin nuorisotyölain mukaista ”laaja-alaisesti vaikuttavaa” nuorisopolitiikkaa toteutetaan käytännössä, sitä vähemmän tarvitaan korjaavia toimenpiteitä. Tällöin ennalta ehkäisevä nuorisotyö on rakennusperusta.

Siirtymä vapaa-aikaan suuntautuneesta toiminnasta nuorten elinolojen parantamiseen on nuorisotyön oikea suunta, ja se on konkretisoitunut muun muassa ripeästi lisääntyneinä työpajoina 1990-luvulla. Turha kissanhännänveto ”perusnuorisotyön” ja syrjäytyneiden nuorten auttamiseen tähtäävien toimintamuotojen välillä on saatava loppumaan. Nuorten elinoloihin vaikuttavien päätösten koordinoitua ja poikkihallinnollista vaikuttavuutta on syytä vahvistaa. On syytä selvittää, edistäisikö asiaa erityinen neuvottelukunta tehtäväänään seurata ja arvioida eri aloilla tehtävien päätösten vaikutuksia nuorten elinoloihin. Nuorten elinoloista huolehtiminen kun on kaiken ennalta ehkäisevän työn perusta.

Tekemällä oppiminen syrjäytymisen ehkäisijänä

Työssä oppiminen uuteen arvoon

Toisen maailmansodan jälkeen tehostunut koulutus on systemaattisesti ruokkinut kielteistä suhtautumista niin kutsuttuihin ruumiillisen työn ammatteihin. Koulumenestyksen tavoittelua on kiihdytetty ja koulutusintoa nostatettu tähdentämällä sitä, että kouluttautumalla voi välttyä joutumasta yksitoikkoihin, fyysisesti raskaisiin ja vähän arvostettuihin ”manuaalisiin” töihin.

Koululaitos on sikäli väärällä tavalla ”akateeminen”, että koulussa käytännön työtä, ”tekemistä”, pidetään toisarvoisena puuhasteluna, ja koulun arvomaailmaan, opilliseen eetokseen, parhaiten sopeutuvat ja sen mukaisesti hyviksi luokitetut nuoret kannustetaan arvostettuihin yliopisto-opintoihin. Samalla kun koulutus on kokonaisuutensa pidentynyt, moniin työntekijätehtäviinkin johtava ammattikoulutus on alkanut jäljitellä ”akatemisoitumista”, kun läpeensä käytännöllisetkin ammattikunnat joutuvat pidentämään koulutustaan ja korottamaan sen tasoa vankentaakseen asemaansa eturyhmänä ja työmarkkinoilla.

Varsinkin työelämän edustajat ovat vaatineet koulua luomaan myönteisempää kuvaa esimerkiksi teollisuustöistä sekä myös aktiivisesti ohjaamaan oppilaita tuotantotehtäviin. Työmarkkinoiden ja työprosessien muutosten vuoksi

opetusviranomaiset ovat joutuneet arvioimaan uudelleen ammattiin kouluttamisen muotoja ja sisältöjä. Yhtäältä työmarkkinoilla välttämätön joustavuus murentaa työnteon ja koulutuksen ammattisidonnaisuutta, toisaalta työ itsessään aletaan tunnustaa keskeiseksi oppimismuodoksi. Monia työssä tarvittavia ammatillisia ja sosiaalisia taitoja ei voi oppia luokkahuoneissa vaan käytännössä, työtä tekemällä.

Toisen asteen ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelmien perusteissa työssä oppimisen osuudeksi on määrätty vähintään 20 opintoviikkoa (lähihoitajakoulutuksessa vähintään 29 ov). Ammattikorkeakouluissa työharjoittelun pituus vaihtelee 20-50 opintoviikon välillä. Työssä oppimisen ja työharjoittelun järjestämiseen liittyy runsaasti oppilaitosten ylläpitäjä- ja koulutusaloiteeroja, eikä työssä oppimisen jaksoja ole järkevää standardisoida vain ”tasapäisyyden” vuoksi.

Työpaikkojen järjestäminen oppilaille harjoittelumielessä on luonnollisesti taloudellinen kysymys. Mutta ammatilliseen koulutukseen sisältyvän työssä oppimisen suuria kompastuskiviä ovat myös työn organisointitavat ja työelämän kulttuuriset tekijät.

Oppimisen siirtymiseen yhä enemmän työpaikalle liittyy runsaasti myönteisiä mahdollisuuksia. Ne jäävät kuitenkin hyödyntämättä, jos oppilaat sijoitetaan vähäpätöisiin tehtäviin eikä työpaikkoja kyetä muutenkaan muuntamaan mielekkään oppimisen ympäristöiksi.

Pitkällä aikavälillä kaivataan ratkaisua kahteen ongelmaan:

- miten työssä opitun arvostusta saadaan lisättyä, ja
- miten kaikki (myös lisääntyvät pätkä-) työt saadaan organisoitua tekijälleen mielekkääksi niin, että ne kannustavat tekijöitään kehittämään osaamistaan jatkuvasti?

Oppisopimuskoulutus

Oppisopimus on ammattikoulutuksen vanhin muoto, joka on säilynyt elinvoimaisena vain osassa teollistuneita maita, Euroopassa lähinnä saksankielisissä maissa. Aiemmin nimenomaan käsityöammateissa hyväksi osoittautuneet taidot opittiin oppipoika–kisälli–mestari-järjestelmän avulla.

Suurin osa oppisopimusammateista on niin kutsuttuja käytännön ammatteja, joihin kouluttautuminen oppilaitoksessa istuen ei tunnu kaikista nuorista, saati aikuisista, mielekkäältä. Meillä oppisopimuskoulutusta onkin totuttu viime vuosikymmeninä pitämään ammattikoulun korvaajana niille, jotka eivät ole hakeutuneet tai päässeet ”normaaliin” koulumuotoiseen ammattikoulutukseen. Työpitoisena oppisopimus on nähty kouluhaluttomille ja muille työ- ja koulutusmarkkinoilla erityisen huonossa asemassa oleville sopivana tapana hankkia edes jonkinlainen todistus ammattipätevyydestään. Mutta se soveltuu toki oppimisen malliksi mihin hyvänsä ammattiin.

Opetusministeriön mukaan oppisopimuskoulutuksesta tehdään oppilaitosmuotoisen ammatillisen koulutuksen kanssa yhtäläinen ammattiin kouluttautumisen muoto. Virallisen tavoitteen mukaan viidennes nuorten toisen asteen ammatillisesta koulutuksesta pitäisi suorittaa oppisopimuksella. Vauhtia oppisopimustoiminnalle antoi Euroopan Sosiaalirahaston (ESR) tavoite 3 -ohjelma.

Ammatista ja oppilaasta riippuen koulutus kestää 1-4 vuotta. Joustavuutta vaativaan aikaan sopii hyvin se, että oppiaikaa on mahdollista lyhentää, mikäli oppilas on jo aikaisemmin hankkinut alan taitoja. Aikaisempi koulutus ja ammatissa hankittu työkokemus vaikuttavat tarvittavan oppiajan pituuteen.

Työnantajalle oppisopimuskäytäntö on keino rekrytoida työvoimaa. Oppisopimusoppilaat ovat edullisia työntekijöitä. Työnantajalle maksetaan korvausta työpaikalla annettavan koulutuksen aiheuttamista kustannuksista. Koulutuskorvauksilla on vaikutusta koulutuspaikkojen tarjontaan erityisesti pienissä yrityksissä, joskin korvausten koko vaikutusta on vaikea arvioida. Opiskelijakohtaiset käyttökustannukset ovat huomattavasti pienemmät kuin oppilaitosmuotoisessa ammatillisessa koulutuksessa, kun esimerkiksi varsinaisia perustamiskustannuksia ei ole.

Oppisopimukseenkin liittyvillä näyttökokeiden käyttöönotolla tavoitellaan sitä, että kaikki aikuiskoulutus kiinnittyisi järjestämistavasta riippumatta yhteisten tutkintojen/näyttökokeiden kautta ”laatu-järjestelmäksi”. Omaehtoisen koulutuksen, oppisopimuskoulutuksen ja työvoimapolitiittisen koulutuksen opiskelijoiden

osallistumisella yhteisiin näyttökokeisiin koetetaan varmistaa koulutuksen tasainen laatu järjestäjästä riippumatta. Näin viranomaiset voivat myös arvioida, mistä oppilaitoksista ja miltä linjoilta tulevat opiskelijat menestyvät näyttökokeista parhaiten, sekä mitkä opetuksen ja oppimisen tavat tuottavat parhaan tuloksen.

Oppisopimusjärjestelmän vakavimpana toiminnallisena ongelmana on jo pitkään pidetty juuri huonosti järjestettyä kurssiopetusta. Oppilaitoksilla on ollut vaikeuksia järjestää oppisopimukseen kuuluvia teoriakursseja. Oppisopimusten syntyä vaikeuttavat samat tekijät kuin muutakin työllistämistä: yritykset eivät palkkaa uutta väkeä vain hyvästä tahdostaan. Työnantajalle ja erityisesti pienyritykselle nuoren työllistäminen ja koulutukseen sitoutuminen on taloudellinen riski, kun vaihtoehtoisesti oppisopimussuhteeseen voi ottaa lisäkoulutettavaksi kokeneenkin työntekijän.

Oppisopimustoiminnalla on syrjäytymisen ehkäisyssä rajansa. Oppisopimukseenkaan päätyneet eivät suinkaan ole kaikkein syrjäytyneimpiä nuoria. Esimerkiksi koulutustarkastajien, työvoimaviranomaisten ja oppilaitosten edustajien mukaan oppisopimuspaikkoja saavat pääasiassa sellaiset nuoret, joilla olisi muutenkin mahdollisuuksia menestyä työelämässä. Työmarkkinoilta syrjäytyneiden nuorten kannalta keskeinen ongelma on se, että oppisopimuspaikan hankinta on heidän oman aktiivisuutensa ja esiintymiskykynsä varassa. Pahiten syrjäytyneet tai passivoituneet nuoret karsiutuvat helposti järjestelmän ulkopuolelle jo paikanhakuvaiheessa. He eivät osaa markkinoida itseään työnantajille. Sosiaaliset tavoitteet eivät toteudu markkinamekanismien mukaan toimivassa karsintajärjestelmässä itsestään.

Oppisopimusjärjestelmän yhteyteen ja sitä tukemaan liitettiin 1990-luvulla myös erilaisia nuorisoprojekteja, joiden avulla suurimmassa syrjäytymisvaarassa olevia nuoria yritettiin saada kiinnostumaan oppisopimuksesta. Näissä hankkeissa nuoria on viety kädestä pitäen tutustumaan sopiviin työpaikkoihin, mikä on yksi ilmeisen hyvä vaihtoehto.

Jos oppisopimuksesta edelleenkin kehitetään oppilaitoskoulutukselle ”tasavertaista väylää” ammattiin, syrjäytyvien nuorten (ja aikuisten) tarpeisiin on kiinnitettävä erityistä huomiota, jotta he eivät tulisi syrjäytetyiksi myös tästä järjestelmästä. Oppisopimusjärjestelmään on syytä liittää projektinomaisia rekrytointikampanjoita, joilla pyritään tavoittamaan nimenomaan koulutukseen hakeutumisen suhteen passiivisia henkilöitä. On huolehdittava siitä, että esimerkiksi henkilökohtaisen epävarmuuden ja liian vähäisen ”omatoimisuuden” vuoksi syrjäytyvät saadaan oppisopimustoiminnan piiriin.

Työtä ja oppimista yhdistävät projektit

Jo 1980-luvun lopulla ja enenevästi 1990-luvulla luotiin useissa kaupungeissa muun muassa monia rikollisuudesta lainmukaiseen toimintaan ohjaavia nuorisoprojekteja. Yksilö- ja perhepainotteinen ote sai näiden myötä rinnalleen nuorten ryhmämuotoisia ja toiminnallisia työskentelymenetelmiä. Julkisuuskynnyksen ylittivät esimerkiksi Lokki-projekti Turussa, Varjopuoli-projekti Hangossa, Uki-Nuori-projekti Uudessakaupungissa, Imppaus-projekti Vantaalla ja Etsivän työn-projektit Tampereella. Usein nuorisoprojekteissa liittyvät toisiinsa työllistäminen, koulutus ja esimerkiksi työpajatoiminta. Luonnollisesti projekteissa hyviksi havaittuja käytäntöjä olisi syytä vakiinnuttaa entistä paremmin. Tämä merkitsisi sitä, että ”projektiikäytäntöjä ei pelkästään kierrätettäisi projekteista toiseen, vaan käytännöt muuttuisivat osaksi yhteiskuntapoliittista perusrakennetta”. Projektiitoiminnan kehittämisessä *benchmarking* tarkoittaa sitä, että projektit ottavat oppia toisten projektien hyvistä käytännöistä.

Nuorten ennaltaehkäisevän toiminnan projektit ovat yleensä olleet joko suppeita yhden ongelma-alueen kattavia ja tiettyyn nuorten joukkoon suunnattuja interventioita, kuten rikollisuuden ehkäisyprojektit ja imppausprojektit, tai sitten ne ovat olleet laajasti nuorisoon kohdistuvia integraatiohankkeita. Näillä projekteilla pyritään välittömästi havaittavien ongelmien, kuten rikollisuuden tai päihteiden käytön vähentämisen ohella vaikuttamaan ongelmien syntyä estävästi muun muassa edistämällä nuorten työllistymistä.

Koulutukseen nivoutuvista hankkeista ovat hyvä esimerkki autovarkaille tarkoitetut projektit. Niissä romuautojen korjailu on keskeinen elementti nuoren ammatillisen koulutuksen suorittamiseksi tai peruskoulun saattamiseksi loppuun. Kun innostus autoihin ja niiden kanssa puuhailuun kääntyy osallistumisen motiiviksi, nuorten oppimiskyvyt ja muut valmiudet näyttäytyvätkin aivan toisenlaisina kuin mitä huonosti sujunut koulunkäynti on osoittanut. Autoprojektien keskeinen paradoksi on se, että nuoren on ansaittava mukaanpääsy varastamalla autoja.

Esimerkkejä samantyyppisestä kuntoutuksesta ovat muiden muassa Tampereen Kriminaalihooltoyhdistyksen vuonna 1986 perustama keittiökalusteita valmistava yritys ja vuonna 1995 perustettu autojen huoltokorjaamo vankilasta vapautuvien kouluttamiseen ja sosiaalistamiseen. Autojen huoltokorjaamo tarjoaa huolto-, korjaus- ja pesupalveluja yksityisille kuluttajille ja antaa automekaanikon koulutusta nuorille rikollisille.

Nuorisoprojekteilla on arvioitu olleen keskeinen merkitys perinteisen palvelujärjestelmän katvealueiden peittämisessä. Toisaalta hyvällä ja aktiivisella verkostoyhteistyöllä voidaan saavuttaa sama kuin mihin projekteilla on päästy. Jos projektit sinänsä ratkaisisivat esimerkiksi syrjäytymisongelman, koko asiasta tuskin enää tarvitsisi huolta kantaa. Projektitoiminta on joissakin paikoissa tai joillakin aloilla muuttunut lähinnä itsetarkoitukseksi. Käytännössä on 'opittu elämään' projektien kanssa. Itse toiminta ei juuri muutu, mutta rahoitus aina uusiutuu kun projektit saavat uudet nimet ja vähän uutta väriä.

Vaikka nuorisoprojektit määrittelevät itsensä mielellään perinteisen palvelujärjestelmän innovatiiviseksi ja ei-byrokraattiseksi haastajaksi, on toki aiheellista todeta, että myös perinteisessä palvelujärjestelmässä tehdään epävirallista ja "näkyvätöntä" työtä, jossa työntekijät pystyvät soveltamaan omaa ammattitaitoaan ja heille myönnettyjä resursseja. Toisaalta projektitoiminnan "yksilöllisyys" saattaa keskittyä ainoastaan projektien kohderyhmään kuuluvien nuorten ongelmien ratkaisuun. Perinteisen palvelujärjestelmän tarkastelukulma on laajempi; vastuuta on otettava myös muista kuin projekteihin kuuluvista nuorista ja toiminnan painopisteenä on ongelmien ehkäisy.

Muodin mukaan vaihtuvia projekteja on arvioitava kriittisesti. Sijoittumista edistävään vaikuttavuuteen on kiinnitettävä huomiota enemmän kuin keinotekoisien tavoitteiden esiintuomiseen. Esimerkiksi itsetarkoituksellisesta ”innovatiivisuuden” tavoittelusta on syytä luopua. Jo ennen projektin käynnistämistä on pyrittävä arvioimaan sen vaikuttavuutta sosiaalisten ongelmien lievittämisessä ja ehkäisyssä.

Työpajat

Ensimmäiset nuorten työpajat perustettiin Suomeen 1980-luvun alussa, mutta niiden varsinainen kasvukausi ajoittuu 1990-luvulle. Tällä hetkellä maassa oli reilusti yli 300 työpajaa, ja niissä työskentelee vuosittain 10 000 työtöntä nuorta. Nuorten työpajat ovat pääosin (yli 90 %) kuntien omistamia yksiköitä, joissa järjestetään työttömille nuorille koulutusta, työtä ja toimintaa kuuden kuukauden jaksoissa.

Toiminnan kustannuksiksi on arvioitu vuositasolla noin miljoona markkaa työpajaa kohti. Kustannukset jakautuvat pajan omistajan, työvoimahallinnon, opetusministeriön ja Euroopan sosiaalirahaston kesken. Noin 40 prosenttia koko maan työpajoista on ollut ESR-projekteja. Uuden ohjelmakauden asiakirjan mukaan ”innovatiiviset työpajat ovat jatkokehittelyn arvoisia”.

Työpajan tarkoitus on purkaa heikossa koulutus- ja työllistymisasemassa olevien esteet kouluttautumiselle ja työllistymiselle, jotka juontuvat muun muassa heikosta koulumenestyksestä, erilaisista sosiaalisista ongelmista ja päihderiippuvuudesta. Tavoitteena on motivoida ja kannustaa nuoria koulutukseen ja työelämään sekä parantaa nuorten elämänhallintaa.

Työpajoissa on totuttu tekemään muun muassa puu-, metalli, tekstiili- ja autoalan töitä. Näiden oheen tulleista ”uusista” pajoista on syytä mainita esimerkiksi Sininen Versta, joka on ollut eräänlaisena menestyvän työpajan ja tuotantokoulun mallina Helsingissä. Samaa ”luovien alojen” pajatoimintaa edustaa niin ikään Mediakylpylä Sanatorio, jossa nuoret ovat voineet harjoitella erilaisia toimittajan taitoja.

Ennaltaehkäisevään liikennekasvatusprojektiin kuuluvassa, ja työpajamuotoisena toteutetussa Eelikassa oli mukana päihteiden väärinkäytöstä, rikoksista ja autojen luvattomista haltuunotoista kiinni jääneitä nuoria. Työpajalla he saivat päihdekasvatusta ja auton tekniikkaan sekä huoltoon liittyvää koulutusta. Päälle päätteeksi he voivat suorittaa autokoulun.

Viime vuosina pajat on nähty yhä enemmän vaihtoehtoisena koulutusväylänä. Pajakoulu, paja-ammattikoulu ja oppisopimustoimintaa esiintyy yhä useammassa pajoissa. Pajatyön on arvioitu kehittyneen yhä enemmän työllistämisestä kohti koulutusta ja nuorten elämään kokonaisvaltaisesti vaikuttavaa sosiaalipedagogista lähestymistapaa.

Toisaalta toiminnan sisällön kehittyessä on pajoille tullut rahoittajien tahoilta paineita parantaa myös toiminnan taloudellista kannattavuutta, ulkopuolisen rahoituksen tai pajan oman tuoton avulla. Tässä suhteessa pajoja on karkeasti ottaen kahdenlaisia. Pajoissa on keskitytty joko kasvatustehtävään tai tuottoon. Nämä eivät välttämättä ole ristiriidassa keskenään. ”Sosiaalipaja” voi olla muun ohella (elämänhallinnan lisääntyminen, todellinen vuorovaikutus/henkinen demokratia) myös taloudellisesti tuottava yksikkö.

Esimerkiksi vuosina 1995-1999 työpajoissa olleesta yli 40 000 nuoresta 65-70 % sijoittui pajajakson jälkeen koulutukseen tai työhön. Tutkimusten mukaan työpajatoiminnassa on ollut parasta tasa-arvoinen, kannustava ja solidaarinen ilmapiiri, onnistumisen kokemukset ja vastuun saaminen käytännön työssä. Nuorten palaute pajatoiminnasta onkin ollut pääosin myönteistä. Nuoret hakeutuvat pajalle usein omasta kiinnostuksesta, ei vain työvoimatoimiston kehotuksesta. Yli 90 % tutkituista nuorista oli sitä mieltä, että pajatyöskentely vastasi vähintään kohtalaisen hyvin heidän tarpeisiinsa. Nuoret kiittävät henkilökunnalta saamaansa ohjausta sekä tukea elämänhallintaan liittyvissä pulmissa. Nuoret itse arvioivat, että pajajakson tuoma säännöllinen rytmi, mielekäs tekeminen ja oman vastuun lisääntyminen paransi heidän elämänhallintaansa ja helpotti itsenäistymistä. Pajojen työt näyttävät monipuolistuneen. Yhteistyö yritysten kanssa on vilkastunut.

2000-luvulla työpajatyöllistämistä siirrytään kohti laajempia ja monipuolisempia palvelupolkuja. Työpajatoiminnan kehittämisen ja jatkuvuuden suuri este on toiminnan projektiluonteisuus, joka tarkoittaa käytännössä 1-2 vuoden hankekokonaisuuksia. Työtä ja koulutusta yhdistävänä oppimismuotona pajat liittyvät osaltaan laajempaan kysymykseen siitä, pitäisikö pajat vakinaistaa ja integroida osaksi kunnallista nuorisotyötä vai pitäisikö niiden joustava vapaamuotoisuus säilyttää.

Vakinaistaminen ehkä loisi tilaa kehittää pajoja edelleen. Rahoituksen hankinta kun vie pajahenkilöstöltä yleensä runsaasti aikaa. Jatkuvasta rahoituksenhankinnasta ja byrokratian koukeroista vapautuminen antaisi aikaa ja voimia kehittämistyöhön. Työpajatoiminnassa mukana olevien ja työpajatoimintaa tuntevien toinen keskeinen perustelu vakinaistamisen puolesta on yksinkertaisesti se, että pajan kaltaiselle toiminnalle on aina tarvetta. Näin myös niiden vakinaistaminen voisi olla aidosti perusteltu.

Työpajojen joustavan toimintatavan kannattajat vetoavat lähinnä siihen, että nykyinen järjestelmä turvaa pajojen innovatiivisuuden ja muutosherkkyuden sekä monipuolisen tavoitteellisuuden. Resurssien tullessa suoraan budjetista toiminnan pelätään jämähtävän paikoilleen.

Toisaalta pajahenkilöstö tiedostaa kyllä, etteivät pajat ole itsetarkoitus: ainoastaan laadukas ja hyödyllinen toiminta pystyy nykyään pitämään itsensä hengissä. Yhtä kaikki osa työpajatoiminnassa mukana olevista ja työpajatoimintaa tuntevista kritisoi sitä, että kovimman ”pajahuuman” aikana pajoista jo ehti tullakin itsetarkoitus.

Työpajatoiminnan vakiintumattomuuden eräänä syynä voidaan pitää sitä, että työpajat tulivat keskeiseksi työvoimapoliittiseksi keinoksi lama-aikana. Työpajojen tarve miellettiin suhdanteista riippuvaksi. Tässä ajattelumallissa työpajojen tarve vähenee sitä mukaa kuin taloudellinen tilanne ja työllisyys kohenevat. Viime aikoina on kuitenkin vahvistunut näkemys, että yhä useampi nuori tarvitsee työpajan kaltaista ohjaavaa tai valmistavaa vaihetta ennen siirtymistä koulutukseen tai työmarkkinoille. Vaikka työpajoilla ei olekaan virallista ja vakiintunutta asemaa suomalaisessa palvelujärjestelmässä, ne ovat asenteiden ja mielipiteiden tasolla jo tavallaan vakiinnuttaneet asemansa. Jännitettä on esimerkiksi työvoima- ja koulutuspolitiikan

välillä. Esimerkiksi ammatilliseen koulutukseen kuuluvan pakollisen työharjoittelun lisääntyminen sekä ammatillisten oppilaitosten työpajat ovat menetelmiä, jotka osaltaan korvaavat perinteisten työpajojen roolia. Sitä mukaa kuin näiden ja vastaavien uudistusten katsotaan tekevän samaa työtä kuin perinteisten työpajojen, lisääntyvät myös mielipiteet, joiden mukaan perinteisten työpajojen asemaa ei tulisi ainakaan vahvistaa.

Yhtenä työpajatoiminnan hyvänä käytäntönä on onnistunut *yritisyhteistyö*. Se voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että työpaja tekee alihankintatöitä paikallisille yrittäjille tai työpajanuoret saavat työharjoittelupaikkoja yrityksissä. Yritisyhteistyön toimivuutta pidetään yleisesti työpajatoiminnan haasteellisena tavoitteena. Yhteistyön vaillinainen toteutuminen on nimittäin yksi työpajojen keskeisiä ongelmia. Onnistuneiksi osoittautuvat työpajat pystyvätkin yleensä luomaan toimivat suhteet paikallisiin yrityksiin.

Ilmeisesti työpajojen mahdollisuudet toimivaan yritysyhteistyöhön ovat sitä paremmat, mitä enemmän työpajat pyrkivät vanhasta statuksestaan eroon. Esimerkkinä voidaan käyttää kahta työpajaa, joilla sekä ”laatupalkintojen” (Lahden Akseli-projekti) että arviointitutkimusten (Joensuun Avaimet elämään -projekti) perusteella on hyvä maine.¹ Modernia yritysmaailmaa jäljittelevät työpajat saattavat edustaa uusinta ja innovatiivisinta ajattelua suomalaisessa työpajaperinteessä. Työpajat saattavatkin olla jakautumassa kahteen kastiin. Toiset työpajat yrittävät parhaansa mukaan profiloitua tiimeiksi, joissa sovelletaan yritysmaailman arvoja ja tehdään henkilöstön SWOT-analyysia. Nämä pajat ovat täynnä tuotekehityshankkeita, vertailukehittämistä, laatua, riskinottoa ja Carpe Diem -ajattelua. Näiden modernien tiimien ulkopuolelle jäävät

¹ Lahden Akseli-projektia voidaan kuvailla työpajaprojektiksi, jossa korostuu poikkeuksellisen paljon paikallisten työmarkkinoiden ja yrittäjien tarpeiden huomioon ottaminen. Työpajasta on luotu rekrytointikanava, jossa nuorten omat tarpeet ja kiinnostukset pyritään sopeuttamaan työmarkkinoiden tarjontaan. Akseli-projektissa näyttäisi olevan innovatiivista sen tapa jäljitellä yritysmaailman käytäntöjä. Tämä merkitsee samalla irtaantumista perinteisestä työpajatoiminnasta, niin käytäntöjen kuin kielenkäytönkin tasolla. Projektiin osallistuville nuorille tehdään modernisti SWOT-analyysi omista vahvuuksista, työpajojen sijaan puhutaan tiimeistä, nuoret eivät ole työvoimapolitiittisen toimenpiteen kohteita vaan yhteistyökumppaneita, toiminnassa korostetaan ulospäin suuntautumista ja markkinointia. Joensuun Avaimet elämään -projekti taas on osoitus, että vähäisilläkin resursseilla ja pienillä yksiköillä päästään tehokkaihin tuloksiin. Projektissa ei ole varsinaista fyysistä työpajaa, vaan toimintaa pyörittää kaksi aktiivista nuorisiohjaajaa. Avaimet elämään -projektissa yritysyhteistyön tekeminen ja nuorten markkinointi toimii periaatteella *otetaan vaan puhelinluettelon keltaiset sivut esiin ja aletaan soittamaan*. Myös muissa työpajoissa on saavutettu hyviä tuloksia tehokkaalla välittäjällä, joka toimii työnantajan ja nuoren välissä molempia opastavana ja tukevana henkilönä.

pajat, joissa yritetään edelleen keskittyä enimmäkseen nuorten elämänhallinnan kehittämiseen ja auttaa nuoria selviytymään arkipäivän ongelmista.

Taulukko 1. *Työpajakeskustelun ajankohtaiset (kiista)kysymykset Vehviläisen ja Pajun (2001) mukaan*

TYÖPAJAKESKUSTELUN (KIISTA)KYSYMYKSET
Tulisiko työpajojen profiloitua nuoria työllistäviksi ”tuotantopajoiksi” vai nuorten elämänhallintaa parantaviksi ”terapiapajoiksi”?
Missä määrin on mielekästä arvioida työpajojen vaikuttavuutta tekemällä poikkileikkauksia nuorten työmarkkinatilanteesta 6 ja 12 kuukauden kuluttua?
Kuinka työpajat onnistuvat kytkeytymään paikalliseen palvelurakenteeseen ja työmarkkinoihin?
Koska hyvät työpajakäytännöt ovat usein riippuvaisia paikallisista olosuhteista – esimerkiksi työ- ja koulutusmarkkinoiden rakenteista ja toimivista henkilösuhteista – niin missä määrin työpajojen hyviä käytäntöjä on mahdollista siirtää, kopioida ja vakiinnuttaa muihin olosuhteisiin?
Tulisiko työpajatoimintaa koko 1990-luvun leimannut jatkuva epävarmuus ja projektivetoisuus mieltää työpajatoiminnan ongelmaksi vai vahvuudeksi?
Tulisiko työpajan jäljitellä oikeaa työpaikkaa, olla ponnahduslauta ammatilliseen koulutukseen ja työelämään vai toimia ammatinvalinnan ”tehoyksikkönä”?
Kuinka työpajat onnistuvat kehittämään tehokkaampia kumppanuussuhteita pk-yritysten ja kolmannen sektorin kanssa?
Kuinka realistisena voidaan pitää tavoitetta, jonka mukaan työpajoille osallistuvista nuorista voidaan kasvattaa ja kouluttaa yrittäjiä?
Tulisiko työpajojen asema työn ja koulutuksen väliin jäävällä ”harmaalla sektorilla” liikahtaa enemmän työn vai koulutuksen suuntaan?

Työpajojen muuttaminen työpaikan kaltaisiksi – tai modernin yritysstrategian mukaisiksi ”tiimeiksi” – on yksi mahdollisuus kaventaa perinteisten työpajojen ja työmarkkinoiden välistä kuilua. Toinen mahdollisuus on soveltaa työpajamaisia käytäntöjä tavallisilla työpaikoilla. Käytännössä monet työpajat soveltavatkin tätä periaatetta ohjaamalla ja ”saattamalla” nuorta työelämään. Olipa kyseessä projektinvetäjä tai työnantaja, työpajatoimintaa koskevassa keskustelussa ja arvioinneissa korostetaan *luottohenkilön* merkitystä. Luottohenkilö on työpajatoiminnan yksi hyvä käytäntö. Luotettava tukihenkilö voi olla sekä ammatillisesti että muussa mielessä ”kansalaisen malli” elämässään hapuilevalle nuorelle.

Työpajaprojektien pitäisi ”poluttaa” nuoren uraa ja elämäntulkua. Poluttaminen on yksilöllisten palvelukokonaisuuksien muodostamista: nuorelle suunnitellaan työelämään tai koulutukseen ohjaava yhtenäinen palvelu, jossa voi olla koulutusta, työharjoittelua tai tukityöjaksoja. Keskeisiksi ongelmiksi on havaittu nuorten työttömien kierrätys ohjelmasta toiseen ja putoaminen palvelujaksojen välisiin katvealueisiin. Poluttamisen avulla nuori pidetään yhtäjaksoisesti samassa ohjausprosessissa. Esimerkiksi ohjausta voidaan välillä tehostaa tai keventää tarpeen mukaan. Näin nuori kuitenkin pysyy koko ajan mukana ”omassa projektissaan”.

Verkottuminen saa pajatoimintaa pyörittävien kannatuksen. Esimerkiksi Turussa NUOTTA-verkoston tavoitteena on edistää nuorten kanssa tekemisissä olevien viranomaisten yhteistyötä. Lähtökohtana on ajatus, jonka mukaan nuorten tulisi saada kaikki palvelut ”yhdeltä luukulta”. Pajat ovat verkottuneet eri hallintokuntien kanssa myös toiminnallisella tasolla. Esimerkiksi korjauspajalla tehdään yhteistyötä kaupungin kiinteistö- ja Ivi-osaston kanssa. Verhoomopaja puolestaan toimii yhteistyössä liikennelaitoksen kanssa. Lisäksi pajalaiset kunnostavat nuorisotiloja ja leirintäalueita sekä liikuntaviraston telineitä ja urheiluvälineitä. Pajoilla tehdään myös kalusteita päiväkoteihin.

Verkottuminen työnantajien ja elinkeinoelämän suuntaan on kuitenkin vähäistä. Toisaalta esimerkiksi työvoimatoimiston ja sosiaalitoimiston (ja poliisin) kanssa tehdään yhteistyötä vasta silloin, kun ilmenee ongelmia. Toiminta on liiaksi ongelmiin puuttuvaa, ei ennaltaehkäisevää tai itsestään selvänä muuten asiaankuuluvaa. Työllistävien hallintokuntien edustajat kyllä tapaavat toisiaan, samoin työnsuunnittelijat. Mutta esimerkiksi henkilöstökeskuksen, nuorisosiiankeskuksen, työvoimatoimistojen edustajien sekä yrittäjien edustajien keskinäiset tapaamiset puuttuvat.

Opetusministeriön nuorisopoliittisen tiedotteen (Nupo 4/2000) mukaan nuorten työpajat ovat 2000-luvun avautuessa käännekohdassa: pajojen perustoiminta on rakennettu ja nyt ollaan siirtymässä ”konkreettisesta työpajasta työpajajärjestelmään tavoitteena aito, ensimmäinen julkisen sektorin yhdenluukunpalvelujärjestelmä nuorille”.

Loppuvuodesta 2000 hallituksen tekemän esityksen mukaan kunnat veloitetaan järjestämään syksystä 2001 alkaen kuntouttavaa työtoimintaa alle 25-vuotiaille pitkään työttöminä olleille. Kuntouttavaa työtoimintaa voi tarjota esimerkiksi työpajat, erilaiset yhdistykset ja säätiöt. On arvioitu, että noin kolmasosa nykyisistä työpajanuorista olisi kuntouttavan työtoiminnan asiakkaita.

Työpajatoiminnassa on olennaista löytää osallistumiselle sellaiset motiivit, joiden ansiosta pajasta tulee nuorelle henkilökohtaisesti mielekästä, tavoitteellista ja kannustavaa toimintaa. Pitkäjänteisesti tulevaisuuteen suuntautuva toiminta vaatii turvatut resurssit, minkä vuoksi pajatoiminta olisi syytä vakinaistaa. Toisen asteen koulutukseen sisällytetty työssä oppiminen ei tee pajoja tarpeettomiksi vielä pitkään aikaan. Asemansa vakiinnuttaneiden työpajojen ”viriiliyttä” on mahdollista pitää yllä ulkopuolisella seurannalla.

Koulutus aktivoijana: kohti osallistuvaa Turkua

Kuntatasolla keskeinen haaste on vähentää syrjäytymistä osallisuudesta ja vaikuttamisesta. Viime vuosikymmenellä toteutetun kuntien hallinnonuudistuksen keskeinen tavoite olikin kuntalaisten paremmat vaikutusmahdollisuudet ja lisääntyvä osallistuminen. Lautakuntien yhdistämisen seurauksena luottamushenkilöiden määrä kuitenkin väheni ja valta pikemminkin kasautui entistä harvemmille valtuutetuille ja kuntalaisille. Näin myöskään nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet formaalissa päätöksenteko-organisaatiossa eivät lisääntyneet toivotulla tavalla. Kunnallispolitiikassa ja lautakunnissa mukana olevat nuoret edustavat melko huonosti koko kunnan nuorisoa – saati syrjäytyneitä.

Kuntien hallinnossa pyrittiin 1990-luvulla lisäämään kuntalaisten osallistumista, ja siihen suuntaan näyttää olevan tarvetta jatkaa edelleenkin, mihin viittaavat monet tutkimustuloksetkin: nuoret tuntevat jääneensä sivuun niin kunnallisesta kuin valtakunnallisesta päätöksenteosta.

Huono-osaisuus on alkanut kasautua myös perhettä suuremmissa yhteisöissä, kun kaupunginosien väliset työllisyys- ja hyvinvointierot ovat kasvaneet 1990-luvulla. Suomessakin kaupunkien ja lähiöiden sisällä on alueita, joille työttömyys, köyhyys, vähäinen koulutus, vuokratalovaltaisuus, tyhjät asunnot, yksinhuoltajuus ja ulkomaalaisten suuri määrä kasautuvat.

Ghettoutuvan pitkäaikaistyöttömyyden maissa on saatu kokea, kuinka räjähdysherkiksi sellaiset yhteisöt voivat muuttua, joissa elävät ovat menettäneet luottamuksensa sekä poliittiseen järjestelmään ”yhteisten asioiden” hoitajana että omiin mahdollisuuksiinsa henkilökohtaisen elämän hallinnassa. ”Syrjäytyneiden lähiöiksi” leimautuneet asuinalueet joutuvat vieläkin huonompaan jamaan, jos työllistymisen kautta elintasoaan nostamaan onnistuvat ihmiset hakeutuvat ensitöikseen parempimaineisille alueille.

Vain puolet suomalaisnuorista sanoo olevansa ylipäättään kiinnostunut politiikasta. Hyvin kiinnostuneita politiikasta on vain muutama prosentti nuorista. Nuoren sosiaalinen asema ja koulutus erottelevat työttömät ja vähiten koulutetut nuoret kunnallisesta päätöksenteosta vähiten kiinnostuneiksi. Heillä on pessimistiset näkemykset omista vaikuttamismahdollisuuksistaan, ja esimerkiksi kunnallisten päättäjien tuntemus on heidän keskuudessaan muihin nuoriin verrattuna erittäin vähäistä. Juuri nuorten osallistuminen politiikkaan ja päätöksentekoon on kuitenkin edustuksellisen demokratian toimivuuden ja jatkuvuuden kannalta olennaista.

Nuorten epäluuloisuus kansalaisten vaikutusmahdollisuuksiin yhteiskunnallisessa päätöksenteossa lisääntyi 1990-luvun laman syvetessä. Tuolloin nuoret uskoivat yhä yleisimmin, että kansalaisten mielipiteillä ei ole paljoakaan vaikutusta siihen, millaisia päätöksiä julkisen vallan edustajat tekevät. Joka toisen nuoren mielestä puolueet ovat ajautuneet yhä kauemmas tavallisen ihmisen ongelmista.

Nuorten poliittinen vieraantuminen ja kunnallista päätöksentekoa koskevien vaikutusmahdollisuuksien kokeminen heikoiksi näkyy paikallistasolla esimerkiksi siinä, miten nuoret suhtautuvat kunnallisiin instituutioihin. Tutkimusten mukaan nuoret eivät luota kunnanvaltuutettuihin eivätkä kunnan johtaviin viranhaltijoihin. Kaikkein vähäisintä luottamus on yleensä Turun kaltaisissa suurissa kunnissa. Ani harva nuori luottaa omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa kunnassa. Vain noin joka kymmenes nuori

näkee vaikutusmahdollisuutensa kunnan asioihin hyvinä. Kaksi kolmasosaa pitää vaikutusmahdollisuuksia huonoina.

Maahanmuuttajanuorten integroituminen mukaan yhteisöihin ja niiden toimintaan voisi onnistua luontevimmin sellaisten toimintatapojen avulla, joissa puutteellinen kielitaito ei pääse muodostumaan osallistumisen esteeksi. Tässä mielessä erilaiset urheilu- ja liikuntamuodot voidaan nähdä väylinä täkäläisiin yhteisöihin.

Työssä ja yleensäkin ”tekemällä” oppimiseen painottuvien käytäntöjen avulla on ainakin periaatteessa murtaa koulutustutkintojen ylivaltaa ihmisen kelpoisuuden mittatikkuna. Työssä pitäisi kuitenkin arvostaa ennen muuta tosiasiallista osaamista, jota vain harvoin voin päätellä yksistään henkilön ”papereista”.

Nuorten luottamus kuntapolitiikkaan ja paikalliseen osallistumiseen on saatava palautumaan. Taloudellisesti ja sosiaalisesti syrjäytyneiden alueiden nuoret eivät ehkä kokonaan turhautuisi toivottomilta tuntuviissa tulevaisuudennäkymissä, jos he voisivat osallistua asuinalueensa kehittämiseen sekä luottaa, että vaaleilla valittavat edustajat kantavat vastuuta myös kilpailussa karsiutuneista.

Varsinkin huonompiosaisten asuinalueilla vaikuttamismahdollisuuksia ja tosiasiallista osallistumista lisäävät hankkeet ovat tarpeellisia keinoja syrjäytymisestä juontuvien ongelmien hillitsemiseksi. Jos kaikille ei riitä työtä, olisi tärkeää järjestää muuta mielekästä tekemistä esimerkiksi oman asuinympäristön kohentamiseksi ja yhteisön elinvoimaisuuden säilyttämiseksi. Tällaisiin hankkeisiin voidaan yhdistää monenlaista tekemällä oppimista.

Syrjäytymisen ehkäisyn kannalta parasta koulutuspolitiikkaa on hyvin hoidettu yhteiskuntapolitiikka.

Lähteet

- Kivinen, O. & Silvennoinen, H. 2001.** Changing Relations between Education and Work: On the Mechanisms and Outcomes of Educational System. *International Journal of Lifelong Education* 20 (6), (Forthcoming).
- Kivinen, O., Silvennoinen, H. & Puustelli, P. (eds) 1999.** *Work-Based Learning: Prospects and Challenges.* Helsinki: Ministry of Education.
- Kunnan nuorisotoimi, kuntien nuorisotyö ja nuorten elinolojen parantaminen vuonna 1999 Etelä-Suomessa (2000).*** Etelä-Suomen lääninhallitus. Etelä-Suomen lääninhallituksen julkaisuja. Hämeenlinna.
- Kuoppala, M. ja Virtanen, P. 2000.** Innovatiiviset työpajat. ESR-julkaisut. 64/00. Työministeriö. Helsinki.
- Kurikka, P. 2000.** Hällä väliä? Suomen Kuntaliiton Nuorten Suomi 2001 -hankkeen tutkimuksia 5. ACTA 127. Helsinki: Suomen kuntaliitto.
- Laiho, U.-M. (toim.) 2000.** Katse kansalaiseen: osallisuudesta ja osallisuushankkeiden tuloksista. Helsinki: Sisäasianministeriö.
- Lindström, R., Peltomäki, M. & Silvennoinen, H. 2000.** *Oppisopimus siltana työelämään.* ESR-julkaisut 65. Helsinki: Työministeriö.
- Melametsä, M. 1999.** *Paja 2000 – vaihtoehtoinen, yksilöllinen, yhteisöllinen polku.* Länsi-Suomen lääninhallitus. Länsi-Suomen lääninhallituksen julkaisuja 22/1999. Vaasa.
- Nuorten työpajatoiminta Länsi-Suomen läänissä vuonna 1998.*** Arviointiraportti (1999): Länsi-Suomen lääninhallitus. Sivistysosasto/nuorisotoimi.
- Nuoruus Suomessa. 1997.** Suomen nuorisopolitiikan maatumkinta. Kansallinen raportti. CD-rom Helsinki: OPM.
- Silvennoinen, H. 1999.** *Aikuiskoulutus ja työttömyys.* H. Silvennoinen. Koulutus 1999:3. Helsinki: Tilastokeskus.
- Silvennoinen, H. 2001.** *Kunnallisen nuorisotyön arviointi.* Nuorisoasiain neuvottelukunnan julkaisu 18; Nuorisotutkimusseuran julkaisu 15. Helsinki: Nuorisoasiain neuvottelukunta ja Nuorisotutkimusverkosto.
- Silvennoinen, H. & Aaltonen, S. 1999.** *Työ ja koulutustarve. Aikuisväestön lisäkoulutustarpeet työelämässä.* Koulutus- ja tiedepolitiikan osaston julkaisusarja 70. Helsinki: OPM.
- Silvennoinen, H. & Peltomäki, M. 1997.** Oppisopimus syrjäytyvien nuorten työnä ja koulutuksena. *Työpoliittinen aikakauskirja* 40 (3), 38-48.
- Vehviläinen, J. & Paju, P. (2001).** *Aina on tilaa vielä yhdelle? - Nuorten yhteiskuntasuhteen kitkatekijöistä 2000-luvun alussa.* Helsinki: SITRA & Nuorisotutkimusverkosto.

5. TURUN KORKEAKOULUJEN KILPAILUKYKY JA VAIKUTTAVUUS – TURUSTA JOHTAVA KORKEAKOULUKAUPUNKI

Turun kolme korkeakoulua ja ammattikorkeakoulu muodostavat jo nykyisellään yli kolmikymmentuhantisella opiskelijallaan ja monituhantisella henkilökunnallaan valtaisan voimavaran opiskelukaupunkinsa kehittämisen pohjaksi. Seuraavaksi kaavailemme keinoja ja näkökulmia, joilla voimme varmistaa, että Turku pysyy jatkossa vielä nykyistäkin houkuttelevampana ja arvostettuna korkeakoulukaupunkina. Kaupunkiyhteisössään korkeakouluopiskelijat ovat liikkeenharjoittajien kannalta merkittävä kuluttajajoukko ja opiskeluaikanaan usein myös hyvää ja kohtuuhintaista työvoimaa palvelutyönantajille (ravintolat, kaupat, julkiset organisaatiot), kaupunkikuvan elävöittäjiä ja tuleehan osasta heistä myös pysyviä veronmaksajia. Korkeakoulujen välinen kilpailu yhtä lailla Suomessa maan sisällä, kuin Pohjoismaissa, Euroopassa ja koko maailmassakin mitä ilmeisimmin vain kovenee. Korkeakoulut joutuvat vastaamaan yhtä lailla kansainvälisiin, kansallisiin kuin paikallisiin haasteisiin. Jo nyt kilpailu lahjakkaista opiskelijoista on kuumimmilla työmarkkina-aloilla maailmanlaajuisista.

Helsingin maantieteellinen läheisyys aiheuttaa sen, että Turku joutunee kansallisella tasolla esim. Oulua kovempaan kilpailuun kiristyvästä rahoituksesta, laitosten sijoittamisista ja pätevästä henkilökunnasta pääkaupunkiseudun korkeakoulujen kanssa. Jo nyt kilpailu opiskelijoista, etenkin pitkän matematiikan lukijoista, on jo nyt kiristynyt. Jos Turussa aiotaan säilyttää korkeatasoiset tutkimus- ja ainelaitokset ja saada vakiinnutettua vielä uusiakin tieteenaloja, on korkeakoulujen ja alueen vetovoimaa pystyttävä lisäämään. Yksi ennakkoluulottoman harkinnan arvoinen ratkaisu on Turun korkeakoulujen oma-aloitteinen yhdentyminen yliopistokonsortioksi, jolle nimeksi ehdotamme Academy of Turku, Åbo Akademi, Turun Akatemia – vuonna 1640 perustetun kunnianarvoisan Turun Akatemian kunniaksi. Ajatuksemme on, että nykyiset Turun yliopisto, Åbo Akademi ja Turun kauppakorkeakoulu jatkaisivat edelleen toimintaansa uuden Turun Akatemia-konsortion sisällä itsenäisinä yksikköinä monien Englannin ja Yhdysvaltojen yliopistojen tapaan. Yhdistymisen seurauksena

syntyvässä monitieteisessä Akatemia-konsortiossa päätösvalta olisi syytä massiivisen keskushallinnon sijasta viedä mahdollisimman lähelle operatiivista tasoa. Tieteenalojen suuret erot, kehityksen nopeus ja ennakoimattomuus saattavat edellyttää useampana eri kampuksena toimivaa kokonaisuutta. Akatemia-konsortio toimisi virallisesti kahdella kotimaisella kielellä (suomi, ruotsi) ja käytännössä paljolti englannilla ja olisi siten todella kansainvälisesti kilpailukykyinen vaihtoehto niin muista Pohjoismaista kuin Baltiasta ja koko kansainvälisestä yhteisöstäkin tuleville opiskelijoille ja luennoitsijoille. Turun Akatemian nimi yhdistäisi nykyisen yliopistotoiminnan luontevasti Turun kunniakkaaseen historiaan koulutuskaupunkina, joka itse asiassa ulottuu huomattavasti vuonna 1640 perustettua Akatemiaakin kauemmas, aina viime vuosituhannen alkupuolelle asti.

Huolimatta siitä, että yhä suuremmalle osalle ikäluokasta pyritään varaamaan mahdollisuus korkeakouluopintoihin (OPM:n tavoite 70 %) korkeakouluverkoston jonkinasteinen karsiminen tulee mitä todennäköisimmin korkeakoulujen välisen kilpailun kiristyessä ja koulutettavien ikäluokkien pienentyessä ennemmin tai myöhemmin ajankohtaiseksi. Kansainvälisessä katsannossa on jo nyt selvästi havaittavissa, miten vähemmän hyvät yliopistot joutuvat kasvavaan heikkouden kierteeseen. Niitä kansoittavat kasvavassa määrin yhä heikompi opiskelija-aines, jota puolestaan opettaa tasoltaan koko ajan heikkenevä opettajakunta, joka ei myöskään pääse juhlimaan kasvavilla tutkimusrahoilla. Turussa tulevaisuuteen voitaisiin varautua parhaiten jos paikalliset korkeakoulut yhdistyvät oma-aloitteisesti yhdeksi vankaksi monitieteiseksi yliopistoksi useampine eri kampuksineen.

Soveltamalla kalifornialaista käytäntöä¹ Turun seudulle, voitaisiin korkeakoulujen yhdistymisellä edistää seudun parhaiden opiskelijoiden jäämistä kaupungin omaan arvostettuun ja kansainvälisessäkin kilpailussa todennäköisesti menestyvään yliopistoon. Kalifornian mallin mukaan lukioden ja yliopistojen yhteistyötä voitaisiin kehittää siten, että tietylle määrälle Turun seutukunnan lukioista valmistuvia opiskelijoita taattaisiin

¹ Kaliforniassa kolmeen huippuyliopistoon (UCLA, Berkeley, Stanford) pääsee reilut 10 % Kalifornian lukioden (high schools) parhaimmista oppilaista, vajaat 20 % sijoittuu Kalifornian valtionyliopistoihin ja lopulle on tarjolla community colleget.

pääsy oman alueen yliopistoon¹. Sen sijaan jos turkulaiset yliopistot ja korkeakoulut eivät pärjää korkeakoulujenvälisessä kilpailussa, eivätkä säily vetovoimaisina, minkäänmoisilla kiintiölläkään ei pystytä pitämään seudun opiskelijoiden parhaimmistoa Turussa, vaan parhaat (ja hyväosaisimmat) hakeutuvat muualle houkuttelevimpiin oloihin ja ”parempiin” yliopistoihin. Tulevaisuudessa olisi tärkeätä saada Turkuun lahjakkaita opiskelijoita myös muualta. Nythän opiskelijat valikoituvat paikallisiin oppilaitoksiin suhteellisen kapealta alueelta, lähinnä Varsinais-Suomesta, kun taas Helsingin korkeakoulut näyttävät keräävän opiskelijoikseen koko Suomen kansallisen kerman. On siis monta hyvää syytä ryhtyä yhteistuumiin kohentamaan Turun korkeakoulujen kansainvälistä kilpailukykyä ja kehittämään niistä entistä korkeatasoisempaa opetusta ja tutkimusta tuottavia opinahjoja. Nykyisellään vaarana on, että yhdenkään yksittäisen korkeakoulun rajalliset resurssit eivät pidemmän päälle riitä parantamaan tai edes pitämään yllä korkeata kansainvälistä tasoa koulutuksessa ja tieteessä. Nykyinen kansainvälisesti tunnettu ja tunnustettu korkealaatuinen turkulainen huippuyliopisto jää unelmaksi.

Monialaisuudesta, täyden palvelun Turun Akatemia-konsortiossa, saadaan kilpailuvaltti määrätietoisilla synergiaedut hyödyksi käytävillä ratkaisulla. Jo nykyisellään lupaavan yhteistyön edelleen vankentaminen, joka käytännössä voi onnistua vain vapaaehtoiselta pohjalta eri osapuolten tarpeet ja edut huomioon ottavalla tavalla, olisi edullinen ratkaisu myös yliopistoille ulkoapäin asetettujen tulosvastuunormien kannalta. Konsortion mahdollistama päällekkäisten opetus- ja hallintotoimintojen karsiminen ja entistä tarkoituksenmukaisempi kohdentaminen säästäisi yhtäältä voimavaroja, jotka voitaisiin vastaavasti kohdentaa toisaalle investointeina. Samalla pystyttäisiin takaamaan riittävä opetushenkilökunnan määrä ja kurssitarjonta, millä puolestaan voitaisiin sekä lisätä valintoja että räätälöidä ja täsmäohjata opintoja ja varmistaa yliopiston menestys myös määrällisin tuloskriteerein laadun heikentymättä. Lisäksi entistä suuremmalla, mutta yhtenäisemmällä turkulaisella korkeakoulu yhteisöllä olisi aiempaa vankempaa painoarvoa ja neuvotteluvoimaa kilpailtaessa julkisista voimavaroista yhtä hyvin kansallisesti kuin Euroopan yhteisönkin puitteissa.

¹ Edellä esitetty osin paikallinen opiskelijavalintamalli tukisi ns. ’oppiva alue’ ajattelua, jonka mukaan koulutusta tulisi koordinoita siten, että koulutustasolta toiselle siirtyminen tapahtuisi joustavasti ja tarkoituksenmukaisesti (ks. myös luku 5) peruskoulusta, lukioista sekä ammatillisista oppilaitoksista korkeakouluihin ja että kautta koko koulutusjärjestelmän otettaisiin opetusohjelmissa huomioon paikalliset tarpeet ja koulutusmahdollisuudet.

Vapautuvilla voimavaroilla voitaisiin kautta linjan nostaa vuosittain annettavan opetuksen tasoa sekä kohdentaa erityisvoimavaroja myös kansainvälisten huippuluentoitsijoiden palkkaamiseen. Todella nimekkäiden tieteentekijöiden palkkaaminen voi onnistua vain riittävän suurelta ja vakavaraiselta yliopisto-kokonaisuudelta, jolla on hyvin toimivat kansainväliset yhteydet ja luonnollisesti hyvä maine tieteen tekemisessä. Tietoyhteiskunnalle ominainen verkottuminen olisi huomattavasti helpompi toteuttaa yhden suuren yliopiston piirissä, yhtä lailla kuin laajenevien kansainvälisten opetus- ja vaihto-ohjelmien hoito. Laaja-alaisessa yliopistokonsortiossa myös graduate school- mallin mukaista maisteri- ja tohtorikoulutusta voitaisiin kehittää aidosti monitieteiseksi nykyajan työelämän tarpeita silmällä pitäen. Uutta luoviin ohjelmiin olisi niinkään pystyttävä palkkaamaan myös kansainvälisesti tunnettuja, usein vaikeasti houkuteltavia, johtohahmoja, tutkijoita ja luennoitsijoita.

Korkeakoulujen kansainvälisen kilpailukyvyn kohentuminen ei ole vain korkeakoulujen itsensä intressissä. Euroopan yhdentyminen yhtäältä ja globalisaatio toisaalta lisäävät opiskelijoiden, työvoiman ja osin yritystenkin liikkuvuutta, mikä asettaa korkeakoulujen opetus- ja tutkimustoiminnalle omat vaatimuksensa. Myös EU:n odotettavissa olevat tutkintojen harmonisointiuudistukset ajavat korkeakoulujen yhdistämisen asiaa. Etenkin bioteknologian ja muiden high tech –alojen, mutta lisääntyvässä määrin kaikkien elinkeinojen kehittämisen kannalta tärkeä yliopiston, elinkeinoelämän ja valtion välinen yhteistyö tulisi voida entistä paremmin turvata. Yhteistyö elinkeinoelämän kanssa onnistuu luonnollisesti entistä paremmin jos neuvotteluosapuolena on taloudellisesti vakavarainen, laajan osaamispääoman ja hyvät kansainväliset yhteydet takaava Turun Akatemia-konsortion kaltainen yhteistyökumppani.

Korkeakoulujen rooli alueellisena elinkeinoelämän vaikuttajana on viime aikoina nostettu esiin mm. korkeakoulujen arvioinnin yhteydessä niin Suomessa kuin muuallakin. Korkeakoulujen tutkimustoiminta on vahvistanut seudun elinkeinoelämää, yritysten tuotekehittelyä ja uusien yritysten perustamista etenkin bio- ja lääketieteen aloilla sekä elintarvikealalla. Yksi paikallista elinkeinoelämää hyödyttävä yhteistyön muoto ovat lahjoitusprofessorit ja uudet koulutusohjelmat, joilla varmistetaan tiettyjen alojen opetus- ja tutkimustoiminta innovaatioiden tuottamista ja alan työvoiman kouluttamista silmällä pitäen. Turussa lahjoitusprofessorin ovat saaneet mm.

elintarvikekemian ja informaatioteknologia. Virat on selvästi linkitetty uusien, suunnitteilla olevien tiedepuistojen ja -keskusten toimintaa vauhdittamaan alan innovaatioiden, koulutetun työvoiman ja aikaa myöden yritystoiminnan tuottamiseksi. Uusista koulutusohjelmista mm. biotieteiden maisterikoulutus ja tietotekniikan insinööri-koulutus on myös perustettu tukemaan sekä yliopiston vahvuusalojen (biotieteet) että paikallisen elinkeinoelämän tarpeita (IT-alan osaajien kouluttaminen) silmälläpitäen.

Yliopistojen yhteistyö kaupungin tai kuntien kanssa on useimmiten ollut verraten pienimuotoista, lähinnä kulttuuritapahtumissa mukana olemista ja pyydettyä asiantuntijalausuntojen antamista. Yhteistyötutkimus ja kaupunkien rahoittama tutkimustoiminta on ollut yliopiston mittakaavan mukaan vähäistä. Yhteistyötä koordinoimaan ei tällä hetkellä ole käytössä mitään toimivaa mekanismia, mikä ei sinänsä ole ihme, sillä toimivia mekanismeja ei USA:ta lukuun ottamatta löydy juuri mistään muualtakaan. Yksi haaste onkin nyt toimivan yhteistyökuvion kehittäminen yliopistojen, kaupungin ja kaikkien muidenkin paikallisten toimijoiden kuten muiden oppilaitosten ja yritysten kanssa. Kokonaisvaltaista eri elinkeinot, työllisyyden ja koulutuksen sekä tutkimus- ja kehitystoiminnan huomioon ottavaa yhteistyömallia (KYT) olemme hahmottaneet tämän selvityksen toisessa luvussa. Työelämäyhteistyötä suunniteltaessa on kuitenkin epärealistista odottaa, että yliopistot ja korkeakoulut pystyisivät antamaan opiskelijoilleen kaikkia niitä valmiuksia, joita työelämän mitä moninaisimmissa tehtävissä tarvitaan. Korkeakoulujen tehtävänä on antaa vankka teoreettinen tietopohja ja yleisluontoiset perusvalmiudet toimia eri aloilla, joita tarpeen mukaan täydennetään ammatillisissa täydennyskoulutusohjelmissa ja työtehtävien mukaan räätälöidyillä moduuleilla, työharjoittelulla ja muilla työperäisillä oppimistavoilla. Todettakoon vielä, että koulutus voi olla myös merkittävä vientitulojen lähde. Esimerkiksi läntisessä Australiassa koulutuksesta – lähinnä ulkomaalaisten opiskelijoiden ansiosta – kertyvät tulot nostavat koulutuksen alueen seitsemänneksi tärkeimmäksi vientituotteeksi.

Korkeakoulutettujen työllistyminen ja yhtenäinen eurooppalainen koulutusmalli: Turun Akatemia-konsortion perustaminen

Tuoreen 11 Euroopan maata käsittävän kansainvälisen tutkimuksemme mukaan suomalaiset opiskelijat työllistyvät keskimäärin muita eurooppalaisia nopeammin valmistumisensa jälkeen eikä työttömyys juuri kiusaa korkeakoulutettuja. Esimerkiksi puolet suomalaisista diplomi-insinööreistä työllistyy jo opiskeluaikanaan tai saa työpaikan varsinaisesti sitä hakematta. Heikoimmassa tilanteessa ovat humanistit ja yhteiskuntatieteilijät, mutta heistäkin vain viidesosa on ollut jonkin aikaa työttömänä valmistumisensa jälkeen. Yksi syy suomalaismaistereiden suhteellisen nopeaan työllistymiseen on opiskelijoiden ahkera työssäkäynti opiskeluaikana, jolloin opinnot ehkä vähän viivästyvät, mutta työllistyminen nopeutuu ja paranee. Työn ja opintojen vuorottelu myös korkeakouluopintojen aikana tulee Euroopan unionin yhteisen koulutuspolitiikan mukaisen tutkintojärjestelmän harmonisoinnin myötä helpottumaan.

Euroopan Unionin jäsenvaltioissa siirrytään – näin uskomme – lähivuosina jo nyt USA:ssa ja useimmissa Euroopan maissa käytössä olevaan tutkintorakenteeseen, jossa yliopistojen perustutkinnot lyhenevät kolmivuotisiksi kandidaatintutkinnoiksi, jotka ovat periaatteessa yhdenvertaisia ammattikorkeakoulujen perustutkinnon kanssa. Tämän tutkinnon jälkeen nuoret voivat siirtyä joko suoraan työelämään tai hakea yliopistoon graduate school –mallin mukaisiin jatko-opintoihin, joihin pyritään valintakokeiden kautta. Jatko-opinnot koostuvat kaksivuotisesta, tiedepohjaisesta maisterikoulutuksesta, jonka jälkeen etevimmät voivat edelleen hakea nelivuotiseen tutkijakoulutukseen. Yliopistossa kolmivuotinen perustutkinto (kandidaatti) painottuisi yleisten ja ammatillisten valmiuksien antamiseen, joten opintojen ensimmäisen kolmivuotisjatkon tieteellisyyttä ja teoreettisuutta joudutaan nykyisestään keventämään. Vastaavasti ensimmäiseen kolmeen vuoteen on syytä lisätä jonkin verran ammatti- ja työelämäorientoituneita aineksia sekä yleissivistäviä aineita tarkoituksena valmistaa tieteellisesti valistuneita henkilöitä, jotka ovat vähintäänkin kykeneviä kriittisesti omaksumaan tieteellistä tutkimustietoa. Maisterintutkinto pro gradu tutkielmineen syventää alan ammatillista osaamista ja valmistaa tieteelliseen jatkokoulutukseen. Varsinainen tieteellinen koulutus ja tutkijaksi pätevytyminen jää tohtoriopintojen asiaksi. Malli mahdollistaa työssäkäynnin tutkintojen välillä, jolloin opintojen

jatkamista ja niiden tarpeellisuutta oman uravalinnan kannalta voi harkita tutkinto kerrallaan. Tuntuma työelämän realiteetteihin antaa myös jatko-opinnoille paremman pohjan ja tutustuttaa mahdollisiin tuleviin työnantajiin. Ammattikorkeakouluissa on jo otettu käyttöön systeemi, jossa jatko-opintoihin vaaditaan tietty määrä työkokemusta. Yliopiston puolella pakollista työkokemusta tuskin vaaditaan jatkossakaan. Ehdotamme että Turussa ryhdytään välittömästi valmistelemaan uuteen tutkintorakenteeseen siirtymistä koordinoitusti ja voimavarat keskittäen, mikä samalla olisi askel kaavailemamme Turun Akatemian nimeä kantavan uudistuksen suuntaan.

Meillä Suomessa on tätä nykyä liikaa pieniä korkeakouluja, jotta voisimme pärjätä kansainvälisessä kilpailussa. Eikä valtio välttämättä tulevaisuudessakaan tule lisäämään rahoitusta korkeakouluille varsinkin jos niiden itse hankkima ulkopuolinen rahoitus edelleen kasvaa. Yhä enenevässä määrin jaettavat budjettirahat kilpailutetaan tutkintomäärien ja muiden tulostittareiden mukaan. Ulkoisten tulospaineiden puristuksessa yliopistojen autonomia pikkuhiljaa kapenee. Kuitenkin vain itsemääräämisoikeutensa säilyttäen akateeminen yhteisö ja sen myötä tiede voivat kilpailla ja kukoistaa kansainvälisellä tasolla tieteen ehdoin.

Jos on niin, että pitkä ja abstrakti yliopistotutkinto ei palvele työelämän tarpeita eikä edes takaa enää turvattua työpaikkaa tai elämänuraa – pois lukien lääketiede, opettajankoulutus ja muut suoraan ammattiin valmistavat alat – ja jos ammatit ja työt on kautta aikojen opittu tekemällä ja harjaantumalla vuorovaikutuksessa muiden kanssa työnteon omassa kontekstissa, niin myös korkeakouluista valmistuneiden ammattiin pätevytyminen siirtyy yhä enenevässä määrin muiden kuin korkeakouluinstituutioiden vastuulle. Jos yliopistojen ulkopuolisen elämän kannalta hyödyllistä tutkimusta tehdään yhä enemmän muualla, niin sanoaksemme itse ongelman ratkaisun kontekstissa, siitä seuraa, etteivät kaikki yliopistot pysty kilpailemaan myöskään tutkimuksessa, mikäli sen odotetaan tuottavan välitöntä hyötyä ja käyttökelpoisia sovelluksia. Näyttää siltä, että ainoa tehtävä missä yliopistot edelleen ovat täysin korvaamattomia on tieteellinen jatkokoulutus, tieteellis-akateemisiin tehtäviin kouluttaminen. Yliopistoissa tehtävän tutkimuksen ja annettavan koulutuksen ongelmallinen sovittaminen ulkopuolisen maailman kannalta hyödylliseksi johtuu osin siitä, että yliopisto on jakautunut tiedekuntiin, laitoksiin ja oppiaineisiin joiden keskinäinen yhteistyö on – muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta – olematonta. Lisäksi myöskään ulkomailma – kuten

tunnettua – ei ole jakautunut tieteenalojen mukaisiin lokeroihin, vaan työtä tehdään ja ongelmia ratkaistaan sekoittamalla rajattomasti erilaisia käsillä olevia taitoja ja tietoja. Kaikki osaaminen kehittyy vasta tekemällä käytännön toiminnassa.

Äärimmilleen pelkistään yliopistoilla voi sanoa olevan kaksi selviytymisstrategiaa suhtautumisessa ulkomaailman ehtoihin. Yliopistot voivat vetäytyä kokonaan palvelutehtävästään, kieltäytyä ulkomaailman säännöillä pelaamisesta ja sen sijaan varjella entistä tarkemmin autonomiaansa. Mutta samalla niiden on hyväksyttävä oman toimintansa irrelevanttius suhteessa niihin asioihin mistä ulkopuolisessa yhteiskunnassa odotetaan hyötyä. Tällöin yliopistot palvelisivat vain akateemista kulttuuria ja yhteisöä keskittyen ennen kaikkea turvaamaan oman tieteellisen traditionsa jatkuvuutta ja kehittymistä. Toisen ääripään vaihtoehtona on mennä täysin mukaan tieteen ja tutkimuksen kaupallistumiseen, tutkintojen ammatillistumiseen ja kilpailuun muiden tiedontuottajien kanssa ja samalla tinkiä akateemisista periaatteista aina silloin kun ne ovat ristiriidassa kaupallistamiseen tiivistyvien markkinatalouden periaatteiden kanssa alkaen tutkimustulosten julkisuudesta, tutkimustiedon vertaisarvioinnista ja niin edelleen. Jälkimmäisessä tapauksessa yliopistot menettäisivät suurelta osin oman akateemisen identiteettinsä.

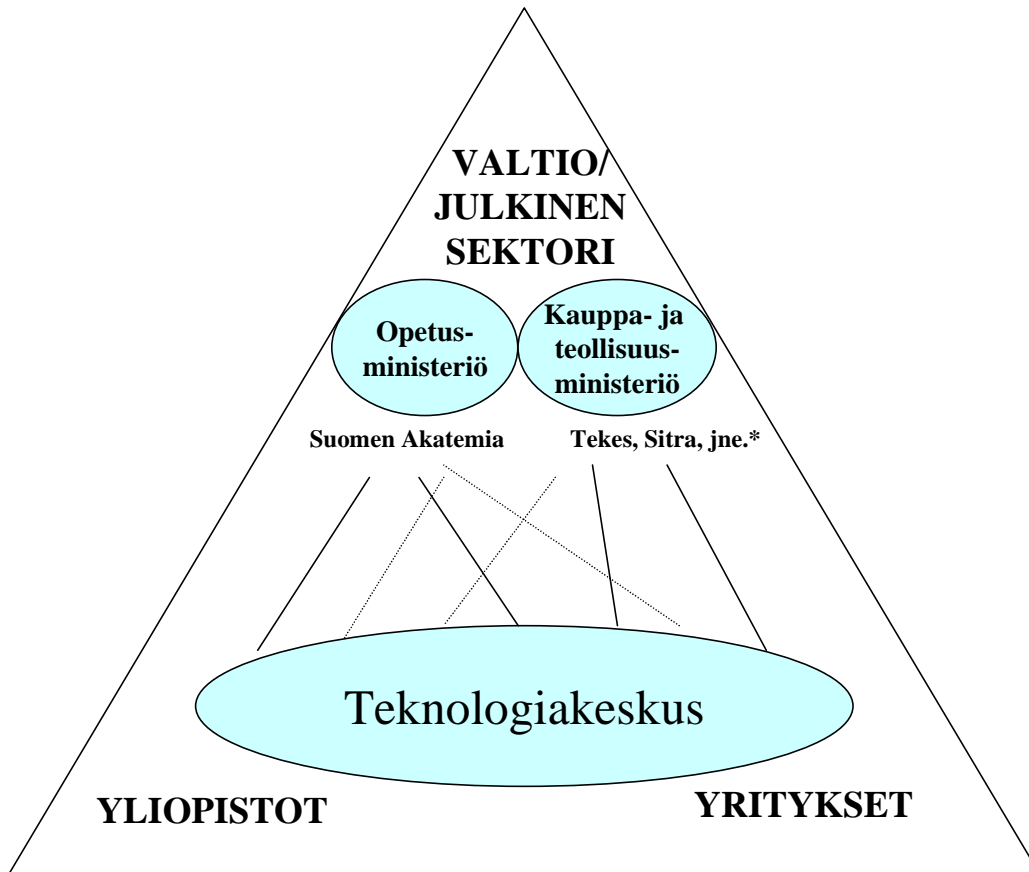
Turussa voitaisiin rakentaa kolmannen tien vaihtoehto yhdistämään molempien edellä mainittujen strategioiden parhaat puolet. Turun Akademia-konsortio volyymiltaan tarpeeksi suurena ja monialaisena instituutiona pystyisi riittävän joustavasti kehittämään ja tarjoamaan tarvittavia tiedekuntarajat ja tieteiden väliset rajat ylittäviä monipuolisia opintokokonaisuuksia, joilla olisi relevanssia työmarkkinoilla. Toisaalta akateemista autonomiaa voitaisiin vaalia graduate school -mallisessa jatkokoulutuksessa valitsemalla jatko-opiskelijat tieteellisin perustein, ja kouluttamalla heidät tieteellisin metodein tieteelliseen työhön sulkematta silti pois ulkomaailmasta kumpuavia ongelmanasetteluja.

Yliopistojen, elinkeinoelämän ja valtion kolmiyhteys

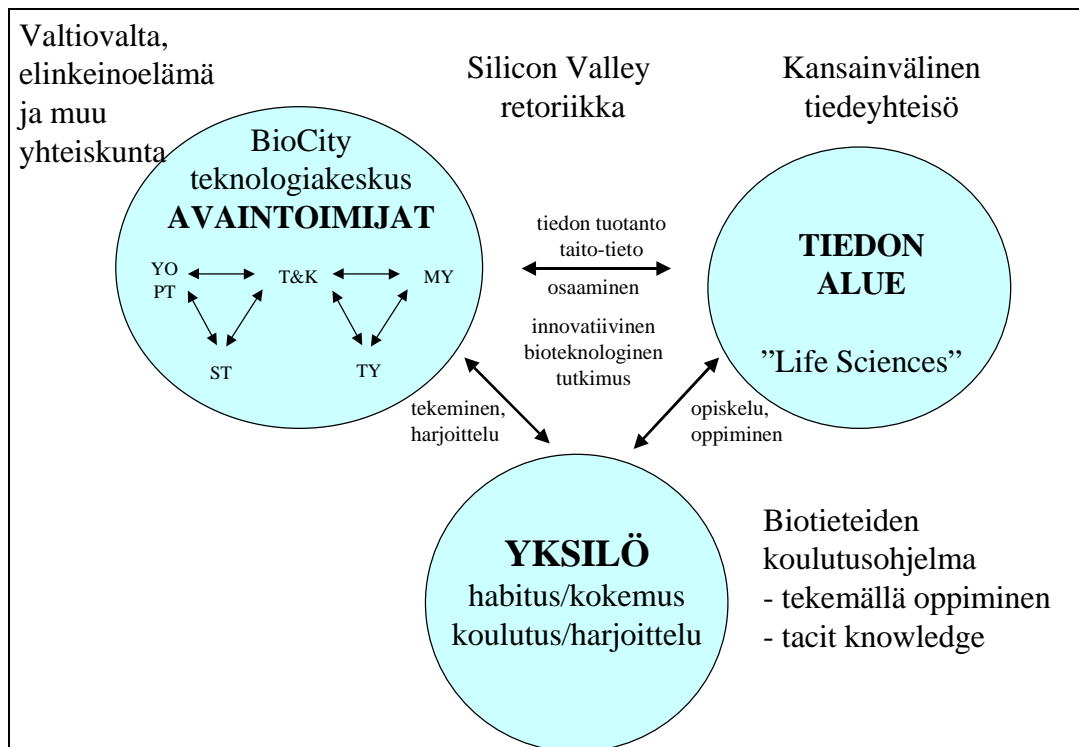
Yliopistojen yhteiskunnallinen palvelutehtävä on noussut uudestaan esiin viime vuosina, vaikka itse asiassa yliopistot ovat alusta alkaen pitäneet yhteiskunnan tarpeisiin

vastaamista yhtenä perustehtävistään. Keskiajan yliopistot syntyivät tarpeesta kouluttaa hallintoa varten virkamiehiä. Nyt yliopistojen palvelutehtävä on laajempi kattaen yleissivistävän tiedon välittämisen yliopistoyhteisön ulkopuolelle, erilaiset ulkopuoliset asiantuntijatehtävät ja kehittämishankkeet yhteistyössä alueellisten yhteistyötahojen kanssa.

Korkeakoulujen panos uusien elinkeinojen synnyttämisessä (ns. triple helix-mallin mukaisen julkisen sektorin, yritysten ja yliopistojen välisen yhteistyön kautta; ks. kuvio 1) näkyy Turussa – paitsi kasvaneena valtion rahoituksena – esim. bioteknologian alan tutkimuksen ja tuotekehittelyn keskuksessa BioCityssä, jossa yliopistopohjalta ponnistaneet uudet paikalliset yrittäjät ovat kehittämässä Turun BioCitystä yhtä alan merkittävää keskusta. Paikallinen biologian ja lääketieteen alojen yliopistossa tehtävä perustutkimus on ollut vahvaa ja mm. Tekesin ja muiden julkisen sektorin rahoittajien lisääntyneen tuen kautta soveltava tutkimus ja yritystoiminta on lähtenyt kasvamaan. Valtion antama lisärahoitus teknologian tutkimukseen ja tuotekehittelyyn synnytti 90-luvun jälkipuoliskolla useita teknologiakeskuksia ja siten mm. Turussa bioteknologian alan tutkimus sai tarvittavan infrastruktuurin alan tutkimus- ja yritystoiminnan eteenpäin viemiseksi. Bioteknologia on yksi Turun yliopiston vahvuusalueista ja se mainitaan myös Turun seutukunnan 2000-2006 kehittämissuunnitelmassa. Biolaaksoon tulevat alan tuotantolaitokset vahvistavat bioalan elinkeinotoiminnan paikallista kehittämistä.

Kuvio 1. Triple-helix mallin mukainen paikallinen yhteistyökuvio

Kuva 2. Bioteknologian kenttä paikallisine toimijoineen

BioCityssä toiminta kietoutuu paikallisten toimijoiden verkostoksi, joka sisältää kolme osa-aluetta: organisatoriset toimijat, Life Sciences -tieteenala ja yksilöt. Pelkistettynä koko kentän toiminta nojaa viiden toimijaryhmän vuorovaikutukseen. Nämä ovat yliopistojen perustutkimusta tekevät laitokset (PT), soveltavaa tutkimusta tekevät palveluyksiköt (yliopisto tai yritys) (ST), tutkimus- ja tuotekehitysyrietykset (T&K), teknologiayrietykset (TK) sekä markkinointia ja liiketoimintaa harjoittavat yritykset (MY). Turun Bio-Cityn toimijat ovat toistaiseksi menestyneet erinomaisen hyvin nimenomaan rahoittajatahoja vakuuttavassa toiminnassa. Mutta lähitulevaisuudessa on syytä voida odottaa myös ensimmäisiä kaupalliseen menestykseen yltäviä tuotteita. Bioteknologian kenttä havainnollistaa osaltaan sitä tosiasiaa, että vain organisoitumalla kaavion osoittamalla tavalla perinteisistä yliopistolaitoksista poikkeaviksi käytännön toimintayksiköiksi voidaan saavuttaa ja ylläpitää uuden tutkimus- ja kehittämisalueen edellyttämä taitotieto. High-tech alat edustavat siis nykyaikaista tekemällä oppimisen kulttuuria.

Uusi mahdollisuus vahvaan yliopistojen ja elinkeinotoiminnan yhteistyöhön on osin bioteknologiaankin liittyvä funktionaalisten elintarvikkeiden tuotekehittäminen ja tutkimus. Funktionaaliset elintarvikkeet on jo nyt nimetty yhdeksi bioalan painopistealueista Turussa ja ne ovat myös saamassa oman Turun yliopiston yhteyteen perustettavan kehittämisskeskuksensa. Paikallisesti vahvalla perinteisellä elintarviketeollisuudella on nyt tilaisuus yhteistyöhön yliopistotutkijoiden kanssa esim. yliopistossa kehitettyjen terveysvaikutteisten ainesosien käyttämiseen uusien funktionaalisten elintarvikkeiden kehittämiseksi ja saattamiseksi kuluttajien ulottuville. Terveysvaikutteisten elintarvikkeiden markkinat ovat rajattomat, samoin yritysten kasvunmahdollisuudet. Jos Nokia on IT-alalla onnistunut kasvamaan monikansalliseksi suuryritykseksi, miksei jollakin suomalaisilla elintarvikeyrityksilläkin voi ainakin periaatteessa olla mahdollisuudet vastaavaan omalla alueellaan. Orastava tilaisuus pitää vain osata käyttää hyödyksi ja tehdä Suomesta, joka sijaintinsa ja luontonsa puhtauden vuoksikin olisi siihen aivan omiaan, funktionaalisten elintarvikkeiden kehittämisen ja tuottamisen Silicon Valley.

Bioteollisuudesta (life-sciences industry) on kehittymässä maailmantaloudellisesti merkittävin teollisuudenhaara, jonka muodostavat maatalous- ja elintarviketuottajat sekä

kemian- ja lääketieteellisyys. Välillisesti life-sciences teollisuuteen liittyvät myös tietotekniikka, energian tuotanto ja terveydenhuolto. Maatalouden, kemian ja lääketieteen lähentyminen näkyy jo nyt esim. funktionaalisten elintarvikkeiden ja geeniteknologian tuotteiden tuotannossa. Ennen kuin bioteollisuudesta kasvaa maailman suurin teollisuudenala on kuluttajat saatava vakuutettua alan tuotteiden turvallisuudesta, hyödyllisyydestä ja edullisuudesta. Euroopassa siihen on vielä matkaa; vuosituhannen vaihteessa vain 12 % eurooppalaisista luotti viranomaisten lausuntoihin, jotka koskivat bioteknologiatuotteiden turvallisuutta. USA:ssa markkinat ovat jo periaatteessa avoinna ja kuluttajavalistus tehty, sillä siellä viranomaisten lausuntoihin luotti peräti 90 % amerikkalaisista.

Jos sekä julkisen sektorin, yliopiston että kaupungin elinkeinoelämän painotukset ja pitkäjänteiset taloudelliset panostukset käyvät yksiin tulosten pitäisi näkyä uusina innovaatioina ja elinkeinotoimintana noin kymmenen vuoden sisällä. Biolaakso loppuraportin vision mukaan bioala työllistäisi vuonna 2010 Turussa noin 10000 henkilöä. Turussa on jo alan koulutusta kaikilla eri koulutustasoilla, Turun Ammatti-instituutissa, Turun Ammattikorkeakoulussa, Turun yliopistossa ja Åbo Akademiassa. Vuosittaisten aloituspaikkojen määrä on reilut 800. Lisäksi molempien yliopistojen täydennyskoulutuskeskukset antavat lisäkoulutusta. Alan eri tasoihin työtehtäviin saadaan siis seudun omista kouluista jokseenkin riittävästi väkeä. On kuitenkin muistettava, että esim. bioteknologian alan tulevaisuus Turussa ei jatkossa riipu koulutuspaikkojen määrästä vaan onnistuneen elinkeinotoiminnan juurruttamisesta Turkuun. Koulutuspaikat takaavat työvoiman saannin, mutta vain välillisesti synnyttävät uutta elinkeinotoimintaa. Yritysten toimintaedellytysten ollessa huonot koulutettu työvoima liikkuu herkästi muualle, sen sijaan että perustaisi uuden yrityksen. Klustereiden vahvistaminen ja toisiaan tukevien alojen keskittäminen kaupunkiin lisää elinkeinoelämän yhteistyömahdollisuuksia ja antaa yhtä hyvin uusille kuin olemassa olevillekin yrityksille mahdollisuuden käyttää hyödykseen synergiaetuja niin tutkimuksessa ja siihen liittyvissä laitehankinnoissa, tuotannossa kuin markkinoinnissakin. Varsinaisen yritystoiminnan edellytysten lisäksi myös kaupungin tarjoaman muun infrastruktuurin ja palvelujen (liikenneyhteydet, lasten- ja terveydenhoito, virkistystoiminta, jne.) on oltava suotuisa yritystoiminnalle ja niiden palveluksessa olevalle henkilöstölle.

Teknologinen muutos yhteiskunnallisine kokonaisvaikutuksineen muuttaa kouluttautumalla hankitun osaamisen ja taidot hyvinkin äkkiä saavutetuista eduista lähinnä ongelmaksi tai haitaksi. Käyttökelpoisten taitojen elinikä on lyhentynyt dramaattisesti. Karkeasti ottaen voi sanoa, että esimerkiksi yliopistokoulutuksella hankitut taidot menettävät hyödyllisyytensä lyhyemmässä ajassa kuin mitä niiden hankinta on vienyt. Täysimittainenkaan yliopistotutkinto ei enää voi taata koko eliniän kestävää uraa. Yhä enemmän ja enemmän ammattiin valmistuminen on siirtynyt yliopiston ulkopuolisten tahojen asiaksi. Vaihtelevissa työllisyys- ja työttömyysoloissa, yliopisto-opiskelu on kuitenkin nuorille tervetullut vaihtoehto ostaa kunniallisesti aikaa oman tulevaisuutensa rakentamista varten, samalla yliopistoa voi käyttää eräänlaisena tilapäisenä pysähdyspaikkana, jos näköpiirissä ei heti ole selväpiirteistä työmarkkinauraa. Jos lähdemme siitä, että kukaan ei pysty etukäteen arvaamaan tai ennakoimaan minkälaista asiantuntemusta huomisen yhteiskunnassa tarvitaan, järkeväksi vaihtoehdoksi jää, että koulutus mahdollistaa opiskelijoille oppia mahdollisimman monta erilaista tapaa toimia ja kääntöpuolena tietysti myöskin tapoja päästä kivuttomasti irti turhasta painolastista, siis poisoppia täysin hyödyttömiksi ja suorastaan haitalliseksi muuttuneista tottumuksista.

Suositus: Turun Akatemia-konsortion käynnistäminen

Ehdotamme, että Turun korkeakoulut käynnistäisivät välittömästi keskinäiset neuvottelunsa paikallisten korkeakoulujen yhteistyön lisäelvyttämiseksi yhden monialaisen Turun Akatemia-konsortion voimin. Asian alueellisenkin merkittävyyden vuoksi Turun kaupunki voisi olla yksi aktiivinen neuvotteluosapuoli.

Lähteet

- Chatterton, P. & Goddard, J. 2000.** "The Response of Higher Education Institutions to Regional Needs". *European Journal of Education*. 35 (4): 475-496.
- Enriquez, J. & Goldberg, R.A. 2000.** "Transforming life, transforming business: the life-science revolution." *Harvard Business Review* 78 (2): 93-104.
- Goddard, J., Moses, I., Teichler, U. , Virtanen, I. & West, P. 2000.** *External Engagement and Institutional Adjustment. An Evaluation of the University of Turku*. Publications of Finnish Higher Education Evaluation Council 3:2000. Helsinki.: Edita.

- Hedman, J. & Aaltonen, S. 1999.** *External Economic Impacts of the University of Turku. Self-Evaluation Report.* Turun yliopisto. Rehtorinviraston julkaisusarja 6/1999. Turku.
- Kivinen, O. & Nurmi, J. 2001.** “Job Tasks, Requirements and Sources of Skill: Does education matter?” Higher Education in Europe – projektin loppuraportissa. (Tulossa.)
- Kivinen, O. & Varelius, J. 2000.** *Piilaaksosta BioCityyn — Eurooppalainen bioteknologia Amerikan malliin?* Koulutussosiologian tutkimuskeskus. Raportti 51. Turku: Turun yliopisto.
- Puukka, J. 2000.** *External Impact of the University of Turku. Self-evaluation report.* Rector’s office publications 1/2000. Turku: University of Turku.

LOPUKSI

Tässä raportissa olemme siis asettuneet sille kannalle, että paikallista koulutusta ja sen elinkeinopoliittisia yhteyksiä on perusteltua lähestyä perinteisestä suunnittelusta poikkeavista näkökulmista. Olemme edellä pohtineet koulutuksen yhteiskunnallisia yhteyksiä ja myös niitä edellytyksiä, joilla erilaiset koulutuspoliittiset toimet voisivat ylipäättään vaikuttaa halutulla tavalla. Koulutuksen historia näet kertoo sen tosiasian, että tapahtumien kulkua ohjaavat usein myös päätösten ja toimien ei-tarkoitettut seuraukset. Esimerkkinä tästä käykööt vaikka ne monet epäonnistuneet yritykset, joilla oppilasvirtoja on yritetty ohjata yliopistoihin johtavalta lukioväylältä ammatilliseen koulutukseen. Koulutuspolitiikka on paljolti ollut jo tapahtuneeseen jälkikäteen reagoimista, kuten esimerkiksi emerituskansliapäällikkö Jaakko Numminen on todennut.

Perinteinen koulutussuunnittelu on keskittynyt eri koulutusmuotojen ja tasojen hienosäätöön. Koulutus on kuitenkin mielletävä osana laajempaa kokonaisuutta, joka ulottuu perheistä ja kotitalouksista aina työmarkkinoille saakka. Yhteiskunnan perustaa vaivaavat ongelmat tapaavat ratkaisemattomina kertautua jatkossa. Tästä syystä yksi keskeinen viestimme on, että parasta paikallista koulutuspolitiikkaa on hyvin hoidettu yhteiskunta- ja sosiaalipolitiikka. Sama pitää paikkansa "koulutustuotantoketjun" loppupäässä: paras elinkeinopolitiikka ei synny parantamalla vain koulutuspolitiikkaa, vaan tekemällä myös asianmukaista asunto-, liikenne-, teknologia- tai ympäristöpolitiikkaa. Eri toimijoiden yhteistyön lisäämisestä koituu monia käytännön hyötyjä.

Yksi tämän suuntainen ehdotus sisältyy visioimaamme KYT-malliin, joka olisi uudenlainen koulutuksen tuottajat (oppilaitokset jne.) ja tarvitsijat (yritykset ja yksilöt) yhdistävä verkostoiva ratkaisu. Monista muista malleista poiketen KYT:issä yritysmaailma saisi aikaisempaa aktiivisemmän ja määräävämmän mutta samalla vastuullisemman roolin. KYT on vastaus siihen, miten yritysten ja yksilöiden usein aidosti vastavuoroiset tarpeet tulisivat parhaalla mahdollisella tavalla tyydytetyksi ja jo olemassa oleva osaaminen täysimittaisesti hyödynnettyä. Turulla voisi olla erityisen

hyvät mahdollisuudet toimia KYT-mallin pilottikokeilualueena, kuten olemme raportissa esittäneet.

Yksi KYT-mallin lähtökohta on purkaa perinteistä viranomaisvetoista opetus- ja koulutusmonopolia, tehostaa osapuolille mielekästä yhteistoimintaa, monipuolistaa tuotevalikoimaa ja lisätä valinnaisuutta. Verraten monet muutkin raporttimme ehdotukset nousevat käytännön tarpeista murtautua ulos laituskoulutuksen pakoista. Esimerkiksi ns. muuntokoulutus, jota eräillä aloilla jo sovelletaan, sopisi laajemminkin paikallisten ja nopeasti vaihtelevien koulutustarpeiden tyydyttämisen keinoksi. Muuntokoulutus voisi palvella paikallista alalta toiselle siirtymisen joustavoittamista ja ylipäättään irtautumista tarpeettomista sidonnaisuuksista koulutusastehierarkiaan. Muuntokoulutus on hengeltään esittämämme KYT-mallin koulutusmoduulien kaltainen ratkaisu. Periaatteessa kovasti käyttökelpoinen oppisopimuskoulutus on meillä vieläkin hieman lapsen kengissä. Oppisopimusopiskelun työelämälähtöisyydestä huolimatta työelämän edustajat eivät suuremmin ole pystyneet vaikuttamaan oppisopimuskoulutuksen suunnitteluun. KYT-malli antaisi tällekin koulutusmuodolle uusia mahdollisuuksia. Monilla aloilla jo nyt päätään nostavan työvoimapulan oloissa, meillä muutoinkin vähäväkisessä Suomessa ei tule olemaan varaa pitää nuorisoa koulunpenkeille varastoituna vain ylenmääräiseksi venyneen yhtäjaksoisen koulutusputken päättymistä juhlistavan itsetarkoituksellisen tutkintotehtailun tarpeisiin.

Olemme raportissamme monissa eri yhteyksissä käsitelleet tekemällä ja työssä oppimista mahdollisine uusine järjestämistapoineen. Niihin liittyvät myös kaavailemamme uudet virtuaaliset tekemällä oppimisen ympäristöt sekä kiertoajeluanalogialla hahmottamamme järjestelmää joustavoittavat ratkaisut. Niillä voitaisiin antaa nuorille mahdollisuuksia edetä työelämässä karttuvan kokemuksen ja tosiasiallisia tarpeita vastaavien koulutusmoduulien omaksumisen kautta työuralla vailla turhaa huolta "kesken" jääneistä koulutustutkinnoista. Tämänkin ajatuksen toteuttaminen luonnollisesti edellyttää toimivaa KYT-yhteistyötä ja sitä, että yrityksissä on luontevia sisääntuloammatteja nuorille.

Monet koulussa esiintyvät ongelmat kietoutuvat laajemmin yhteiskunnasta syrjäytymiseen, eivätkä ne siis välttämättä ole myöskään koulun keinoin ratkaistavissa. Koulutusjärjestelmä joutuu kuitenkin käytännössä paljolti sitoutumaan myös

syрjäytymisen hoitoon. Kuten edellä totesimme, syрjäytymisen torjunta on ensisijassa yhteiskuntapolitiikan ja paikallisen sosiaalipolitiikan alueeseen kuuluva toimi. Mutta toki koulun oppilashuoltotoimilla on oma tärkeä roolinsa eikä niitä ole syytä lyödä laimin minkäänmoisten säästötoimien nimissä. Lisäksi jo peruskoulussa oppilaat olisi hyvä saada omaksumaan tekemällä ja työssä oppimisen tottumukset ja niihin mielekkäästi liittyvät elinikäisen oppimisen valmiudet.

Jos itse kouluoppiminen ei kiinnosta, pitää tarjota mahdollisuuksia muunlaiselle opinhankinnalle. Nykysysteemille ominaisen sanktioinnin ja leimaamisen sijaan kouluongelmaiset nuoret voitaisiin lähettää kaavailemалlemme työn ja koulutuksen kiertoajelulle, oppisopimuskoulutukseen tai antaa heille hengähdystauko itseään sillä hetkellä kiinnostavan tekemisen parissa vaikka työpajoissa. Myös eri viranomaisten pitäisi pystyä sellaiseen yhteistyöhön, että nuoret voisivat saada tarvitsemansa palvelut "yhdelta luukulta".

Syрjäytymisen, työttömyyden ja sumautuneiden oppilasvirtojen kaltaisten ongelmien ohella Turulla ja seutukunnalla on myös monia vahvuuksia, joihin olemme raportissa kiinnittäneet huomiota. Yksi on esimerkiksi se, että seutukunta houkuttelee niin yksityisiä T&K investointeja kuin tuotannollisiakin investointeja. Jos Turku – toisin kuin Salo – vähän jäikin IT-teknologiassa jälkijunaan, niin vahingon voi ottaa takaisin bioteknologiassa, uudistuvassa elintarviketuotannossa, logistisessa kehittämisessä tai vaikkapa uudenlaisten koulutus- ja tutkimuspalvelujen keskuksena.

Alueella on hyvä koulutusomavaraisuus, mikä tarkoittaa mm. sitä, että paikallisesta päiväkodista työelämään –malli toteutuu kohtalaisen hyvin. Liialliseen tyytyväisyyden tunteeseen ei ole kuitenkaan syytä tuudittautua, sillä esimerkiksi kilpailu korkeakoulutuksesta globalisoituessaan vain kiristyy. Tästä syystä olemme raportin viimeisessä luvussa esittäneet uljaan vision siitä, miten Turun alueen korkeakoulutus nousisi jatkossa vielä nykyistäkin houkuttelevammaksi ja arvostetummaksi vaihtoehdoksi niin oman alueen, koko maan kuin myös ulkomaisen opiskelijakunnan silmissä. Korkeakoulujen yhteistyön lisääminen – tällä kertaa erityisesti vanhan Turun Akatemian kunnallisessa hengessä – ei sinänsä ole ennenkuulumaton idea, vaan pikemmin on kyse jo nyt hyvin sujuvan yhteistyön tehostamisesta muuttuvien olojen varalta. Itse opetusministeriökin on näet aina ajoittain ehdotellut erilaisia

yhdistämistoimia – viimeksi laman synkkinä vuosina ns. rakenteellisen kehittämisen nimissä. Nyt asiaa voisi kehitellä paikallisesta, kaikkien osapuolien yhteisiä etuja ajavasta konstruktivisesta näkökulmasta, kun esimerkiksi kilpailu lahjakkaista opiskelijoista kuumimmilla työmarkkina-aloilla jo on maailmanlaajuista. Käytännön organisatorisia malleja löytyy vaikkapa USA:n kalifornialaisista tai muista huippuyliopistoista.

Todettakoon lopuksi, että järjestettiin koulutustoimet miten hyvin ja tehokkaasti tahansa, niillä ei koskaan pystytä antamaan kovin täsmäohjattua vastausta edes kymmenen tai viidentoista vuoden päässä hämmöttävään tulevaisuuteen, josta – totuuden nimissä on sanottava – ei kukaan voi vielä tänään kovin tarkasti tietää. Nuorten valmistuminen edessä olevaa elämää varten on kuitenkin kaiken kasvatuksen ja koulutuksen perimmäisiä tarkoituksia. Koulutuksen pitää pystyä jalostamaan ihmiset kyvykkäiksi tulemaan toimeen myös päivittäin kohdattavan epävarmuuden kanssa. Koulutusta on osattava antaa näkökantojen moninaisuuden ja yksiselitteisten auktoriteettien puutteen oloissa. Erilaisuuden sieto ja kunnioittaminen, kyky kriittisyyteen ja itsekritiikkiin, itseluottamus, kyky ja halu ottaa vastuuta omista valinnoista ja niiden seurauksista, sekä kyky pystyä muuttamaan ajattelunsa ja toimintansa kehystä tarvittaessa, ovat kaikki sellaisia ominaisuuksia, joita koulutuksen tulisi ylösrakentaa ja tukea, jos nuoret halutaan parhaalla mahdollisella tavalla valmistaa tulevaa elämää varten.

TOIMINTAEHDOTUKSET

LUKU 1. UUTTA SUUNTA JA SUJUVUUTTA OPPILASVIRTOJEN KULKUUN

Keskeiset toimintaehdotukset:

Peruskoulun ja lukion oppilaanohjaus:

1. parannetaan peruskoululaisten tietoisuutta toisen asteen ammatillisen koulutuksen tuottamasta jatkokoulutuskelpoisuudesta;
2. pyritään saamaan oppilaat omaksumaan työssä ja tekemällä oppimisen ja siihen liittyvän elinikäisen koulutuksen toimintamallin;
3. pyritään pääsemään irti näkemyksestä, jonka mukaan hyvä koulumenestys automaattisesti samaistetaan vain lukion käyntiin;
4. pyritään antamaan lukion oppilaille realistisempi käsitys eri jatkokoulutusvaihtoehdoista;
5. laajennetaan yhteistyötä muiden oppilaitosten, erityisesti yliopistojen suuntaan.

Lisäksi ehdotamme, että

6. käynnistetään RUSE:ssa jo meneillään olevaan Varsinais-Suomen abiturienttien koulutusvalintojen ja koulutukseen valikoitumisen seurantatutkimukseen liittyen erityinen oppilaanohjauksen kehittämishanke.

Ammatillisen koulutuksen suunnittelu:

7. aloituspaikkojen suuntaaminen vastaamaan entistä paremmin nuorten toiveita ja työelämän tarpeita;
8. työelämän tarpeet voidaan turvata sellaisella moduulirakenteella, joka tuottaa ammatissa tarvittavia avainvalmiuksia ja joka nojautuu työssä oppimisen periaatteelle.

Nuorisoasteen yhteistyö:

9. helpotetaan valintojen tekemistä käytännössä (yhteistyö ja koordinointi);

10. erityisesti lukioille tulee tehdä kannattavaksi kurssiensa tarjoaminen myös ammattioppilaille.

Oppilasvalintajärjestelmät:

12. toisen asteen yhteisvalintaa selkeytetään;

13. lähdetään siitä, että vain oppilaitos voi olla hakuyksikkönä sekä jaetaan koulutuspaikat oppilaiden hakutoiveiden mukaisesti;

Lisäksi ehdotamme, että

14. sekä nuorisoasteen koulutusyhteistyössä että oppilasvalinnoissa kunta- ja oppilaitosrajat ylittävää yhteistyötä lisätään.

15. elinkeinoelämän ja oppilaitosten yhteistyötä lisätään

LUKU 2. KOULUTETUN TYÖVOIMAN KYSYNNÄN JA TARJONNAN RAKENNE JA YHTEENSOVITTAMINEN TURUSSA JA TURUN SEUTUKUNNASSA

Toimintaehdotukset:

1. Muuttoliikkeen hallinnankin vuoksi tarvitaan päiväkodista yliopistoon –mallia laajempi päiväkodista työelämään -malli. Sinänsä laajan koulutustarjonnan lisäksi tarvitaan paikallisen elinkeino- ja työelämän tarpeista lähtevää, entistä joustavampaa koulutustarjontaa, kuten muuntokoulutusta. Logistiikan, elintarviketeknologian ja matkailun alalle tullaan tarvitsemaan uudenlaisia osaajia, joiden kouluttamisessa muuntokoulutusta tulee kehittää turkulaisissa oppilaitoksissa ja yliopistoissa. Muuntokoulutuksesta tulee saada paikallisesti koordinoitu joustava kouluttautumismuoto.

2. Paikallisen T&K-toiminnan ja paikallisen tuotannon yhteyksiä on kiinteystettävä. Turku Science Parkin toiminnallisen strategian tulee perustua siihen, että tutkimuksen globaalia verkottumista ohjaa paikallisen tuotannon tarpeet. T&K-hankkeet olisi hyvä sitouttaa paikallisiin tuotannollisiin investointeihin jo hankkeiden alkuvaiheessa.

3. Turun aluetaloudellisessa kehittämisessä tulee edetä kohti tekemällä oppivaa taloutta. Paikallisen elinkeinoelämän ja paikallishallinnon uudenlainen kumppanuus (KYT) voidaan käynnistää esim. pilottihankkeena, tutkimusprojektina. TEKESin ja KTM:n teknologiaohjelman puitteissa Turun kaupunki ja RUSE voivat yhteistyössä kehittää virtuaalista tekemällä oppimisympäristöä. Tavoitteena on yhdistää jo olemassa olevat virtuaaliset oppimisympäristöt ja e-business ratkaisut. Keskeisellä sijalla hankkeessa on elinkeinoelämän puolelta logistiikkakeskus sekä funktionaalisten elintarvikkeiden kehittämiskeskus, ja koulutussektorin puolelta Turun yliopisto sekä Turun AMK.
4. Turun ja Salon yhteistyön syventämiseksi, myös Salon seudulta tulee tunnustella mahdollisia kumppaneita KYT:iin, niin elinkeinoelämästä kuin oppilaitoksistakin. KYT laajempaan alueelliseen toimikuntana pystyy paremmin vastaamaan haasteisiin, joita mm. E-18 ja Turun seudun toiminta Pohjois-Euroopan logistisena keskuksena tuovat tullessaan.

LUKU 3: MALLI PERUSKOULUTUKSEN JÄLKEISEN KOULUTUKSEN JA ELINKEINOELÄMÄN LÄHENTÄMISEKSI

Toimintaehdotus: KYT-mallin pilottikokeilu Turussa

Vaikka KYT-malli toimisi parhaiten osana useiden KYT-organisaatioiden valtakunnallista verkostoa, koko valtakunnan kattavan verkoston luominen ei käy yhtäkkiä. Suosittelemme, että Turku kehittelsi ja kokeilisi mallia paikallisesti. Pilottikokeilulle voi anoa rahoitusta esimerkiksi Euroopan Unionin kautta tulevista ESR-tms. varoista. Myöhemmin mallia voitaisiin laajentaa muuallekin Suomeen. Mallin kehittämistä ja kokeilua kannattaa suunnitella yhteistyössä Helsingin ja Espoon kaupunkien kanssa, jotka ovat jo käynnistäneet KYT-mallin pohjalta omia kehittämishankkeitaan (Helsingin ”Osumaprojekti”) ja ovat kiinnostuneita yhteistyöstä RUSE:n ja Turun kaupungin kanssa.

Yhteyshenkilöt:

Kari Viinisalo, Helsingin kaupungin opetusvirasto, puh. 050-566 7770

Marja Pakaste, Espoon kaupunki, puh. 0500-745560, Marja.Pakaste@Espoo.fi

LUKU 4. KOULUTUS SYRJÄYTYMISEN EHKÄISIJÄNÄ

Suosituksia:

1. Koska koulutus on yksin kovin vajavainen keino poistamaan syrjäytymistä, tarvitaan laaja-alaisempia ja hallinnolliset sektorirajat ylittäviä toimenpiteitä. Koulu ja nuorisotyö ovat paljolti samalla asialla; tärkein ero on koveneva kilpailu koulujärjestelmässä. Kasvatukseen liittyvän nuorisopolitiikan yhteinen tehtävä on luoda edellytykset sellaisille onnistumisen kokemuksille, jotka rakentavat kasvavan kansalaisen itsetuntoa ja -arvostusta. Syrjäytymisen ennaltaehkäiseminen edellyttää ensinnäkin riskiryhmän identifiointia ja toiseksi ”yhden luukun palveluna” sellaista tukiverkkoa, joka kattaa nuoren kaikki elämänalueet ja ikäkaudet. Nuorten elinoloihin vaikuttavien päätösten koordinoitua ja poikkihallinnollista vaikuttavuutta on syytä vahvistaa. On syytä selvittää, voisiko koordinaatiota edistää asettamalla erityinen neuvottelukunta tehtävänänsä seurata ja arvioida eri aloilla tehtävien päätösten vaikutuksia nuorten elinoloihin ja syrjäytymisen ehkäisyyn.
2. Koulun ja nuorisotyön yhteyksiä lisätään iltapäiväkerhotoiminnan ja muun harrastustoiminnan avulla ja oppilaitoksista kehitetään alueellisia ”toimintakeskuksia”. Samalla saadaan nostettua päiväkotij- ja koulurakennusten käyttöastetta. Maahanmuuttajanuorten integroituminen mukaan yhteisöihin ja niiden toimintaan voisi onnistua luontevimmin sellaisten toimintatapojen avulla, joissa puutteellinen kielitaito ei pääse muodostumaan osallistumisen esteeksi. Tässä mielessä erilaiset urheilu- ja liikuntamuodot voidaan nähdä väylinä täkäläisiin yhteisöihin.
3. Etenkin monilla uusilla aloilla koulututkintojen korostamisesta on siirrytty arvostamaan tosiasiallista osaamista. Koulumenestyksen rinnalla on syytä arvostaa myös muuta osaamista kaikilla elämänalueilla. Syrjäytymisen vähentäminen

edellyttää myös työelämän kehittämistä. Myös oppisopimus- ja työpajatoimintaa on syytä edelleen kehittää.

4. Tutkimusten mukaan nuoret eivät luota juuri omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa kunnassa. Nuorten luottamusta kuntapolitiikkaan vaikkapa paikallisen osallistumisen kautta olisi hyvä lisätä. Varsinkin huonompiosaisten asuinalueilla vaikuttamismahdollisuuksia ja tosiasiallista osallistumista lisäävät hankkeet ovat tarpeellisia keinoja syrjäytymisestä juontuvien ongelmien hillitsemiseksi. Jos kaikille ei riitä työtä, olisi tärkeää järjestää muuta mielekäästä tekemistä esimerkiksi oman asuinympäristön kohentamiseksi ja yhteisön elinvoimaisuuden säilyttämiseksi. Tällaisiin hankkeisiin voidaan yhdistää monenlaista tekemällä oppimista. Käynnistetään osallistumista, oppimista, harrastustoimintaa yhdistävä hanke itäisen Turun alueella.

LUKU 5. TURUN KORKEAKOULUJEN KILPAILUKYKY JA VAIKUTTAVUUS – TURUSTA JOHTAVA KORKEAKOULUKAUPUNKI

Toimintaehdotus: Turun Akatemia-konsortion ”perustaminen”

Ehdotamme, että Turun korkeakoulut käynnistäisivät välittömästi keskinäiset neuvottelunsa paikallisten korkeakoulujen yhteistyön tehostamiseksi yhden monialaisen Turun Akatemia-konsortion voimin. Asian alueellisenkin merkittävyyden vuoksi Turun kaupunki voisi olla yksi aktiivinen neuvotteluosapuoli.